БЪЛГАРСКИ ПРЕВОД НА ДОКУМЕНТИТЕ

Преводът на документите е извършен
от Б. Недков, В. Шанов и П. Миятев

ТЕЛЕГРАМИ НА СОФИЙСКОТО ОКРЪЖНО УПРАВЛЕНИЕ

1

До Врачанското околийско управление

[Изх. №] 888 22 септември 1872

Току-що се получи известие, че днес разбойници обрали изпратените от Орхание на път за София около един товар и 25 хиляди гроша пари и че забягнали към Враца. Изисква се категорично да вземете лично достатъчен брой заптиета, да завардите веднага съмнителните места и непременно да бъдат заловени нападателите.

О. О., п. 192, л. 1а

2

До Берковското окол. управление

889 22 септември 1872

Току-що се получи известие, че днес разбойници обрали изпратените от Орхание на път за София около един товар и 25 хиляди гроша пари и че забягнали по посока към Берковица. Изисква се категорично да вземете лично достатъчен брой заптиета, да завардите веднага съмнителните места и непременно да бъдат заловени нападателите.

л. 1а

3

До Орханийския окол. управител

890 22 септември 1872

Телеграмата ви се получи. Да съберете веднага достатъчен брой запасни войници и селски пазачи, да ги разделите на три групи, начело на едната група да застанете вие, на втората — полицейският ротен командир, а на третата — главатарят на запасните Мехмед ага, и да преследвате нападателите; да превърнете и нощта в ден, но непременно да ги заловите. Съобщава ви се, че и оттук са изпратени полицаи и агенти. Очаквам от вас телеграма с радостна вест за залавянето им.

л. 1а

4

До околийските управители в Пирот, Враня, Кюстендил, Дупница, Джумая и Самоков и до мюдюра на Ихтиман

891

22 септември 1872

Току-що се получи известие, че когато днес около 125000 гроша от Орханийската хазна били изпратени на път, в Орханийския проход били задигнати от разбойници, които забягнали към вашия край. Тъй като не можа да се узнае кои са обрали хазната, за да бъдат открити, пръв дълг на полицията е да обсади с достатъчен брой заптиета и запасни войници всички съмнителни и несъмнителни проходи по границите на Софийска и близките й околии, и да издири разбойниците и задигнатата сума. Допускам, според по-късни сведения, да са и албанци — това допълнително ще ви се съобщи — които, предвид на това, че сега наближава Димитровден, се завръщат от крайбрежието в родните си места. Нареждам най-строго да се направи всичко възможно, но да се открият тия разбойници и задигнатите пари.

л. 1а

5

До околийските управления в Ловеч, Плевен, Никопол, Оряхово и Пазарджик

892

22 септември 1872

Отправената днес от Орхание на път за София хазна с около един товар и 25 хиляди гроша е била нападната в прохода от разбойници и обрана. Тъй като най-вероятно е нападателите да се насочат към вашия край, както тук навсякъде са поставени команди и са взети необходимите мерки, изисква се категорично и вие там да формирате команди от жандармерия и запасни войници, да ги отправите към необходимите места и да заловите разбойниците.

л. 1а

6

До окръжното управление в Скопие и, чрез околийския управител на Кюстендил, до окол. управление в Паланка

893

22 септември 1872

Получи се известие, че отправената днес от Орхание на път за София хазна, с около един товар и 25 хиляди гроша, е била нападната в Орханийския проход и обрана от разбойници, които забягнали. Както ние тук взехме и проведохме необходимите мерки, умолявате се специално и вие да вземете мерки, за да бъдат изпратени команди на необходимите места, които да заемат съмнителните пунктове и проходи и, в случай че се появят нападателите там, да бъдат заловени.

л. 1а

7

До Орханийския окол. управител

894 22 септември 1872

Станаха четири произшествия по време на вашето управление. Следва да си отваряте очите. Тия обирачи ги искам на всяка цена от вас и от Орханийския [околийски] съвет. Всички произшествия стават в Орхание. Отговорете още сега на въпросите: Какви бяха изпратените пари? Каква е била външността на нападателите? Колко души са? Какво е станало с придружаващите парите? Нареждам веднага да се разпръснете по съмнителните според съвета места, които да завардите, и непременно да заловите нападателите. Отговорността пада всецяло върху Орханийския съвет. Пред зданието на управлението бива убит човек, а убиецът не може да се открие! В края на краищата благодушното държане довежда до дързостта за една такава мерзост.

л. 1 а

8

До Орханийското окол. управление

896 22 септември 1872

Околийският управител да не се връща в никой случай назад. Да се изпратят веднага достатъчен брой заптиета и запасни в Етрополе, които да образуват един отред, за да преследва нападателите по местата, отдето те са минали. Да се изпратят хора, които да се присъединят към групата на окол. управител.

Тъй като, също така, е допустимо нападателите да са минали в Тетевенския балкан, да се съобщи за положението и на мюдюрина в Тетевен. Да се заемат всички проходи. Да се влезе във връзка и със Златица. Внимавайте! Бързам да предупредя, за да не стане някое опущение.

л. 1 б

9

До околийските управления в Пазарджик и Ловеч

897 22 септември 1872

Разбойниците, за които преди малко ни се съобщи с телеграма, че са нападнали и обрали хазната, идеща от Орхание за София, broяли 16 души войници, всички от пехотата. Предвид на това, че на главата си носели йемени, били обути с потури, а някои — колчаклии потури от бозав плат, всички били въоръжени, носели дълги пушки, а на ръкава на един от тях имало подофицерска нашивка, става ясно, че те са уволнени по привършване на службата войници, които тази заран заминаха от София за родните си места, и че трябва да са от Пазарджик, Стара Загора, Казанлък и Димотика. Установи се още, че след като обрали хазната, те се отправили за Етрополския балкан.

Напомням повторно, да се завардят проходните места и да бъдат заловени въпросните разбойници.

л. 1б

10

До окол. управител в Самоков

898 23 септември 1872

Отг. 125. Разбойниците, които задигнаха парите, били 16 души войници. Всички носели на главите си йемени, били обути с колчаклии потури от чер или бозав груб вълнен плат, а в ръцете си имали дълги пушки. Един от тях бил с подофицерска нашивка на ръкава си. Всички били пехотинци. Между тях нямало такива с бради, а всички — бръснати. А според други потвърждения, те произхождали от Пловдивска, Пазарджишка, Старо-Загорска и Димотишка околия и били от уволнения набор. Тъй като е възможно да има между тях и друг вид хора, нужно е да се направят разследвания и в това направление. Щом узнаете накъде са заминали, предприемете веднага преследването им.

л. 1б

11

До Пловдивското окр. управление

900 23 септември 1872

От Орханийското окол. управление ни се съобщи, че изпратените днес на път за София 125000 гроша пари са задигнати в Орханийския проход от разбойници. Според както сега се установи, въпросните разбойници били уволнени войници и то от околиите: Пловдивска, Пазарджишка, Димотишка, Старо-Загорска и Казанлъшка. От мястото, дето обрали хазната, те заминали към Златишкия балкан и към вашия край. Точно 16 души били. Всички носели на главите си йемени, били обути с колчаклии потури от чер или бозав груб вълнен плат, а в ръцете си имали дълги пушки. Един от тях бил с подофицерска нашивка на ръкава си. Всички били пехотинци. Между тях нямало нито един с брада, а всички — бръснати. Понеже, според други слухове, те били уволнени войници, то, както писахме на окол. управления в Златица, Ловеч, Пазарджик и Самоков, с нареждане за тяхното залавяне, така молим и вас да наредите на съответните власти да определят и изпратят веднага агенти по съмнителните места.

л. 1б

12

До мюдюра на Ихтиман

901 23 септември 1872

Според слуховете, които се носят, ви съобщавам следното: Обралите идещата от Орхание хазна били 16 души; всички носели на главите си йемени, били обути с колчаклии потури от чер или бозав груб вълнен плат, в ръцете си имали дълги пушки. Между тях нямало нито един с брада, а всички — с мустаци. Те били от околиите: Пловдивска, Пазарджишка, Старо-Загорска и Димотишка. Дори един от тях бил с подофицерска нашивка на ръкава си. От мястото, дето, задигнали парите, те се отправили за Етрополския балкан, а от там за родните си места. Като получите телеграмата, да вземете достатъчен брой заптиета и запасни, да завардите хубаво балканските проходи, които водят за Пазарджик и за Пловдив, и да употребите всички възможности за залавянето им.

л. 2а

13

До окол. управления в Никопол, Плевен, Оряхово, Враца и Берковица

902 23 септември 1872

Разгласихме навсякъде, дето трябва, че разбойниците, които днес задигнаха парите в Орханийския проход, са 16 души, че те всички носят на главите си йемени, обути са с потури от чер или бозав груб вълнен плат, носят дълги пушки, а един от тях има на ръкава си подофицерска нашивка; че всички са с мустаци. От мястото на обира те се отправили направо за балкана. Съобщаваме тук и на вас, за да ви бъдат известни отличителните им белези.

л. 2а

14

До Скопското окр. управление и до окол. управления във Враня, Паланка, Кюстендил, Джумая, Дупница и Пирот

903 23 септември 1872

Разгласихме до окръзите и околиите, че разбойниците, които обраха днес хазната в Орханийския проход, са 16 души. Те всички носят на глава йемени, обути са с потури от чер или бозав груб вълнен плат, носят дълги пушки, между тях няма нито един с брада, а всички — с мустаци, а един от тях е с подофицерска нашивка на ръкава си. Според други разследвания, те били уволнени войници и то от околиите: Пазарджишка, Пловдивска, Старо-Загорска и Димотишка. На тия околии е съобщено да ги заловят. Но тъй като, за да не бъдат заловени и за да изменят посоката си, е вероятно те да се опътят към вашия край, съобщават ви се отличителните им белези, за да вземете, съгласно и миналото ни предписание, всички мерки.

л. 2а

15

До Орханийското окол. управление

908 24 септември 1872

До сега не можа да се получи никакво известие, къде се намират търсените разбойници. Щом пристигне телеграмата, да се отдели веднага човек, който да се изпрати при окол. управител или юзбашията. Сведенията, които в резултат на направените разследвания той ще донесе, а именно: дали са открити следите на разбойниците и ако са открити, къде се намират те, ще чакам да ми съобщите утре рано в 11 часа в телеграфната станция. Трябва да обърнете внимание на човека, когото ще изпратите, да съобрази с това тръгването и пристигането си.

л. 2б

16

До Търновското окр. управление и до окол. управления в Ловеч, Плевен, Севлиево и Враца

909 24 септември 1872

От току-що изпратената ни от Орхание телеграма узнаваме, че в петък вечерта, деня, в който бе нападната хазната в Орханийския проход, към 12.30 часа били забелязани през царевичака на Никола от колибите Равна в Етрополския балкан около 15—20 души, от които 8—10 души в група и 7—8 единично. Те заминали право за село Осиковица, Орханийско. От посоката на тяхното движение се вижда, че, притиснати от наша страна, те ще преминат във вашия район. Ето защо, особено моля да удвоите старанията си при претърсването.

л. 2б

17

До мюдюра на Ихтиман

913 26 септември 1872

Получено е известие, че разбойниците, които обраха хазната, щели да минат право в Ловешка околия. Както от всяко място се вземат необходимите мерки, така също и от ваша страна, заедно със златишката команда, трябва да се обходят Сопот и Троянския балкан и, доколкото е възможно, да се завардят и претърсят и тия места.

л. 3а

18

До окол. управление в Самоков

917 27 септември 1872

Отг. Тъй като за разбойниците не можа да се получи досега нито едно достоверно сведение, необходимо е до приключване на случая да се завардят и претърсят най-внимателно проходните места.

л. 3а

19

До н. пр. мютесарифа в Орхание

919 27 септември 1872

Съгласно вашата заповед, донасям ви, че са отправени за там [Орхание] следователят Хюсеин ефенди и Хафуз Садуллах ефенди.

л. 3б

20

До окол. управление в Берковица

930 30 септември 1872

Телеграмата ви се получи. Относно разбойниците не можа да се добие някое достоверно сведение. Тъй като н. пр. мютесарифът пребивава в Орхание, особено желателно е да не оставяте на никаква цена свободни проходните места.

л. 4а

21

До окр. управител в Пловдив

936 3 октомври 1872

Отговор на вашата телеграма от 1 октомври 1872. От обирачите на хазната не е заловен до сега никой. Съобщава ви се, че някои силно заподозрени лица са привлечени под следствие. А задържаните в Чирпан уволнени войници, които идат от София, тъй като е положително, че в деня на събитието те са били в София, след като за всеки случай бъдат претърсени торбите им и каквото има по тях и ако не се установи нищо, ще трябва да се освободят да заминат по домовете си.

л. 4б

22

До Орханийското окол. управление

941 3 октомври 1872

Отг. на 82. Обирът тежи върху града Етрополе. В случай, че не се намерят и открият нападателите на хазната, това петно ще остане за винаги да тежи върху жителите му като белег на тяхната виновност. Тъй като, според получените положителни данни, задигнатите суми ще трябва да бъдат събрани от населението на гр. Етрополе, кажете им категорично — да правят що правят, но да се открият нападателите.

л. 5а

23

До Орханийското окол. управление

942 4 октомври 1872

От току-що получената телеграма от ловешкия окол. управител се разбра, че е установено, какво Ибрахим, Хюсеин и Али от село Торос от 20 септември, сряда, до 23, събота, са били в селото си и не са ходили никъде.

л. 5а

24

До окр. управител в Пловдив

943 4 октомври 1872

Съобщавам, че на вашата телеграма от 1 октомври 1872 отговорихме с телеграма от 3 октомври, както следва: Засега от разбойниците няма никой заловен. Заподозрените лица са привлечени под следствие. Ако задържаните в Чирпан уволнени войници идат от София, макар че в деня на събитието те са се намирали в София, все пак, за всеки случай, да се претърсят торбите им и каквото има по тях. Ако не се намери нищо, да се пуснат на свобода.

л. 5а

25

До Берковското окол. управление

5 октомври 1872

949

Говори се като достоверно, че тези дни в околността на Берковица някои разбойници са безпокоели пътниците. Необходимо е да ни уведомите веднага и подробно с телеграма, вярно ли е или не, и как стои въпросът.

л. 5б

26

До Орханийското окол. управление

7 октомври 1872

957

Тези дни в Берковска околия са се появили някои разбойници, които, притиснати оттам, вероятно ще преминат в съседните области. Нареждам, оставеният в Орхание подофицер Хасан, район на действие на когото е Малък балкан, да се върне веднага с хората си в своя район и да прояви и там постоянна бдителност.

л. 6а

27

До мюдюра на Ихтиман

7 октомври 1872

963

Отг. 8. Макар и да е уместно да бъдат прибрани разпратените в околността команди, то това да стане не отведнаж, а постепенно. Предвид на слуховете, че във вашия край имало някои лица да сноват, което показва, че разбойниците се въртят все там, изисква се настойчиво да не преставате да ги търсите и да бъдете винаги бдителни.

л. 6б

28

До Орханийското окол. управление

8 октомври 1872

968

Отг. 88. Тъй като стана ясно, че след като разбойниците са минали през царевичака на Велко Ценов, те ще трябва да са били видени там и от други хора, които, разбира се, поради страх няма да кажат, изисква се категорично да се засили още повече следствието; да се разпитат и лицата, намерили се в съседни ниви, и да се прояви извънредно старание за непременното откриване на разбойниците.

л. 6б

29

До окол. управление във Враца

992 12 октомври 1872

Отг. 179. Ако и да не сме успели още да открием нападателите на хазната, ние не сме престанали да ги търсим. Желателно е и вие там да бдите непрекъснато и да ни съобщавате събраните сведения

л. 8 б

30

До Видинското окр. управление

1042 31 октомври 1872

Четирите души затворници, изпратени с ваше писмо № 822 за доизтърпяване на наказанието си, пристигнаха. За затрудненията, които изпитваме поради теснотията на Софийския затвор и многочислеността на затворниците, донесохме на областното управление и на основание на полученото от там разрешение изпратихме 25 престъпници във Видин. Сега, когато ние изпитваме извънредно големи затруднения при приготвяне място за докараните от Орхание нападатели на хазната и някои конспиратори [букв. „вредители“], изпращането на тези [четиритех] затворници, между които особено и на един от Кочани, град, който няма нищо общо със Софийския санджак, е за учудване. По въпроса е донесено на областното управление. Съобщавам, че е необходимо отсега нататък да не ни изпращате подобни затворници. Заповед.

л. 10 б

31

До Орханийското окол. управление

1044 31 октомври 1872

Изпратете бързо под охрана лицата Шишко Тодор, Лалю Пеев, Марко Бончев и Лалю Попов, а заедно с тях предайте на заптие да донесе вещите на докарания тук Димитър, които са останали в хана на Дочо Мръвков в Тетевен: 1 мушама, 1 дисаги, 5 чифта чорапи, 5 ризи, 1 шинел [„капут“] и 1 панталони; пак в Тетевен, в хана на хаджи Ивановите синове: 1 дорест кон и 1 ямурлук.

л. 11 а

32

До негово превъзходителство садразама

1045 1 ноември 1872

Донасям:

Телеграфическата заповед на ваше превъзходителство от 30 октомври 1872, с която похвалявате моите скромни усилия за залавянето на разбойниците, ме приятно поласка. Освен че са заловени всичките нападатели на хазната, но и непосредствено се откриха досега един товар и 15000 гроша от задигнатите около един товар и над 20000 гроша.

Тъй като по време на претърсванията бяха отделно задържани и хората на два комитета, то както нападателите на хазната, така също и членовете на тия бунтовнически комитети са подложени на разпит от комисията, съставена от местни служебни лица, войскови командири, от мюсюлмани и християни. От намерените, както у самите тях, така и заровени под земята вредни книжа, като задържим потребните за следствието писма и други, по един брой от отпечатаното възвание и от квитанциите им, издавани на членовете, ще се изпратят веднага в Областта, за да бъдат представени на ваше превъзходителство.

Под скиптъра на султана не остана никой от разбойниците тук да не е заловен. Всички са хванати. Провеждат се пълни разследвания и по други пътища. 4 души от заловените разбойници, 4 от хванатите 28 души комитетски членове и ятаци и Димитър от Сърбия, за когото от собствените му показания е установено, че бил изпратен тук миналата година от Влашко, за да образува комитети, след снощния им разпит, заслужават по комитетския въпрос смъртно наказание.

Положеното до саможертва старание при преследване на разбойниците, залавянето на комитетския главатар, разкриването на разбойниците преди да изпълнят намерението си, залавянето на книжата, от които се осведомихме, залавянето на истинските организатори и турянето край на цялата работа без никакви жертви е действително успех на негово величество нашия падишах. За това, когато бунтовниците и други арестувани са били карани за София, от страна на целокупното население е бил отправен високо възгласът: „Да живее нашият падишах!“. На вашите заповеди.

л. 11 а.

33

До Орханийското окол. управление

1049 2 ноември 1872

Необходимо е, без да се даде повод за съмнение, да обискирате веднага домовете на Герго Стойков, Дико Съйков, Вутьо Ненов, Дико Беров и Дико Тодоров от с. Извор и да изпратите тук документи и оръжия, каквито се намерят, както и тях самите под охрана.

л. 11 а

34

До Орханийското окол. управление

1057 4 ноември 1872

Трябва, щом пристигне телеграмата, да изпратите тук тайния агент Стефан, който се намира в Орхание. Не изпращайте никого тук по негово указание.

л. 12 а

35

До Орханийското окол. управление

1058 5 ноември 1872

Отг. 100. Уведомете вилаета, по какъв начин са минали във Влашко Васил Наков и другарят му Цветко. Нареждам да се вземат мерки за залавянето им, в случай, че те минат пак отсам.

л. 12б

36

До Орханийското окол. управление

1067 7 ноември 1872

Заповядам да наредите веднага да се намери даскал Илия от Видраре и да го изпратите тук под стража.

л. 13а

37

До Орханийското окол. управление

1069 7 ноември 1872

Трябва да изпратите под стража Иван Ветьов от с. Видраре, заедно с намерения в дома му пистолет. А също така да вземете по изкусен начин намиращите се в домовете на Патьовите братя, Филю и Йосиф, два пистолета „шестаци“ и две чифтета заедно с мунициите и да ги изпратите тук.

л. 13а

38

До Орханийското окол. управление

1072 10 ноември 1872

Отг. 102. Изпратени са днес 5 конни заптиета. Напомням ви найстрого да изпратите от тях в Тетевен необходимия брой. Да не се пишат при подобни случаи необмислено такива тревожни работи! Ако, да пази бог, се узнае, че е станало нещо лошо, тогава да се съобщава своевременно. Иначе да не се предприемат действия по въображенията и приказките на глупака — тетевенския мюдюр. Вие знаете какъв простак и какво магаре е той. Населението на Тетевен бунтува ли се, какво става? Защо е необходима такава тревога? Нужно е да се действува разумно. Да не занимавате напразно централното управление на окръга с донесения, почиващи на приказките на тоя или оня. Нарушете малко спокойствието си и направете и вие една обиколка. Ако не можете да управлявате, донесете.

л. 13б

39

До Орханийското окол. управление

1075 10 ноември 1872

Тъй като се счита за необходимо да бъдат призовани на разпит по някои въпроси Васил, зетят на чорбаджи Патя от Видраре, и Христо, шивач в Орхание, поръчвам да ги изпратите веднага.

л. 14а

40

До Орханийското окол. управление

1077 10 ноември 1872

Тъй като става нужда да бъде призован и Мито бояджията от Орхание, напомням бързо да изпратите и него.

л. 14а

41

До Орханийското окол. управление

1078 11 ноември 1872

Тъй като става нужда да бъде призован Вутьо, брат на Иван Ветьов от село Видраре, заедно с оръжието, което би се намерило в дома му, необходимо е да изпратите бързо както споменатия, така също и Иван Стоянов, Иван Цолов, Пешо [?] Цолов и Недко Даков от село Осиковица.

л. 14а

42

До Орханийското окол. управление

1081 12 ноември 1872

Тъй като се чу с положителност, че някой си даскал от Етрополе и Брънко [?] от Тетевен се върнали от Влашко и се криели в къщите си и понеже много важно е те да бъдат заловени, настоявам да отидете непременно лично да ги заловите и, заедно с вредителските книжа, да ги изпратите бързо тук.

л. 14б

43

До Орханийското окол. управление

1085 14 ноември 1872

Тъй като стана нужда да се призове синът на хаджи Станя от Тетевен, за да вземе пратените тук [хаджи Станьови] книжа и ги отнесе обратно, необходимо е да бъде изпратен бързо тук под стража и то по начин, че да не може да се отклони.

л. 14б

44

До Орханийското окол. управление

1086 14 ноември 1872

Тъй като хаджи Станьо от Тетевен заяви, че би имал доверие само ако донесените тук негови книжа се предадат на шуря му Тихол Маринов, необходимо е последният да се изпрати тук, за да получи книжата, и то съгласно горната ни телеграма, заедно със сина му [на хаджи Станя], и то предпазливо.

л. 14б

45

До Орханийското окол. управление

1087 14 ноември 1872

Тъй като е необходимо да се призове на разпит по някои въпроси воденичарят Лалю от колибите Крушов дол, Тетевенско, трябва бързо да го изпратите.

л. 15 а

46

[До Орханийското окол. управление]

1091 16 ноември 1872

Тъй като намиращият се тук под следствие Вутьо Ветьов от Видраре заявява, че е оставил на съхранение у Петко Дилов в колибите Пичор, Видрарско, един пистолет „шестак“ и 20 патрона, трябва да вземете от споменатия пистолета и патроните и да ги изпратите.

л. 15 а

47

До Орханийското окол. управление

1096 18 ноември 1872

Ако Йосиф, братът на чорбаджията Патьо, е свършил работата си по предаване на храните и се е завърнал, трябва да го изпратите тук и то така, че да не може да се отклони на някъде.

л. 15 б

48

До окол. управление в Ловеч

1097 18 ноември 1872

Тъй като изпратеният тук поп Лукан не знае нищо по въпроса за хазната, трябва да пратите в София поп Кръстю Тодоров, от Ловеч, свещеник при черквата в града Ловеч, за да бъде разпитан по някои въпроси.

л. 15 б

49

До Орханийското окол. управление

1099 18 ноември 1872

С току-що получената от Видин телеграма се съобщава, че Йосиф, братът на Патя от Видраре, като свършил във Видин работата си по предаването на храните, заминал преди два дни с парахода „Азизие“ за Оряхово, а оттам отишел в Орхание.

Съгласно изпратената ви преди малко телеграма, трябва, щом той пристигне там, да го изпратите тук и то по начин, че да не може да се отклони.

л. 15 б

50

До Орханийското окол. управление

1108 22 ноември 1872

Тъй като вместо да се изпрати исканият пистолет, намиращ се у Петко Дилов от колибите Пичор, Видрарско, по погрешка е бил изпратен Вълю Петров за разпит, изпращането на когото е напразно, последният е пуснат на свобода. След като съобщавате, че Петко Дилов бил съсед на Въля, трябва да изпратите бързо намиращия се у него пистолет. Ако ли пък не намерите пистолета, да изпратите самия Петко Дилов.

л. 16б

51

До Орханийското окол. управление

1109 23 ноември 1872

Трябва да изпратите в окръжния център [София] от с. Извор — Димитър Пеев, от с. Видраре — свещеника поп Георги, чичо му Тома и . . ., от с. Брусен — Колю, от с. Лопян — младия Станчо Попов и от с. Тетевен — Михо, зетя на хаджи Станя, за да бъдат разпитани по някои въпроси.

л. 16б

52

До Оряховското окол. управление

1110 23 ноември 1872

Трябва да изпратите под стража Васил слепия с едното око, учителствуващ в Оряхово, но родом от Тетевен, за да бъде разпитан по някои въпроси.

л. 16б

53

До окр. управление в Търново

1111 23 ноември 1872

Отг. 244. Донася ви се, че в новия шифър на вилаета седмата в реда на думите с „джим" е 160, петата на думите с „каф" — 306, втората на думите с „лям" — 320. Очакваме препис от заповедта.

л. 16б

54

До окол. управление в Берковица

1116 24 ноември 1872

Благодаря за телеграмата ви. Тъй като се получи известие, че дивизионният генерал, негово превъзходителство Али Саиб паша е потеглил от Цариград на път за София, замолвате се, щом пристигне от Лом в Берковица, да ни уведомите поверително с телеграма относно часа на тръгването му за насам и деня на пристигането му в София.

л. 17а

55

До окр. управител в Търново

1117 24 ноември 1872

Съгласно показанията на арестувания Димитър, обирач на хазната, се установява, че книжата и оръжията, които били изпращани от Влашко за разпространяване във великата Османска империя, първоначално се изпращали в Ловеч до фабриканта на пашкули Димитър, Ване терзията, Марин кафеджията и поп Кръстьо и че той, Димитър, е бил изпратен първоначално от Влашко до тях; че чрез тях той е закупил за две хиляди и петстотин гроша три коня, от които един за себе си и един за Дякон Левски, който се търси [от властта], за да си служат при бунтуването на България, и че парите, които са се събирали от България за изпращане на комитета във Влашко, сам той е отивал там да ги носи.

А пък от показанията на другите лица-комитетски членове, които са арестувани, се установява, че парите били изпращани предварително до тях. Той [Димитър] бе подложен на разследване и бе поискано от надлежното високо място разрешение, за да се обискират техните къщи, за което бе съобщено официално на областта. По повод на това бяха докарани: поменатият фабрикант на пашкули Димитър, Марин и един друг свещеник, а за Ване терзията ни се съобщи от ловешкия окол. управител, че е заминал за Влашко, за да следва.

Но тъй като изпратеният свещеник не се оказа да е същото лице, за което ни беше съобщено, че се числи в бунтовническия комитет, предписа се да се изпрати поп Кръстьо. Но, понеже поменатите Марин и Димитър, съгласно получените инструкции от своите другари, сега отказват да са взимали участие в това отвратително дело, то, заповядайте на доносчика, поменатия поп Кръстьо, да съобщи на ваше превъзходителство, как са устроили бунтовническото събрание в неговите лозя и още кои други лица от Ловеч са присъствували. Освен това, моля ваше превъзходителство да благоволите и ни изпратите в най-скоро време както неговите [на поп Кръстя] сегашни показания, така и неговата пълна преписка, съдържаща досегашните му донесения в качеството му на доносчик, които съставляват една негова похвална заслуга за народа и отечеството, за да ги представим на почтените длъжностни лица, назначени със султанско ираде, по решение на Министерския съвет, да вземат участие в тукашната специална комисия.

л. 17а и 17б

56

До окр. управител във Варна

1118 24 ноември 1872

Замолваме ви да ни уведомите поверително с телеграма относно датата на пристигането във Варна на дивизионния генерал н. пр. Саиб паша и Иванчо ефенди, които пътуват за София, както и деня на тяхното отпътуване.

л. 17б

57

До Орханийския окол. управител

1133

30 ноември 1872

Трябва да изпратите бързо тук тетевенския мюдюр Махмуд ага, за да бъде разпитан по някои въпроси.

л. 19а

58

До Орханийския окол. управител

1135

30 ноември 1872

Като оставите за заместник доверено лице и като вземете със себе си доктор Ивана, елате тук.

л. 19а

59

До окол. управител в Ловеч

1139

2 декември 1872

Благоволете да изпратите тук бързо Мехмед Акоглу Сюлейман, от с. Градешница, който имал вземане-даване с тетевенеца хаджи Станьо, заедно с 40-те османски алтъни, които той имал да дължи на последния.

л. 19б

60

До окр. управител в Търново

1141

2 декември 1872

Тъй като се говори, че някои помаци от селата на Ловешка околия дето видели българин от Тетевен или от селата на Орханийска околия, му нанасяли оскърбления и други обиди, което е твърде некрасиво и впоследствие може да стане причина за появата на някои злини, съобщавам поверително, че е необходимо да наредите строго на окол. управител в Ловеч да разследва извършилите подобни действия или пък ония, които се канят да извършат, и да ги накаже. Да не допуска занапред да се случва подобно нещо. Заповед.

19б

II

61

ПРЕПИС ОТ ПЪРВИЯ СЛЕДСТВЕН ПРОТОКОЛ НА РАЗБОЙНИЦИТЕ-ОБИРАЧИ НА ХАЗНАТА, СЪСТАВЕН В ОРХАНИЕ

От стр. 1 до стр. 25. Сверен с оригинала.

[стр. 1] Разпит, произведен на 19 октомври 1872
(28 шабан 1289)

[Въпрос]: Как ти е името и името на баща ти, откъде си?

[Отговор]: Името ми е Божил, а на баща ми — Генчо. От Орхание съм.

— На колко си години, какво е занятието ти?

— На 30 години съм, по занятие — земеделец.

— Защо дойде тука?

— Дойдох, господине, да ви кажа. Преди хазната да бъде нападната, отивах да сека шума и точно над града, край рекичката Зелин, до воденицата на Дило Крайчев, ме настигна Велчо Шунтов, носейки на гърба си една цедилка, т. е. вълнена торба пълна с хляб, и ми каза: „Хайде, тръгвай с мене да отидем на едно място!" Заедно с него се изкачихме на балкана, на мястото Каменна стръга. Тогава при нас излязоха мнозина въоръжени хора. Велчо свали хляба от гърба си. Те го взеха и ми казаха: „Хайде да ни изведеш нагоре към прохода по пътя, който знаеш!" Тогава аз и Велчо тръгнахме пред тях, а те след нас, минахме под боровата гора и ги заведохме на мястото Висок. Там те ни казаха: „Хайде, връщайте се сега обратно и утре пак да ни донесете хляб!" Те останаха там, а ние с Велча на сутринта се върнахме в къщи. Същият ден вечерта Велчо пак донесе хляб у нас и ми каза: „Хайде да им го занесем!" Тръгнахме пак двамата, минахме през рекичката Ичемен и отивайки към мястото Висок, дето ги бяхме оставили, малко по-насам ни пресрещна само един човек, взе хляба от нас и ни каза да си вървим. И ние се върнахме обратно. Велчо дойде в града, а аз останах в кошарата ни в балкана, в местността Рудина, дето зимно време прекарваме с овците. Останах там да сека шума, тъй като и батьо ми Цветко беше дошел и той да сече.

— Много добре, браво! Тук право каза, само че кажи и сега истината! Велчо обеща ли ти нещо? Той въобще каза ли ти нещо, за да го придружиш да им занесете хляб?

— Велчо ми каза: „Придружи ме да им занесем хляб! Те ще отделят малко пари и ще ни дадат."

— След като нападнаха и [скъсано]... хазната, хората, на които занесохте хляб, дадоха ли на теб и на Велча като дял нещо от парите? Кажи и тук истината, ще бъде от голяма полза за теб.

— Когато последния път им занесохме хляба, аз [скъсано] в балкана... два... дойдох тук. В града се научих, че хазната била нападната. След няколко дни на улицата — в чаршията — до дюкяна на Мино Стамболията казах на Велча: „Занесохме им хляб, на тебе дадоха ли ти нещо?“ Той отговори: „Не, не ми дадоха.“ Запитах го: „Но, нищо ли няма да ни дадат?“ А Велчо ми отговори: „Ако искат да ни дадат, и по-късно ще ни дадат.“

— Колко дни след нападението и обира на хазната видя Велча?

— Може би беше изминала една седмица. Сякох шума, бяхме заети с белене и сушене на царевицата и заради това не можах скоро да го видя.

[2] — В кои дни им носихте с Велча хляб?

— Първия път, когато им занесохме хляб, трябва да беше сряда вечер на около два часа. В четвъртък сутринта се върнахме по домовете си. Вечерта срещу петък, на около 12 часа, отидох в дома на Велча. Той ми даде в една цедилка, т. е. вълнена торба, пазарски хляб и в една малка торбичка сирене. Взех ги. Велчо си остана в къщи, а на мен каза: „Хайде, ти тръгвай! Излез на края на града, аз ще те настигна!“ И така, аз тръгнах, а Велчо след мене ме настигна при воденицата на Юнус ага над града. Той беше купил ракия в едно стъкло оканица. Нея вечер не можахме да стигнем [при нападателите]. Нощувахме в балкана, на мястото Обинек. На сутринта още в тъмно потеглихме и към обед, отсам Висок, на мястото Радивой, в балкана, ни пресрещна един човек, взе от нас хляба и ни каза: „Връщайте се сега обратно!“

— Два пъти носихте хляб на тия хора. Вие знаете кои са и откъде са. Колко добре ще бъде, ако кажете с Велча и сега истината! А колко души бяха?

— Господине, когато първият път занесохме хляба и им го дадохме, всички бяха заедно, но беше тъмно. Все пак, те са тетевенци. Като си говореха там помежду си, чух, че един от тях наричаха Стоян войвода, а друг — Тодор. Запитахме ги и те казаха, че били от Тетевен. А и говорът им беше тетевенски.

— Колко души бяха?

— Не ги броих в тъмнината. Но бяха много, повече от 10 души, може би имаха около 12 души.

— Когато им носихте на два пъти хляб, не говорихте ли с Велча, къде за първи път се е срещнал той с тях и как се е наговорил, та отиваше да им носи хляб? Той непременно ти е казал това. Отговори ни и на този въпрос!

— Запитах го къде ги е видял за първи път и как се е срещнал с тях, но той не отговори. Каза ми: „Не ти трябва да знаеш!“

— И хлябът, който им занесохте първия път, и той ли беше пазарски?

— Да, и той беше пазарски хляб.

— От коя фурна купихте пазарските хлябове и колко бяха на брой?

— Велчо купи хляба, аз не зная, от коя фурна беше. Първия път занесохме 20 хляба и втория път бяха толкова.

— Големи хлябове ли бяха или малки?

— Смесено. И двата пъти имаше и големи и малки.

— Ще повикаме сега тук Велча и ще го запитаме. Ако той отговори: „Аз не зная, хляб не съм носил“, тогава би ли казал пред него това, което разправи на нас?

— Ще кажа, защо да не кажа.

— Знаеш ли да пишеш?

— Не знам.

—Ако показанията ти са верни, ела тук и вместо подпис удари пръста си!

— Да ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Божил

Разпит на Велчо Шунтов

— Как ти е името и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Велчо, а на баща ми — Йото Шунтов. От град Орхание съм.

— На колко си години и какво е занятието ти?

— На 25—26 години съм, занятието ми е земеделие, но се занимавам и с касаплък.

— Нещо ще те запитаме, ако кажеш истината, ще бъде от голяма полза за теб в случая.

— Питайте ме, каквото зная, право ще ви кажа.

[3] — Научихме се, че в сряда през нощта и в петък сутринта, преди нападението на хазната, вие сте носили хляб в балкана. Къде и с кого занесохте тоя хляб?

— Не, господине, аз не съм носил хляб и не зная някой да е носил.

— Научихме се, че в сряда през нощта и петък сутринта ти си носил хляб на Зелинската река и на балкана? Човекът, който е ходил с теб по тая работа, е тук. Какво ще кажеш на това?

— Ако някой е носил, той си знае. Аз нито съм носил, нито пък зная.

— Заедно с него в сряда през нощта отидохте през Зелинска река на мястото Стръга в балкана, а вечерта срещу петък, като не успяхте да стигнете [пак там], преспахте в балкана на мястото Обинек и на сутринта тръгнахте и, като носехте хляба за Висок, вас ви пресрещнаха и вие го предадохте. Човекът, който е бил с тебе по тая работа, е тук. Ако той дойде сега и ти каже това в лицето, какво ще отговориш?

— Нека дойде, да каже! Аз не съм носил. Човекът, който казва това, ако е носил, той си знае.

— Другар в тая работа ти е Божил Генчев от град Орхание. Той има ли към теб някаква ненавист?

— Няма. Божил живее в крайната махла, а аз — в черковната. С него нямаме нищо общо.

— Щом като казваш, че помежду си нямате сърдитня, ако той дойде и ти каже в лицето, че на два пъти сте занесли хляб в балкана на хайдути, какво ще отговориш?

— И пред мен да каже, не признавам. Ако той е носил, аз не знам.

Разпит на Велча и Божила при очна ставка

Въпроси към Велча

— Хей, Велчо, ето другарят ти Божил пред теб казва, че в сряда през нощта той отивал да сече шума в балкана, а ти след него си го настигнал при Зелинска река и си му казал: „Да отидем на едно място!“ От там и двамата заедно сте отишли на мястото Стръга в балкана. Там излезли хайдути. Те взели от вас хляба и ви казали: „Утре пак да ни донесете хляб!“ След това вие сте се върнали. Вечерта срещу петък Божил дошел у вас, взел хляба, който си бил поставил в една цедилка и заминал напред. Ти си купил една ока ракия и си го настигнал при воденицата на Юнус ага над града. Оттам като не сте успяли да стигнете [на Каменна стръга], вие сте пренощували на мястото Обинек. Рано сутринта в петък сте тръгнали и отсам Висок ви пресрещнали хайдутите, дали сте им хляба и сте се върнали обратно. Ето, твоят другар Божил разправя всичко това пред теб. Казвай и ти веднага, как стана, за да придобиете и двамата качеството на доносчици.

— Болен съм, оставете ме за утре!

— Тъй, с болест, няма да мине. Кажи веднага: тия хайдути откъде са и кои са, иначе лошо ще патиш, ще се каеш!

— Не, господине, нито съм ходил, нито хляб съм носил, нито пък зная нещо. Тая работа не ми е известна.

[4] — Велчо, ела, кажи истината, не ни затруднявай!

— Чакай, сега ще кажа как стана.

— Кажи да видим!

— Беше неделя преди петъка, когато обраха хазната. По пладне бях отишел на края на града да купя черва за суджук. Стоян пандурът от Тетевен беше изпратил до мен един българин, мургав, среден на ръст, с възчерни мустаци, името му не знам, който ме намери, дръпна ме настрана и ми каза: „Моят чорбаджия Стоян ме изпрати до теб да ти предам, в сряда да занесеш хляб във вашия балкан, на мястото Каменна стръга, понеже там ще дойдат хора.“ Аз му отговорих: „Щом като трябва, ще занеса.“ Българинът си замина, а аз си отидох в къщи. Беше към 10 часа вторник вечерта, когато се запътих за къщата на Божила. Намерих го край къщи и му казах: „Божиле, Стоян ми пратил известие да занеса хляб в балкана. Да отидем заедно! Само че аз да купя сега хляба и да отидем от вечерта при тях.“ Божил се съгласи. Оттам си отидох у дома. Взех една торба и отидох на фурната. Купих 12 хляба и малко праз и тръгнах. Божила намерих над града да ме чака. Полека-лека призори стигнахме при тях [нападателите на хазната]. Намерих ги на мястото, което ми бе посочено. Предадох хлябовете. Те ги взеха, поставиха ги в чантите си и ни запитаха за пътя, който води за прохода. Отговорих им, че Божил познава тия места. Божил замина с тях към прохода. Аз се върнах обратно и си отидох в къщи. Не знам, докъде ги е завел Божил. В четвъртък той ме намери и ми каза: „Поръчаха пак да им занесем хляб.“ Следобед, по икиндия, купих пак хляб от фурната. Божил си беше в къщи. Занесох хляба и му го предадох. Той замина, а аз се позабавих малко. Сетне купих сирене и 300 драма ракия и заминах и аз. Настигнах Божила над града и заедно с него пренощувахме в балкана, на мястото Обинек. На сутринта в петък потеглихме. Аз останах далеч в балкана, а Божил, който знаеше, къде се намираха, отиде при тях. Почаках го, докато се върне при мене. После той остана да сече шума, а аз се върнах у дома. Ето, така стана.

— Какви хора бяха хайдутите, на които занесохте хляб, колко души и от къде бяха? Кажи имената им, за да ги призовем и разкрием работата!

— Зная и познавам само Стоян пандура. Кои са другите, не знам, но и те трябва да бяха от Тетевен.

[5] — Какви бяха дрехите и оръжието им?

— Оръжието им беше смесено, от всякакъв вид. Дрехите им бяха черни, а на някои — такива, червени колчаци.

— Колко души бяха?

— Видях 11 души, повече не видях.

— Между тях беше ли и българинът, който в неделя те бе намерил в Орхание и ти бе казал, че Стоян го изпратил да ти предаде да занесеш в сряда хляб на Каменна стръга, в балкана?

— Тоя българин не беше между тях.

— Много добре. В сряда, когато вие с Божила им занесохте и предадохте хляба, те не ви ли казаха нещо, като напр.: „Наблюдавайте и, като ни донесете хляба, да ни съобщите дали няма да минат през Орханийския проход търговци или хазната?“

— Когато за първи път отидохме при тях и им дадохме хляба, те ни питаха само за пътя, водящ за прохода. Отговорих им, че аз не знам, но Божил го знае. Божил ги заведе, а аз останах там. Но, за търговци или за хазната дума не стана.

— Виж, ти се познаваш от по-рано със Стояна. Той непременно ще ти е казал с каква цел тия хора са излезли там, или пък ти си го запитал, иначе не може да бъде. Каквото сте си приказвали по тая работа, кажи ни го, за да търсим изход.

— Ние там се срещнахме с тях и им дадохме хляб. При разговор със Стояна, аз го запитах накъде са се запътили, а той отговори: „Накъдето се случи. Да ни покажете пътя за прохода!“ Нищо друго не каза.

— Когато за втори път им занесохте хляб и се срещнахте с тях, Стоян какво ти каза, и не го ли запита каква работа има по тия места?

— Когато за втори път им носихме хляб, един от тях ни пресрещна. Аз останах там, а Божил с него отиде при тях. После Божил се върна при мен. Тръгнахме си заедно. Аз си отидох у дома, а Божил остана в балкана да сече шума. Повече не ги видях.

— Много добре. Тази работа се разбра. Вие в сряда сутринта, когато за първи път им занесохте хляб, уговорихте с тях — при повторно носене на хляб да им съобщите дали ще минат търговци или хазната. Оттук се вижда, че вие сте се осведомили още в четвъртък за минаването на хазната в петък и така, заминали сте в четвъртък вечерта и петък сутринта, като сте отишли при разбойниците, съобщили сте им, че хазната ще замине за София. Те са я причакали и нападнади. Това се вижда от вашето отиване при тях в петък сутринта. Кажи веднага истината, не ни създавай трудности!

— Вярно е, че на два пъти им носихме хляб, но не сме говорили подобно нещо. Аз ги видях само веднаж, повече не ги видях.

— Освен теб и Божила, знаят ли други някои хора, че тия разбойници са били там?

— Освен мен и Божила никой друг не знае.

[6] — Виж, ти твърдиш, че други хора не знаят за пребиваването на тия разбойници там, а твоите домашни — жена и деца—не знаят ли, че сте им носили хляб?

— Не, господине, домашните ми нищо не знаят.

— Много добре. Това нещо може да се провери и ако се установи, че освен теб и Божила и други знаят, но че ти криеш и не съобщаваш, тогава какво ще кажеш?

— Не ми е известно дали някой знае.

— Много добре, ела сега тук да удариш вместо подпис пръста си!

— Да ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Велчо Шунтов

Разпит, произведен на 20 октомври 1872 (29 шабан 1289)

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Цветко, а на баща ми — Генчо. От Орхание съм.

— На колко си години, какво е занятието ти?

— На 30 години съм, по занятие—овчар.

— Къде овчаруваш?

— Ходя с овците на полето да ги паса.

— Брат ти Божил от тебе по-голям ли е или по-малък?

— По-малък е.

— Къде беше в петък, когато бе нападната хазната?

— В петъка, за който ме питате, бях на пазара в града, а следобед отидох при овците край града.

— Къде беше него ден брат ти Божил?

— Не знам, где е бил.

— Вие не живеете ли заедно?

— Не, господине, аз живея в друга къща.

— Ти ходи ли в петък на балкана да сечеш шума?

— Не, господине, в петък не ходих. След петъка, в който нападнаха хазната, ходих да сека шума, но кой ден беше точно, не си спомням.

— С кого ходи на балкана да сечеш шума?

— Ходихме да сечем шума с брата Божил, баща ми Генчо и балдъзата Ивана, ние четиримата.

— Ние не те питаме за това. Брат ти Божил разправя, че ти си отишел да сечеш шума в петъка, когато бе нападната хазната и че и той него ден дошел там, защо отричаш?

— Него ден не ходих. Бях на пазара и към обед отидох при добичетата. Един ден ходих да сека шума, но кой ден беше, не си спомням. Брат ми знае.

— Брат ти, същия него петък, не сече ли шума в балкана?

— Не знам. Когато отидохме ние четиримата, имаше насечена шума, но тя беше насечена от брат ми две седмици по-преди.

— Разпитахме твоя брат Божила. В петък, в който ден бе нападната хазната, пръв той отишел да сече шума, после и ти си отишел там и си сякал. Ако изкараме сега брат ти Божила и той ти каже в лицето, че него ден и ти си бил там, какво ще отговориш тогава?

— Изведете го, нека каже.

— Много хубаво. В потвърждение на тия твои показания ела и вместо подпис удари пръста си!

— Да ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Цветко

[7] Разпит на Божила и на брат му Цветка при очна ставка

— Хей, Божиле, ето брат ти Цветко дойде. Той твърди, че в петък, когато бе нападната и обрана хазната, той си е бил в града до обед и обикалял по пазара. После отишел в полето при овците. Той отрича да е ходил да сече шума. Кажи в лицето му това, което разказа на нас, нека да чуе и той!

— Вярно. Спомних си. Когато отидох да сека шума, брат ми го нямаше. Сякох сам два дни, т. е. петък и събота. В неделя привечер се върнах в къщи. След два или три дена отидохме с баща ми, брат ми и едно момиче на балкана и сякохме шума.

— Кога вдигна шумата, която насече в петък и събота в балкана?

— После, когато отидохме всички, събрахме и натрупахме на листник шумата, която бях насякал през ония два дни.

— Много хубаво. Брат ти твърди, че когато сте отишли всички, не е имало прясно насечена шума, а — стара, насечена от преди две седмици, какво ще кажеш на това?

— Няма какво да кажа.

— Ето, твърдението ти, че в петък и събота си сякал шума, излезе лъжа. От тук се подразбира, че през ония два дни ти си бил заедно с разбойниците и след като си им посочил пътя да избягат, върнал си се от там в къщи. Кажи истината: де са парите, за да видим какво да правим!

— Не, господине, аз им занесох и предадох хляба. След това вече не ги видях. Сякох шума и нищо друго не знам.

— Много хубаво. В потвържение на дадените ви при очната ставка показания елате да ударите пръст!

— Да ударим пръста си.

[Знаци за отпечатък от пръст на]: Божил, Цветко

Въпроси към Велча касапина

— Хей, Велчо, ела, не ни затруднявай, кажи истината по тая работа!

— В неделя, пет дни преди обира на хазната, дойде от Тетевен Васил тетевенецът, който е бояджия в Орхание, намери ме и ми каза: „Стоян те вика да отидеш, той ще те чака в Чипилското ханче в Правец, за да тикаже нещо.“ Аз тръгнах и отидох. Намерих

Стояна в ханчето и с него излязохме навън. Запитах го защо ме вика, а той отговори: „От Тетевен идат много пари за Орхание, а от Орхание хазната ще бъде опакована и ще замине за София. Ще се съберем, ще нападнем в прохода хазната и ще я оберем. [8] Но, ти в сряда да ни донесеш хляб в балкана, на мястото Каменна стръга.“ Отговорих му: „Ще донеса!“ Оттам Стоян си отиде, а аз се върнах в града. Във вторник привечер, намерих Божила и му казах: „Да занесем хляб на хайдутите в балкана!“ Той се съгласи. Отидох си в къщи. Купих от фурната хляб, беше привечер, и като вървях нагоре, намерих Божила и заедно с него отидохме при тях [нападателите]. Дадохме им хляба. Те го сложиха в чантите си. Божил отиде с тях да им посочи пътя за прохода, а аз се върнах в къщи. В четвъртък привечер дойде у нас Божил и ми каза: „Искат пак да им занесем хляб!“ Божил остана у дома, а аз купих от фурната хляб. Донесох хляба и му го дадох. Той замина. Купих ракия, праз и сирене и го настигнах. Изкачихме се заедно на балкана. Мръкна се. Легнахме да преспим. На сутринта, като повървяхме, аз останах на една полянка, а Божил отиде при тях. Той им оставил хлябовете и се върна пак при мен. Аз си отидох в къщи, а той остана в балкана да сече шума. Ето, така е, господине!

— Откъде се познаваш с тоя Стоян, та те извиква от Орхание в ханчето?

— Преди 3—4 години Стоян беше пандур в Челопеченския манастир, Врачанска околия. Тогава сме се виждали и оттам се познаваме.

— Много хубаво. След като Стоян ти разправи тия работи, как има смелостта да обадиш на Божила, и каквото си му казал кажи го тук и на нас!

— С Божила имаме връзки от детинство. Надявайки се, че от него дума не ще излезе, казах му това, което разказах и на вас.

— Каза ли на Божила, че те ще обират хазната?

— Казах му. Той знаеше.

— Много хубаво. Когато Стоян ти каза тая работа в Чипилското ханче, бяха ли обещали да дадат и на вас дял от парите, или предварително ви бяха дали?

— „Ако успеем да оберем хазната, ще дадат и на тебе дял“, ми каза той, а аз му отговорих: „Ако не успея да ви донеса самичък хляб, ще си намеря един другар“, а Стоян каза: „Ще дам и на него дял.“ Така се уговорихме.

— След нападението и обира на хазната, когато се научихте за това, кой от вас, както по-преди, им показа пътя да избягат? Как стои тук работата?

— Нито аз, нито пък Божил отиде [да им покаже пътя]. Те са се върнали по пътя, по който бяха дошли.

— Откъде знаеш, че са се върнали по пътя, по който са дошли?

— Не знам по кой път са си отишли, допускам, че са минали оттам, отдето им е било най-удобно.

[9] — По-нагоре от мястото, дето стана обира на хазната, се намериха две торби от по 1000 гроша. Тия пари като ваш дял ли ги бяха оставили?

— Не знам, господине! Ние не знаем и не сме говорили за такова нещо.

— „Не знам", казваш! Виж, вие сте им дали хляб, а къде щяха да ви заплатят? Явно е, че те са оставили тия торби за вас.

— Торбите не са оставили за нас. Те и да си отидеха, понеже Васил знаеше работата, той щеше да ни донесе парите после.

— Когато Васил те изпрати да се срещнеш със Стояна в Чипилското ханче, каза ли ти, че знае за тая работа?

— Васил ми каза само това: „Стоян те чака в Чипилското ханче, иди, ще ти съобщи нещо!"

— След нападението на хазната, срещахте ли се и разговаряхте ли с Васила?

— Не, не сме се срещали и не сме разговаряли.

— После Васил ходил в Тетевен, след колко дена е отишел?

— Не мога да зная, кой ден беше. Той отиде и се върна.

— След като Васил ходи и се върна от Тетевен, не разговаряхте ли с него дали има и за вас дял?

— Ние не говорихме надълго и широко. Запитах го само, как стана тая работа [обира], а той ми отговори, че ония [нападателите] били колибари и че не ги бил видял. Толкова беше разговорът ни.

— Но, не се ли среща и не говори ли с другаря си Божила?

— Срещах го и говорихме. Божил ме запита дали няма нещо за нас, и аз му отговорих, че още няма.

— В петък сутринта им занесохте хляб. Ти си се върнал в къщи, а Божил останал да сече шума. В петък, събота и неделя той е бил там и в неделя вечерта се завърнал в къщи. Значи, под предлог, че уж останал в балкана да сече шума, той им е помогнал да избягат.

— Не, когато говорихме с него, той ми каза, че не им е помогнал да избягат.

— Много хубаво. От Божила разбрахме, че той действително не ги е водил. Но, когато след случката Васил ходил в Тетевен и се върнал, ти не научи ли от него дали за една нощ разбойниците са успели да стигнат до там [Тетевен] или пък са пренощували някъде?

— Не, по този въпрос не сме говорили. Не го питах за това, понеже Васил е сприхав човек, и ако го бях разпитвал много, щеше да ми се скара.

— Те колко души бяха?

— Бяха 11 души.

— Кои бяха, кажи имената им, за да ги запишем и издирим. Ето на, преди малко паша ефенди обеща да те освободи, а тоя път ти дава и 50 лири, ето ги пред теб! Вместо да лежиш в затвора, посочи ги да ги заловим, а теб да пуснем да си отидеш в къщи.

— Стоян пандурът, Тодор, Кара Мустафа[?] и Георги. На другите седем души имената не знам.

— Много хубаво. Ела да подпишеш показанията си.

— Да подпиша.

Подписал: Велчо

[10] Разпит на Божила и Велча при очна ставка

— Божиле, ето, ние разпитахме Велча. На въпросите, които му зададохме, той ни отговори, че във вторник те бил срещнал пред външната къщна врата и ти казал: „Ще занеса хляб на хайдутите. Те ще нападнат хазната и ще дадат и на нас дял. Ела с мен да им занесем хляб!“ Ти си се съгласил. Купили сте хляб и заедно сте им го занесли. Това ти казва Велчо в очите и ти чуваш, тъй ли е?

— Велчо ме намери във вторник и ми каза: „В балкана има хайдути, да им занесем хляб“, а аз му отговорих: „Ще дойда.“ Купихме хляб и като излязохме вън от града, Велчо ми каза: „Тия хайдути ще нападнат хазната, ще задигнат парите ѝ и ще дадат и на нас дял. И аз зная за това.“

— Много хубаво. Елате с подпис или отпечатък от пръст да потвърдите показанията си при очната ставка!

— Да го сторим.

Подписал: Велчо. [Знак за отпечатък от пръст на]: Божил

Нови въпроси към Велча

21 октомври 1872 (1 рамазан 1289)

— Хей, Велчо, от коя фурна купи хляба за хайдутите?

— Купих на два пъти по за три гроша хляб от хлебаря Христо и от другия хлебар — Боньо. Понеже първия път, когато купувах хляба, се беше мръкнало, във фурните се беше свършил, затуй купих от двете фурни по за 60 пари. И втория път купих хляба по същия начин. Тъй е, господине!

— Защо първия път купи от двете фурни по за 60 пари хляб, а и втория път направи така? Коя е причината за това? Или ти купи хляба от двете фурни, за да не се забележи?

— Когато купувах първия път, във фурната нямаше достатъчно хляб, затуй купих по за 60 пари от двете фурни. После купих пак от двете фурни по за 60 пари хляб, за да не се забележи. Това е причината.

— Хлебарите, от които купи хляба, знаят ли за тая работа [готвеното нападение], беше ли им съобщил?

— Те не знаят нищо по тая работа. Дори тях ги нямаше във фурната, когато купувах хляба. Хляба купих от чираците им.

— Някой даде ли ти пари за хляба, що купи, или го купи със собствени пари?

— Парите даде Васил.

— Васил кога ти даде парите, дали след като ти купи хляба и всичко беше вече свършено, или преди това?

— И двата пъти, когато купувах хляба, той ми даде по три гроша, и аз ги взех. Първият път го срещнах на улицата и там ми даде три гроша. Вторият път Васил дойде у нас и ми даде три гроша. Така беше.

— Ти имаш баща, жена и деца. Знаят ли те, че на два пъти си носил хляб на хайдутите? И не те ли запитаха къде носиш тоя хляб?

— Живея отделно от баща си и братята си, а на жена си не казах. Тя се занимава с детето си, па и казват ли се такива неща на жена, та и аз да ѝ кажа? Не съм ѝ казвал, тя не знае за тая работа.

[11] — Много хубаво. Казваш, че Васил ти бил дал 6 гроша да купиш хляба. Но, кой ти даде парите, за да купиш ракия, сирене и праз?

— Имах едно ракиено буре. Бях го дал под наем на кръчмаря Дишо [?] за две и половина оки ракия и понеже бях взел наема предварително, имах си у дома ракия. Взех от къщи малко сирене и праз и ги занесох. Никой не ми е дал пари за тях.

— Много хубаво. Като взе от къщи ракия, сирене и праз, не те ли запита жена ти къде ще ги носиш?

— Не ме пита, а и аз не ѝ казах. Тъй като постоянно продавам сирене, взех и заминах.

— Васил има баща. Той знае ли нещо по тая работа?

— Не, господине.

— Освен теб, Божила и Васила, други някои от града знаят ли нещо по тая работа?

— Не, господине. Освен нас тримата, никой друг не знае.

— Сигурно и някой друг трябва да знае, защото виж, след като сте научили, че хазната се опакова в конака и ще замине за София, те [нападателите] отишли на балкана. Вие ли се научихте от конака или някой друг ви каза? Кажи право, как стана това?

— Никой не знае. Обаче, те се научили, че от Тетевен се изпращат много пари за Орхание и затуй отишли да нападнат хазната и да я оберат, щом тръгне за София.

— Кой ти каза, Васил ли или Стоян пандурът, че от Тетевен, са дошли много пари?

— Васил ме изпрати да отида и да съобщя на разбойниците като им кажа, че от Тетевен са дошли пари, които тия дни ще бъдат изпратени за София. Те да чакат там, друго известие няма да им се праща. Аз отидох и съобщих на хайдутина Стоян пандура.

— Значи, ако хазната беше заминала за София след 10 дни и ако хайдутите бяха стоели все там, вие щяхте да им носите хляб. Така се разбира от казаното.

— Без съмнение, Васил е знаел, че хазната ще потегли скоро за София, защото като му казах, че повече от два пъти няма да им нося хляб, той ми отговори: „Занеси им два пъти, па после недей носи!“ Може би той е знаел, кога ще тръгне хазната.

[12] — Кой ви научи да им посочите мястото за засада, Васил ли или Стоян? Как стои тоя въпрос?

— Точно над прохода срещу мястото, дето предадохме хляба на хайдутите, има височина. Стоян запита може ли да се отиде там, и ние му отговорихме, че може. „Хайде тогава да ни покажете пътя и да ни заведете там“, каза той. А аз му отвърнах: „Божил да ви заведе!“ И Божил ги заведе на височината. Ето, така беше.

— Много хубаво. Верни ли са показанията, които даде?

— Верни са.

— Щом е тъй, ела да се подпишеш!

— Да се подпиша.

Подписал: Велчо

Нови въпроси към речения Божил
21 октомври 1872 (1 рамазан 1289)

— Хей, Божиле, като носихте хляб на разбойниците в прохода, в сряда ли им го занесохте или в петък?

— Първия път, когато им занесохме хляб, беше около 2 часа през нощта срещу сряда. Дадохме им хляба. Потеглихме оттам и спряхме на едно място по пътя, дето преспахме. И Велчо беше заедно с мен. Призори тръгнахме пак и, като повървяхме, Велчо остана на пътя, а аз ги заведох и ги оставих на хълма Висок, над мястото, дето беше обрана хазната, след което се върнах обратно.

— Щом като ти пренощува заедно с тях [и призори ги остави на хълма Висок, колко души бяха?

— Вярно е, че вървяхме [заедно], обаче не се сетих да ги преброя колко души бяха. Като се съмна, другите останаха в гората, двамата от тях се изкачиха с мен на хълма и огледаха прохода. Те тръгнаха да се върнат при другите, а на мен поръчаха: „Хайде, ти върви и ни донеси утре хляб!“ Аз тръгнах оттам и си дойдох.

— Като ги водехте, не видяхте ли по пътя някой колибар или овчар?

— Не, не видяхме, а беше и нощ. Ако видехме човек, щехме да се скрием в гората. Пък и не минахме през място, дето има хора. Там се изкачихме с един човек на име Боньо.

—Когато на следния ден им занесохте хляб, къде ги намерихте, за да им го предадете?

— Когато в петък носех хляба за мястото, дето ми беха поръчали, Велчо остана назад, а аз отидох по-напред. Пред мен излезе един от тях, взе хлябовете и им ги занесе.

[13] — С какво занесохте хляба и ракията?

— Хлябът беше в моята торба, а ракията и сиренето — в една козена торба на Велча..

— Кажи, колко души бяха, за да ги търсим?

— Не ги броих. Бяха повече от десет души, но не по-малко.

— Ти взе от къщи торба и дори два пъти носи хляб. Жена ти не те ли запита къде го носиш?

— Не, господине, нито тя ме запита, нито аз ѝ казах.

— Много хубаво, ела тук да удариш под тия твои признания пръста си вместо подпис.

— Да ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Божил

Разпит на Боньо Петков фурнаджията

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Боньо, а на баща ми—Петко. От село Литаково съм.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— Трябва да съм на 28 години. По занятие съм фурнаджия.

— Един—два дни преди обира на хазната орханиецът Велчо купил хляб, за да го носи на разбойниците, от теб ли го купи?

— Преди обира на хазната бях отишел в Литаково да бера царевица, не бях на фурната. Не знам да е купувал. Дори когато хазната бе нападната, аз бях в Литаково, не бях тук на фурната.

— Когато замина за Литаково, затворена ли беше фурната или я остави отворена? А момчето вади ли хляб?

— Оставих я отворена. Имаше и хляб. В четвъртъка момчето, чиракът, дойде при нас и ни донесе хляб. Донесе и парите от продадения хляб и ми ги предаде.

— Като дойде при теб, каза ли ти дали Велчо не е купил хляб от него?

— Не, чиракът не ми каза нищо за Велча.

— Ти говориш така, но Велчо казва, че във вторник той купил от теб за 60 пари хляб. А ти дори си го запитал: „Друг път не си купувал толкова хляб!“ Велчо ти отговорил: „Не ти трябва да знаеш!“

— Не знам, господине, не съм му продавал. Ако моят чирак му е продал, аз не съм видял. А и такова нещо не сме приказвали с него. Нито съм го питал, нито пък той ми е отговарял така.

— Ако дойде Велчо и ти каже това в лицето, тогава не ще ли се засрамиш от думите си?

— Да дойде, нека каже! Ако съм говорил такова нещо, ето ме насреща.

— Много хубаво, ела тук вместо подпис да удариш пръст под показанията си.

— Да ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Боньо фурнаджията

Разпит на Велчо Цолов, слуга на Христо фурнаджията

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Велчо, а на баща ми — Цоло. От град Орхание съм.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— Трябва да съм на 10 години. Чирак съм на Христа фурнаджията.

— Велчо Шунтов от Орхание купи ли хляб от вашата фурна през дните четвъртък, сряда и вторник преди петъка, в който беше нападната хазната?

— Велчо купува винаги по един—два хляба, а него ден купи наведнаж хляб за три гроша, но не знам какъв ден беше.

[14] — А в това време, когато Велчо купи от вашата фурна хляб за три гроша, къде беше господарят ти Христо?

— Моят господар си прави къща и стои там при майсторите. Той не видя.

— Много хубаво, ела и вместо подпис да удариш пръст под показанията си!

— Да ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Велчо

Чрез настоящата заверка, подписана и подпечатана, се удостоверява, че разпитите на горепоменатите лица се извършиха пред нашата комисия:

Орх. шериятски съдия: ес-сейд Али Неджиб; мюмеизи: [трима неподписали]; следовател: Хасан Хюсни [печат]; мюмеиз: Хюсмен Хамди [печат]; мюмеиз: Хасан; М. [подпис на български].

Разпит, извършен на 22 октомври 1872 (2 рамазан 1289)

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Васил, а на баща ми — Петър. От Тетевен съм.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— На 32 години съм. Занимавам се с бояджийство в Орхание.

— Щом като си от Тетевен, защо работиш в Орхание?

— От много време, има вече 20 години, как ние работим тук в Орхание бояджийство.

— Ходил ли си в Тетевен една седмица преди обира на хазната?

— Да, бях отишел в Тетевен една седмица, а може би имаше и повече, преди обира на хазната. А оттам се върнах тук заедно с Павел Кабакчиев, носящ държавните пари.

— Кой ден беше, когато се върна тук заедно с Павел Кабакчиев?

— Не мога да зная кой ден беше, не си спомням.

— Тогава с вас дойде ли тук друг някой от Тетевен?

— Заедно с мен и Павла дойдоха едно заптие и Ибрахим от Орхание, който беше надзирател на кантарното право в Тетевен.

— Помисли хубаво: в кой ден дойдохте тук?

— Не мога да си спомня деня. Но, тогава беше срока за внасяне на държавните пари в съкровището, това е сигурно.

— Ние проверихме датата за внасяне на парите в съкровището. Това е било в събота, шест дни преди обира на хазната. Тогава ли дойдохте вие?

— Знам, че то беше 5—6 дни преди обира на хазната, но не мога да зная точно, кой ден беше.

— Ти, тогава, си дошел тук в събота. Намерил си Велчо Шунтов и си му казал следното: „Иди в Чипилските ханчета, там чака тетевенецът Стоян пандурът — да идеш в неделя!“ Каза ли това на Велча или не?

— Не съм казвал такова нещо на Велча, не ми е идвало и на ум дори.

— Стоян пандурът ти поръчал да кажеш така на Велча. Заради това си дошел. Но, каквото си казал, кажи ни го право, не ни затруднявай! Пък и теб какво те засяга?

— Мен не ме засяга, но аз не съм говорил такова нещо на Велча. Как да кажа, че съм говорил?

— Велчо разправя така: „Васил дойде и ми каза: В неделя иди в Чипилското ханче, там те чака Стоян пандурът от Тетевен.“ Ако сега дойде Велчо и ти каже това в лицето, тогава ще признаеш ли дали това е вярно или не?

— Ако Велчо разправи пред мен, че съм му казал такова нещо, той ще излъже.

[15] — Велчо, който е твой приятел, ще говори ли така, ако не е истина?

— Кой знае защо той така ме клевети.

— Ако дойде сега Велчо и разправи пред теб, че си му казал: „Стоян пандурът те чака в Чипилското ханче, да отидеш там в неделя“, какво ще отговориш?

— Ако каже това, ще излъже.

— Много хубаво, ела тук да подпишеш показанията си!

— Да подпиша!

Подписал: Васил

Разпит на Велча и Васила при очна ставка

— Велчо, ето Васил дойде. Кажи сега пред него!

— Да кажа, господине! Тоя Васил ми рече: „В неделя иди в Чипилското ханче, там те чака Стоян пандурът от Тетевен. Той ще ти каже нещо.“ И аз след това, в неделя, отидох и намерих Стояна там, в Цветковия хан при чешмата.

— Василе, ето Велчо ти го казва в лицето?

— Той казва, чувам, но лъже. Не съм му говорил такова нещо.

— Защо Велчо да лъже, някаква вражда ли има с теб?

— Не знам, но щом като той така говори за мен, очевидно трябва да има някаква вражда.

— Много хубаво, ти ходи ли у Велчови през дните четвъртък, петък и събота?

— Не съм ходил.

— Защо казваш, че не си ходил? Във вторник си дал на Велча 3 гроша на чаршията, за да купи хляб. А в четвъртък си отишел в къщата му, дал си му пак 3 гроша да купи хляб.

— На чаршията дадох на Велча 6 гроша, но защото му ги дължах за тютюн.

— Наведнаж ли даде на Велча тия 6 гроша или на два пъти по 3 гроша?

— Дадох му ги наведнаж.

— Ако освен Велча дойде и неговата жена и каже като него, че ти си ходил в къщата им, какво ще отговориш?

— Ако каже това, и тя ще излъже.

— Велчо е тук, а жена му си е в къщи. Тя не знае, че Велчо е казал това, та и тя да твърди същото. Разбира се, че си ходил, затуй и тя го казва.

— Ако говори така, клевети ме.

— Ти твърдиш, че Велчо лъже, че жена му лъже. Но, ако дойде и трети човек и каже, че сте разговаряли с Велча, тогава какво ще отговориш?

— И той ще излъже.

— Велчо разправя, че на два пъти получил от теб по три гроша пари за хляб. А ти твърдиш, че си му дал 6 гроша. Ето, показанията ви се оеднаквяват. Кажи веднага истината, за да бъдат навреме заловени дръзките нападатели. Не ни затруднявай напразно, кажи право!

— На Велча дадох 6 гроша, но за тютюн. За хляб пари не съм му давал.

[16] Очна ставка на Василa с госпожа Вела, жената на Велча

— Г-жа Вела, един—два дни преди нападението на хазната дойде ли у вас за нещо Васил бояджията?

— Да, Васил идва винаги у нас, и тогава дойде.

— Василе, ето и г-жа Вела, жената на Велча, ти казва в лицето, че един—два дни преди нападението на хазната си ходил у тях.

— Тогава не съм ходил. Много време преди това ходих един път да видя момчето ѝ, което беше болно.

— Ето и г-жа Вела казва, че на сутринта в петък, когато бе нападната хазната, си отишел у тях и си я запитал къде е Велчо, а тя ти отговорила, че не знае къде е. Ти какво ще кажеш на това?

— Аз запитах така г-жа Вела за Велча, но не мога да зная кой ден беше.

— Ето, г-жа Вела разправя, че ти си ходил у тях и че и тогава си отишел. Кажи веднага истината. Кажи: кои бяха ония, които се осмелиха да нападнат и обират хазната, не ни затруднявай!

— Не знам.

— Ти сега като казваш, че не знаеш, укриваш виновниците. Работата е разкрита. Ако нападателите бъдат заловени и кажат, както казаха Велчо и жена му, че посредством теб им е бил доставен хляб, ще приемеш ли тогава сам смъртното си наказание?

— Ако нападателите дойдат и кажат, че аз съм знаял за тая работа, тогава приемам смъртното си наказание.

— Кажи сега: кога, кой ден си отишел в Тетевен?

— Отидох миналия понеделник.

— По каква работа отиде миналия понеделник оттук в Тетевен?

— Там ми е къщата. Отидох в понеделник, като бях с намерение да се върна пак в събота. Тогава пък да отиде баща ми, за да пазари слуга на Димитровден.

— Много хубаво, ти в понеделник отиде в Тетевен, а тук дюкянът ти да стои затворен. Та от това ти ще имаш загуба. Толкова време не се стои така без работа. Има някаква причина!

— Дюкянът ми е отворен. Там стои слугата ми Герго. Пък и дюкянът на баща ми е близо и той го наглежда постоянно.

— Общо ли търгувате с баща си или поотделно?

— Имаме два дюкяна, но търгуваме общо.

— За отиването ти в понеделник в Тетевен ще запитаме твоя слуга Герго. Ако той действително потвърди казаното от теб, хубаво. Но, ако каже друго нещо, какво ще отговориш тогава?

— Питайте го, ако излезе, че съм лъгал, ще понеса наказанието си.

— Много хубаво, ела тук да се подпишеш или да удариш пръст под показанията си!

— Да се подпиша.

Подписал: **Васил**

[17] Нов разпит на Васила

— Удари ли те и би ли те някой в Правчанския хан?

— Не ме е бил никой.

— А нашият полицейски началник от София, Мехмед ага, не те ли удари, когато се разговаряхте с ханджията тайно там, в Правчанския хан?

— Той не удари мен, а ханджията Цветка, и то с ритник.

— По каква причина го удари?

— Тъкмо се хранех там, а Цветко лежеше. Дойдоха заптиетата и слязоха от конете. Тогава полицейският началник удари с крак Цветка, като му каза: „Защо не ставаш да държиш конете?“ Цветко му отговори, че бил болен. А мен той попита откъде съм. Аз му отговорих, че съм от Тетевен.

— Полицейският началник потегли оттук за Правчанските колиби в неделя. Него ден той те намерил там. А ти твърдиш, че си тръгнал оттук в понеделник, каква е тая работа?

— Аз заминах оттук в понеделник. А полицейският началник идеше оттам и се отби в хана.

— Много хубаво, ако са верни показанията ти, ела тук да се подпишеш!

— Да се подпиша.

Подписал: **Васил**

Разпит на Цветка ханджията от Правец

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Цветко, а на баща ми — Велчо. От село Правец съм.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— На четиридесет години съм, занимавам се с ханджийство.

— Къде се намира ханът, който държиш?

— Ханът ми е на шосето, един от Чипилските ханове.

— Няколко дни преди нападението на хазната Павел Кабакчиев донесъл пари от Тетевен. Те [Павел, Васил и заптието] отседнаха ли тогава в твоя хан?

— Отседнаха.

— Тогава Павел Кабакчиев сам ли беше или имаше някой с него? Васил беше ли заедно с него?

— Зная, че заедно с Павел Кабакчиева тогава беше и едно заптие, но не мога да знам дали беше и Васил с него.

— След като тогава Павел Кабакчиев и заптието минаха с парите за насам [Орхание], дойде ли същата вечер или на другата сутрин в твоя хан и Стоян пандурът от Тетевен?

— Не, не знам, кой е тоя Стоян пандурът, за когото питате. Зная, че има един Лало пандурът, но и той не е идвал.

— Преди няколко дни тетевенецът Васил заминал оттук за Тетевен, кой ден и по кое време беше?

— Не мога да знам кой ден беше, но има оттогава една седмица. Тогава дойде бюлюкбашията Мечо. Като лежах, той ме удари.

— Защо бюлюкбашията Мечо те удари?

— Когато те [заптиетата] дойдоха, аз лежах, бях болен. Имаше няколко души, които се хранеха. Понеже лежах и не станах, удариха ме веднаж с приклад на пушка и с ритник.

— Васил беше ли тогава там или не?

— Васил беше там, той пътуваше за Тетевен.

[18] — Вие тогава сте седяли с Васила на едно място и сте си шепнели нещо, затуй бюлюкбашията Мечо те ударил с ритник. Но той не те е бил, задето си лежал.

— Аз тогава лежах, а Васил се хранеше. Той разговаряше с Сава Вълков от нашето село Правец. Имаше и още един човек от нашето село, но сега не си спомням кой беше.

— Защо Сава Вълков беше дошел тогава в твоя хан?

— Сава Вълков събираше боб. Той разговаряше с човека, когото не мога да си спомня, относно кираджии, които да закарат боба в Никопол.

— Откъде щяха да купят боба?

— Събираха го в Алтун таш. Миналият петък го вдигнаха и го закараха в Никопол. Савата е сега в Никопол. Той замина заедно с боба.

— Като са натоварили боба в Алтун таш, те са минали покрай твоя хан. Кои хора го караха?

— Те не минаха покрай моя хан. Но аз видях, че минаха по-долу от Чипилското ханче, по пътя, който иде от нашето село Правец, тъй като бяха натоварили боб и от Правец.

— Добре, ти преди малко в показанията си каза, че си лежал в хана и че Васил, Сава и още един човек се разговаряли. Понеже си лежал и не си станал, бюлюкбашията Мечо те ударил с ритник. Но, ако дойде сега бюлюкбашията Мечо и каже, че той те е бил, понеже сте си шепнели нещо с Васила, тогава какво ще отговвриш?

— Ако бюлюкбашията Мечо каже това, запитайте и хората, които бяха там. Потвърдят ли и те, готов съм да понеса наказанието си.

— Преди нападението на хазната, в твоя хан дошел орханиецът Велчо Шунтов. Кой ден беше това?

— Не знам кой ден беше. Тогава, когато той дошел, аз не бях в хана. Като дойдох отвън в хана, видях, че е пристигнал. Той държеше в ръцете си черва. И тия черва занесе на по-горния, на Ивановия хан.

— Ако не се досетиш за деня, размисли добре и ни отговори: Велчо преди нападението на хазната ли, или след това беше дошел във вашия хан?

— Не мога да знам преди нападението на хазната ли беше или след това.

— Когато дойде Велчо, беше ли в твоя хан Лало пандурът или пък Стоян, тетевенци?

— Изобщо, не знам кой е Стоян. А Лало пандурът от отдавна, трябва да има 6 - 7 месеци, никак не е идвал в моя хан.

— Момчето, което стои в твоя хан, твой син ли е, или слуга, и откъде е?

— От Правец е. Слуга ми е, не ми е син.

— Това момче, слугата, не ти ли каза, че са дошли в хана тетевенците Стоян пандурът, Лало пандурът и Велчо?

— Не ми е казвал, понеже той ми съобщаваше само името на оня, който дойде и пие на вересия, но не и имената на ония, които си плащат.

— Къде е сега момчето Вълко, твоят слуга?

— Преди 6 дни замина с кола за вино в Старо село, Врачанска околия, заедно с Дако от махлата Лесковица.

— Кога ще се върнат оттам?

— Надявам се да пристигнат днес или утре.

[19] — Ако показанията ти са верни, ела тук да се подпишеш!

— Верни са. Да се подпиша.

Подписал: Цветко кръчмарят

Нов разпит на Велча

— Когато, в неделя, ти се срещна с тетевенеца Стоян пандура в един от Чипилските ханове — хана на Цветка от Правец, кой беше в хана ханджия?

— Ханджия беше тогава момчето Вълко, слугата на Цветка.

— Когато отиде в хана, освен момчето Вълко, имаше ли друг някой там?

— Нямаше. Не видях никой друг.

— Кой ти каза тогава къде се намира Стоян пандурът? На кое място се срещнахте с него?

— Каза ми момчето Вълко. Срещнахме се със Стояна в долния етаж на хана, в една стая в мазето.

— Като беше в Цветковия хан, Стоян пандурът кога дойде?

— Аз го намерих там. Беше дошел преди мен, но не го запитах кога е дошел.

— Когато стигна в хана, как запита момчето Вълко за Стояна: „Тук ли е Стоян пандурът от Тетевен“ или как другояче?

— Запитах го така: „Има ли тук някой човек?“ — Има, отговори то. Попитах: „Откъде е?“ Момчето отговори: „От Тетевен.“ Запитах пак: „Кой е тоя от Тетевен?“ То отговори: „Стоян пандурът. Долу в мазето е, в стаята.“ Тогава аз отидох и се видях с него. Ние излязохме в задния двор на хана и там разговаряхме. После Стоян пандурът се върна пак в мазето, а аз минах през двора и дойдох насам.

— Хей, Велчо, ти си се срещнал с хората, които нападнаха и обраха хазната. Ако ни ги кажеш всичките, кои бяха, и те бъдат заловени, като доносчик ще се отървеш с леко наказание. Но, ако откажеш да ни ги съобщиш, всичката вина остава върху теб и властта строго ще те накаже. Обмисли хубавичко това и ги изкажи, защото иначе ще бъде жалко за теб.

— Аз ви обадих тия, които зная. Един от тях е тетевенецът Стоян пандурът. Наричаха го още войводата. Той хайдутствувал в

Странджа. Останалите са: Тодор, Кара Мустафа [?], Георги и Вълко Цолов от Правчанските колиби, за когото ви съобщихме днес с Божила. Другарят ми Божил го познава по-добре от мен. Ето тия да се заловят. Ако тогава работата не се разкрие, готов съм и аз да понеса всяко наказание.

— Много добре, ела тук да подпишеш показанията си!

— Да подпиша.

Подписал: Велчо

[20] Нов разпит на Васила

— Василе, работата излезе наяве. Разкри се, че ти си знаел. Казвай веднага истината, та и ти, като Велча, да придобиеш качеството на доносчик, а ние да заловим нападателите.

— Преди един-два месеци срещнах тетевенеца Стоян пандура в Тетевен. Той ми каза: „Познаваш ли калугера хаджи Авксенти в Кремиковския манастир?“ Аз му отговорих: „Познавам го, но защо питаш?“ Той каза: „Чух, че там имало пари. Ще взема няколко души и ще отида. От хаджи Авксентия малко пари ще задигна.“ Аз му възразих: „Човече, откажи се!“ В отговор на това той ми рече: „Щом се науча, че има пари, не бих се отказал в никой случай, веднага ще я наглася.“

— Знаял си, че той имал намерение да отива в Кремиковския манастир. Ти ще знаеш нещо и за това, че те са дошли тук и са обрали хазната. Кажи всичко право, каквото знаеш по тая работа!

— Когато Павел Кабакчиев от Тетевен донесе тук парите, заедно с него тръгнах пеш от Тетевен и аз. Като стигнахме в Правчанските ханове, спряхме в хана на Цветка. Понеже бях пеш, нея нощ преспах в хана, а мухтарът [Павел Кабакчиев] дойде тук [Орхание]. На другия ден взех коня на ханджията Цветка и пристигнах. Предадох коня на Велча да го върне обратно.

— После как стана? Велчо как се срещна със Стояна? Какво стана по-нататък?

— Тогава не ми каза нищо, но в четвъртък, един ден преди петъка, в който бе обрана хазната, той ми рече: „Занесох хляб на Стоян пандура в балкана.“ Запитах го: „Май че отиват в манастира“, а той отговори: „Не, не отиват в манастира, а ще нападнат хазната.“ Попитах го, колко души са и той каза, че били повече от 10 души.

— Не го ли запита къде се е срещнал със Стояна, та тоя последният му поръчал да занесе хляб?

— Питах го. Когато завел в Цветковия хан коня, който аз върнах, срещнали се там и тогава той му поръчал.

— Не ти ли каза още, кои са били? Само Стояна ли е познал или и другите?

— Запитах го. Познал само Стояна, другите не можал да познае. Така той ми отговори.

— Когато Стоян ти съобщи, че ще ходи в манастира, не каза ли с кои хора ще отиде?

— Той ми каза: „Хора има много като синът на Генко мечкаря от Черни Вит — май че е Георги. Ще взема хора и от Крушовдолските колиби. Има и много още момчета.“

[21] — Велчо не поиска ли от теб пари в четвъртък, когато щеше да носи хляб?

— Бях купил от него половин ока тютюн, та ми поиска парите. Дадох му 6 гроша. Същия ден той ми каза, че щял да им занесе хляб.

— Ти не се ли среща с Велча след нападението на хазната и не говорихте ли по тоя въпрос?

— За нападението на хазната чухме в петък. Срещнах се с Велча и разговаряхме за това. Но, побояхме се да съобщим, тъй като може да не бъдат заловени [нападателите] и тогава вината ще падне върху нас.

— Тогавашният ви страх не ще ви помогне, тъй като вие знаехте, че сте им носили хляб преди нападението на хазната. Но задето не съобщихте на властта, излязохте сега виновати. Тъй че, обадете ни, име по име, кои бяха те, та да придобиете качеството на доносчици, пък да ви дадем и 5000 гроша пари.

— Зная за Стоян пандура и сина на Генка мечкаря. Те щяха да вземат хора и от Крушов дол. Нека да се заловят тия, те ще изкажат всичките.

— След петъка, в който бе нападната хазната, ти си отишел в Тетевен. Велчо ти е казал, че нападателите на хазната са Стоян и Мечкарят. При това ти знаеше, че Стоян щеше да ходи да напада манастира. Не видя ли Стояна в Тетевен? Не запита ли за двамата?

— Отидох в Тетевен, но Стояна не видях. Тъй като се страхувах, не запитах никого дали беше там или го нямаше. Предполагам, че беше там, не беше отишъл никъде.

— Ти знаеш цялата работа, както и Велчо я знае. Кажи истината, кажи: кои бяха? Велчо говори другояче. Кажи право, че да ги заловим, та и вие да се отървете.

— Казах истината. Така е, както ви разправих.

— Ти имаш свои хора, имаш и слуга. Защо тогава не изпрати кобилата по някой от тях, а направи това чрез Велча? Непременно си го изпратил, за да се срещне със Стоян пандура и да си поприказват. Очевидно е, че работата е била уговорена, кажи истината!

— Моят слуга и момчето ми си имаха работа, затуй я изпратих по Велча.

— На Велча даде ли пари или нещо друго, за да закара кобилата? Велчо не ти е слуга, та да я кара без нищо.

— Не съм му дал нито пара.

[22] — Единственото обяснение, задето не си му дал пари, е, че твоето намерение е било да му устроиш среща със Стояна. Кажи истината по тая работа, за да я нагласим някак.

— Господине, да кажа сега истината. Стоян дойде сутринта в Цветковия хан и ми каза: „Отиваш в града. Изпрати ми Велча, ще говоря с него за нещо.“

— Когато Велчо се върна от Цветковия хан, не ти ли каза какво са говорили?

— Да, каза ми. Стоян му рекъл: „Заведи ни в балкана и ни приведи до мястото, дето ще отидем“. После Велчо отиде там да ги води. Той се забави няколко дни, но не мога да зная, колко бяха.

— Стоян заедно с кои хора дойде там, кажи и сега право!

— Дойде сам. Запитах го за другарите му и той ми отговори, че един от тях бил Георги Генков, а другият — от Крушов дол. Той ми каза и името му, но го забравих. Каза ми, че освен тия имало и още 5-10 души. Запитах го кои са, но той ми отговори, че били сбирщина.

— Казаха ли ти, че ще нападнат хазната? Пък и ти не запита ли Стояна къде ще отидат?

— Аз попитах, къде отиват, но Стоян ми отговори: „Да дойде Велчо, на него ще кажа.“ Понеже там беше и ханджията и вече бях приготвил коня, нямах много време да приказваме.

— Ела да подпишеш показанията си.

— Да подпиша.

Подписал: Васил

Разпит на Вълко Цолов от Правец

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Вълко, а на баща ми — Цоло. От село Правец съм, но живея в Етрополските колиби.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— На 22-23 години съм. Занимавам се с овчарство.

— Къде се намира твоята колиба?

— На мястото Горняк.

— Как стана така, че ти отиде с хайдутите да нападаш хазната?

— Берях царевица. Дойдоха 12 души и ми казаха: „Хайде да ни заведеш в балкана!“ Насилиха ме и аз тръгнах пред тях. Минахме през мястото, наречено Предел, и стигнахме в Тръсите. Преспахме една нощ в Усойна. Там преспахме още една нощ. Мен не ме взеха да спя при тях. Един от тях спеше при мен, за да не избягам.

[23] — Кои хора ви носиха хляб в балкана? Колко пъти ви донесоха?

— Два пъти ни донесоха орханийците Велчо и Божил.

— После, оттам кой ви заведе в прохода? Как биде нападната хазната? Как взеха парите и къде ги занесоха?

— Божил донесе хляб и си отиде. След това те ми казаха: „Почакай тук, Божил пак ще донесе хляб. Ние ще слезем по-долу, а ти ни донеси хляба.“ Аз останах, а те заминаха. После чух, че се гръмна веднаж. Мина малко време и те дойдоха с парите при мен. Аз не видях нападението на хазната.

— Откъде са те и кои са? Познавахте ли се от по-рано?

— Те са тетевенци. Зная имената на четиримата, а именно: Стоян пандурът, Тодор, Кара Мустафа[?] и Георги. Имената на останалите не знам. В същност, аз не се познавам с тях.

— Не може да се приеме, че си бил „останал назад“. Щом като си отишел там заедно с тях, трябва да ни кажеш право и следното: Как биде нападната хазната? Какво направиха заптиетата? Как взехте парите и на кое място си ги поделихте? Парите заровихте ли, или си ги разделихте? А на теб колко гроша ти се паднаха като дял?

— В петък сутринта Божил донесе хляб. Аз взех от него хляба и им го занесох. Те ме върнаха обратно на мястото, дето бях по-преди, като ми казаха: „Божил ще донесе довечера хляб, вземи го и ни го донеси!“ Останах там. По едно време след обед се гръмна веднаж. Един час след това гледам, че те идват, тичайки, към мен, натоварени с парите. Поседяха малко при мен. Дадоха ми и аз да нося една чанта пълна с пари. Оттам вкупом се изкачихме горе на балкана. Към 4 часа през нощта стигнахме в нашия царевичак. Оттам ги проведох по рекичката Милена надолу. Те преминаха реката Искър, а аз се върнах обратно в колибата си.

— Какъв дял ти дадоха от парите?

— Дадоха ми 2 меджидиета ирмилици. Обещаха, че ще ми дадат още 1000 гроша.

— След като ти носи на рамо чантата с пари, защо им я предаде за 2 меджидиета ирмилици?

— Заявиха, че ще ми дадат 1000 гроша и заради това дадох чантата. Но после не ми ги дадоха.

— Познаваш ли тия хора?

— Не ги познавам.

— Защо отиваш с непознати хора на такива места?

— В началето те ме отведоха насила от моята колиба. После ми казаха: „Остани при нас, ще ни носиш хляб.Ще ти дадем и на теб пари.“

[24] — Когато те взеха насила от царевичака, баща ти не чу ли, нямаше ли и друг някой при теб?

— Бях сам в царевичака. Баща ми беше в къщи.

— Ти си се бавил там три дни. Когато после се завърна, баща ти и жена ти не запитаха ли де си бил?

— Когато се върнах у дома, баща ми ме запита къде съм бил, но аз го излъгах, като казах, че съм ходил да купувам овци.

— На кръста ти имало чифт пищови. Баща ти тогава не ти ли рече: „Не се ходи с пищови да се купуват овци! Къде си бил с тия пищови?“

— Един от пищовите беше мой собствен, а другия ми дадоха безделниците. Бях ги сложил на кръста си. Но, когато ме видя баща ми, нямах пищови на кръста си.

— Имаше ли позволително да носиш оръжие?

— Нямах. Понеже беше нощно време, взех пищова, който имах, и го сложих на кръста си.

— Очевидно е, че целта на човек, който се скита с оръжие, без да има право да носи такова, е да върши кражби. Какво ще кажеш на това?

— Нямам какво да кажа.

— От всичко изглежда, че понеже си се скитал без право да носиш оръжие, ти си убил по-преди дякона. Поне кажи как взехте парите и кои бяхте, та да се отървеш от другото [обвинение].

— Дори и да ме убиете, не знам кой уби дякона. Но работата с хазната свършихме ние, и то стана, както по-горе описах.

— Когато заптиетата и техните началници търсиха хайдутите, не те ли намериха и не те ли разпитваха?

— Едно заптие, двама башибозуци, Иван Чобан[ов] от Правец и още трима души ме намериха през нощта срещу неделя при царевичака и ме запитаха: „Видя ли хайдутите, които нападнаха хазната?“ Отговорих им, че не съм ги виждал. Те минаха и се отправиха бързо към височината, т. е. към колибите.

— Щом като полицейският началник те е запитал и ти не си му обадил, от това става очевидно, че и ти си от тях и си участвувал в обира на хазната.

— В нападението на хазната не съм участвувал, но след това те ми дадоха да нося [пари].

— Ако искаш да се отървеш, трябва да кажеш право: колко гроша ти се паднаха като дял от парите на хазната и къде ги скри?

— Те не ми дадоха пари. Аз, като носех чантата, си взех само 2 бели меджидиета.

— Когато в Етрополе отидоха специални чиновници, за да вземат поръчителство от населението, ти не беше ли там и кой ти стана поръчител?

— Бях там. Поръчител ми стана Кремен Ценов, бащата на Вълка.

[25] — Колибата на твоя поръчител Кремен Ценов близо ли е до твоята колиба?

— Трябва да е на около 10 минути разстояние.

— Като се отбихте в царевичака на твоя поръчител Кремен Ценов, взехте ли вода от неговия син Вълко или не?

— Не, от там не сме вземали вода.

— Колко души бяхте?

— Бяхме 13 души, заедно с мен.

— Парите бяха 125.000 гроша и нещо. От тях са намерени 2000 гроша. Остават още 123.000 гроша и нещо. Това са царски пари, искаме ги от теб.

— Както вече казах, откраднах си 2 сребърни меджидиета от чантата, която носех. Нищо друго не съм взел и не знам где са парите.

— Ела да подпишеш показанията си!

— Да подпиша.

[Знак за отпечатък от пръста на]: Вълко Цолов

Разпит на Вълко Цолов и неговия поръчител Ценo[в]

— Хей, Ценo[в], ето Вълко Цолов е бил заедно с хайдутите, които обраха хазната. Преди, когато се вземаше поръчителство от етрополското население, ти си му станал поръчител. Стана ли, наистина, негов поръчител?

— Станах му поръчител, но не знам къде е ходил, както и че се е сдружил с хайдутите.

— От твоята до неговата колиба има 5-10 минути разстояние. Неговият баща, майка или роднините му не те ли запитаха: „Нашият Вълко го няма тук, къде ли е отишел?“

— За бога, никой не ме е питал.

— Ти отрече, че твоят син е давал вода на хайдутите. Станал си поръчител на Вълко Цолов, който е съдружник на хайдутите. Това показва, че и ти си бил лош човек. Вместо да съобщиш [на властта], ти си станал поръчител. Заради това си арестуван, а и да знаеш, че наказанието ти ще бъде голямо.

— Не знаех, станах поръчител. Що да правя, каквото дойде на главата ми, ще го тегля.

[Знаци за отпечатък от пръст на:] Кремен Ценов

Вълко Цолов

Чрез настоящата подписана и подпечатана заверка се удостоверява, че разпитите на гореспоменатите лица се извършиха пред нашата комисия:

Орх. шериятски съдия: Ес-сейд Али Неджиб; мюмеиз: [липсва подпис]; мюмеиз: Мехмед Али; мюмеиз: Мехмед Салих; следовател: Хюсмен Хамди; мюмеиз: Хасан; мюмеиз: Подпис на български език [преписвачът не можал да го разчете]; мюмеиз: [липсва подпис].

Удостоверява се с подпис и печат достоверността на настоящия препис от следствения протокол. 4 януари 1873. [4 кянунусани 1288]

[печат]: Софийски окръжен съд

О.О., Инв. 14091/1948

62

[27] РАЗПИТ НА СТОЯН ПАНДУРА

[Продължение]

— Кога ходихте у Цветка ханджията, откога се срещате с него и как устроихте тая работа?

— Бяхме излезли по други кражби. Оставих другарите си в балкана и отидох в хана на Цветка ханджията. Там ме видяха Цветко, Кольо от Правец и Велчо касапина от Орхание. И те знаеха, и то от преди един месец, за намерението да извършим обир и щяха да ни станат ятаци. Те ми казаха: „Не отивайте по други обири, от Орхание ще тръгне хазната, нападнете нея!“ И ние, съобразявайки се с думите на Цветка ханджията, Велча и Коля, се отказахме да отиваме по други кражби, а нападнахме хазната.

— Кой организира твоите другари?

— Аз, Тодор и Лечо, ние тримата се сговорихме. В началото ние организирахме другарите, излезохме с намерение да вършим обири.

— Като излязохте от Тетевен, тук ли дойдохте или останахте цял месец в гората?

— Не, не останахме в гората. Ние излязохме от Тетевен с намерение да вършим кражби и отидохме право в хана. Понеже Цветко, Велчо и Кольо бяха подготвили тая работа [обира на хазната] и ако извършим друга кражба, ще се вдигне шум и ще се разкрие, ние се върнахме обратно в Тетевен. После Цветко ни изпрати чрез Коля от Правец известие: „Да дойдат, че хазната ще потегли.“ На основание на това ние отидохме и нападнахме хазната.

— На това ваше съвещание беше ли Васил бояджията?

— На Васила аз ни дума не казах, пък и не го видях. Ако Велчо му е казал, не знам. Защо да му ядем правото. Тая работа извърших аз и затова ще понеса наказанието си. Защо да намесвам Васила?

— Ела тук да се подпишеш!

— Да се подпиша.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Стоян пандура

Разпит на Велча при очна ставка със Стояна

— Хей, Велчо, тая приказка не излезе тъй, както каза. Стоян разправя, че ти и Цветко сте били главните организатори.

— Не съм организатор. Организатор е Васил. Васил дойде при мен и ми каза: „Стоян те вика в Цветковия хан, иди, виж защо те вика!“ И ето, аз намерих Стояна да се храни в мазето на Цветковия хан. Той ми каза: „Ще отидем да нападнем хазната. Донеси ни хляб на еди-кое си място!“ И аз занесох хляб. Запитайте самия него. След като занесох хляба, участвувах ли в работата, нападнах ли хазната?

— Колко гроша ти дадоха, за да занесеш хляб? Каква част ти отделиха от парите на хазната?

— Два пъти Васил ми даде по три гроша, за да купя хляб. Повече нито пара не ми даде, а ми каза: „Ще дадем и на теб дял от парите, които ще вземем от хазната.“ Поради това влязох и аз в тая работа. Полакомих се поради туй, че съм беден.

— Цветко ханджията знае ли за тая работа?

— Когато приказвах със Стояна, ето, да го кажа в очите му, Цветко не беше там. Не ми е известно дали той е знаел.

— Елате, подпишете се тук!

[Подписал]: Велчо Шунтов от Орхание

[Знак за отпечатък от пръст на]: Стоян пандура от Тетевен

[28] Разпит на Васила при очна ставка със Стояна и Велча

— Василе, разпитахме Велча. Организирайки работата, ти си го изпратил в хана на Цветка, за да се срещне със Стояна. Кажи право как го изпрати и как Цветко узна за работата?

— Аз се връщах от хана на Цветка в града. Стоян ми каза: „Отиваш в града, изпрати тук Велча, имам да приказвам с него.“ И аз, като влязох в града, изпратих Велча. Не ми е известно дали Цветко знаеше или не.

— Стоян твърди: „Васила изобщо не съм виждал.“ Защо ти казваш, че изпратил чрез тебе известие? Както вече от няколко дни насам ни лъга, и това всичко е лъжа. Кажи самата истина! Няма друг изход, освен да казваш истината!

— Сутринта станах от хана на Цветка и тъкмо исках да се кача на коня, дойде Стоян и ми каза: „Къде отиваш?“ Отговорих: „Отивам в града.“ Запитах го и аз от своя страна: „Откъде идваш, имаш ли другари?“ Отговори: „От Мечкарите, имам и един-двама другари.“ Казах му: „Какво ходиш тъй?“ А той отвърна: „Ти изпрати Велча, та той ще ти съобщи:“ И аз дойдох в града. Дадох коня на Велча и го изпратих.

— Казвай истината, стана що стана!

— Наш организатор е, ако трябва да се каже истината, касиерът в Орхание — Марин. Велчо е до мен, да каже и той! И двамата знаем.

— Касиерът как организира тая работа?

— Когато Велчо занесе на хайдутите хляб, те му казали: „Кажи на касиера, когато ще изпраща парите, нека съобщи! Кажи ѝ на Васила, и той да му каже! После ще съжалява. А ти се върни и ни съобщи!“

— Какво каза на касиера и той какво ти отговори?

— Аз отидох при касиера и му казах: „Кога потегли хазната, кажи ми, и аз ще съобщя на хайдутите.“ На това касиерът Марин ми отговори: „Велчо ми е известил, кога хазната потегли, ще съобщя.“

— После съобщи ли той? Къде ти съобщи и какво ти каза?

— В петък сутринта Марин дойде в кафенето. Седнахме около мангала. И Велчо беше там. През вратата на кафенето влезе Марин и с глава даде знак по посока към балкана. Велчо, както седеше, скочи и отиде да съобщи на хайдутите.

— Колко гроша от тия пари, т. е. от задигнатите пари, се дадоха на касиера?

— Попитайте Велча, аз не знам дали му додоха или не.

— Значи, касиерът е знаел, и той е истинският организатор, така ли е?

— Да, така е. Касиерът казваше на нас, и ние съобщавахме на хайдутите. А в деня, в който хазната тръгна, той дойде в бившия мой хан, вече продаден, и даде знак, че е потеглила. Тогава Велчо отиде да съобщи на хайдутите. Това е истината.

— Ще се подпишеш ли, че каза истината?

— Да, ще се подпиша.

[Подписал]: Васил бояджията

[29]

Нови въпроси към Велча

— В същност, значи, Марин касиерът е устроил тая работа и той е казал на вас. Тогава вече вие сте съобщили на хайдутите. Така говори Васил, истина ли е?

— Ние с Васила седяхме в хана. Там дойде касиерът. Беше петъчен ден сутринта. Той даде знак на Васила. Показа с глава пътя, а Васил каза на мен: „Върви, съобщи на хайдутите! И аз отидох и им съобщих. Това е истината.

— Това ли е цялата истина, а касиерът съучастник ли ви беше?

— Това е истината. Дойде в хана, даде знак на Васила и аз съобщих на хайдутите.

[Подписал]: Велчо Шунтов

Разпит на Тодор Кръстев, един от нападателите на хазната

— Как е името ти и името на баща ти, откъде си и с какво се занимаваш?

— Името ми е Тодор, а на баща ми — Кръстьо. Аз съм от Брезова махла, Тетевенските колиби. Занимавам се с овчарство.

— Ти заедно с хайдутите ли беше? Вие ли обрахте хазната? Колко души бяхте и как се казват другарите ти? Колко гроша ти дадоха като твой дял? Къде са парите? Кажи истината!

— Бях заедно с хайдутите при обира на хазната и аз съм от тях. Ние обрахме хазната. Тук ме докара юзбашията Ахмед ага. Мен ми се паднаха като дял от парите 10240 гроша в сребърни меджидиета и 1000 гроша в ирмиличета. Те бяха заровени в земята под едно дърво. Извади ги Ахмед ага и ето, той ги донесе. Другарите ми бяха 15 души. Един от тях съм аз, а другите: Стоян пандурът, Лечо ковачът, Генчо Михалев, Атанас, Въльо Станчев, преселник от Гложене, братът на Въля — Марин Станчев, Йото Генков, Павел Лалов, един-двама души от Крушидол, имената на които не си спомням, Марин Павлов и Димитър от Сърбия, който престоя една година тайно в къщата на хаджи Ивановия брат. Имаше и още двама души от Правец.

— Юзбашията Ахмед ага казва, че ти си знаял някои работи по тоя въпрос, че чорбаджиите събирали пари, за да ги пращат във Влашко, че от година насам тук имало един от Сърбия, чрез когото се изпращали парите; че дори и от тебе поискали парите, които си взел, за да ги изпратят на комитета. Кой ги поиска, кой дойде да ти каже, как стана, разправи истината!

— Мен ми съобщи оня от Сърбия сутринта по другаря ми Леча, когото заловихте, да пратя парите, че щял да ги изпраща на комитета. Аз не дадох парите.

— Коя сутрин ти съобщи той чрез Леча?

— Съобщи ми миналия петък през нощта, да му занеса парите в неделя вечерта.

— Лечо къде те намери в петък през нощта, за да ти каже?

— Нея вечер бях при овците. Лечо идва у дома и казва на децата: „Неделя вечерта да занесе парите на Димитра от Сърбия!“

— На кое от децата ти той каза това?

— На момичето ми Кола [?].

[30] — Човекът, когото ти нарече „Димитър от Сърбия“, къдешен е и где живее?

— Ляга и става в хана на хаджи Ивана в Тетевен и в къщата на Дочо Мръвков.

— Отдавна ли тоя човек се върти в тоя край?

— От миналата коледа насам.

— Тоя човек като е от Сърбия, какво търси тук?

— Тоя човек е комита. От една година насам ходи по тая работа.

— Кои места обикаля по тая работа?

— Не само в Тетевен, той ходи и в околните села, в Орхание, в хана на ханджията Цветка в Правец и в Етрополе. Само че у кого отсяда и къде живее — не знам. Той обикаля тук всички околни села.

— От твоето показание, че тоя човек е комита, се подразбира, че той не върши сам тая работа. С кого има връзки?

— Тукашните хаджи Станьо, Марко Йончев, Марин Братанов, Пею Мръвков, брат му Дочо, Петко Милев. Знаят го всички първенци. Тоя Димитър от Сърбия е, който уби в Орхание попа.

— Откъде ти знаеш, че Димитър от Сърбия е убил попа?

— Когато отивахме да нападнем хазната, той ми разправи по пътя, че убил попа. Народът му заповядал.

— Чу ли и някой друг тия думи на Димитра от Сърбия?

— Знае другарят ми Стоян пандурът. Знаят отишлите с него да убият попа.

— С кого е отишел да убие попа?

— С Леча, който беше заедно с мене при обира на хазната, и с другия ми другар — Генчо Михайлов. По този въпрос са ми говорили и другарите. Тогава повикаха и мен, но аз не отидох.

— Къде те намериха и кой те повика?

— Повика ме Цаньо, син на Генчо Михайлов.

— Къде те намери, за да ти каже?

— Намери ме в къщи и ми каза.

— Какво ти каза?

— Каза ми следното: „Хайде, ела, събират се в къщата на тетевенеца Станча. Попът ще отива в селото Извор, ще го убият от името на народа. Поне да го убием сега, че у него има пари, да вземем парите!“

— Тоя човек като ти каза така, какво му отговори?

— Рекох: „Такава работа не мога да сторя! Идете, аз не се меся.“

— Събралите се в Станчовата къща кои са били?

— Тетевенецът Лечо един, втори — Генчо, трети — Дако, четвърти — Въльо Станчев, Петър Вълев от Крушов дол и другарят ми Стоян пандурът. На мене Цаньо ми каза, че тия се били събрали.

— По каква причина искаха да убият попа?

— Попът чул, че тоя Димитър от Сърбия дошел тук да събира комити и казал на чорбаджията: „Откажете се от тая работа, иначе аз мога да съобщя на властта.“ За да не му дадат възможност за това, накараха Димитра да го убие.

[31] — Откъде знаеш, че чорбаджията Петко Милев и хаджи Ивановите синове Станчо и Станьо са събирали пари и са купували дрехи и оръжие за комитета? Да нямаш и друг другар?

— Каза ми Димитър, от него разбрах.

— Знаеш ли друго нещо по въпроса за комитета? Влизат ли в него други чорбаджии? Как стои работата? Как събират парите?

— Хаджи Станьо, Марко Йончев и Дочо Мръвков, тия са с Димитра. Падне ли от някъде плячка, те ограбват парите и ги прибират за комитета.

— Откъде вдигаха плячка и събираха пари?

— Това сега не знам. Аз се много изморих. Моля, освободете ме!

— Кажи право, от Орхание кой е намесен по въпроса за хазната? После, разкажи за комитета!

— В тая работа по-право влиза касиерът в Орхание. Той и Димитър са организаторите. Друг от Орхание не знам. Касиерът е намесен.

— Признанието, което направи до тук, истина ли е и тъй ли е?

— Тъй е.

— Знаеш ли да пишеш?

— Да пиша не знам, а нямам и печат. Вие ме подпишете и аз ще ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Тодор Кръстев

Нови признания на Стоян пандура

25 октомври 1872 (1288)

— Ти си занесъл с един човал в къщата на Въльо Станчев в Черни Вит дрехите и оръжията на хайдутите. Откъде взе тия дрехи, фесовете и оръжията?

— Аз поставих в един човал трите феса, които бяха между нещата, едни потури и един чепкен от дрехите, които Петко беше поръчал да се ушият, и ги занесох там. Петко Милев даде и на мене един кат дрехи и един нож. На всичките останали хайдути дрехите и оръжията даде Петко Милев, даде им ги на ръка. Аз взех от Димитра една дълга пушка, един пистолет и един револвер, взех ги в хана в Правец.

— Когато взе оръжието в хана, кой видя освен Димитра? Ханджията видя ли?

— Ханджията го нямаше в мазето. Синът на бояджията от Правец беше там, той видя.

— Твоят другар Тодор твърди: „Дрехите взехме от Стояна, той ги занесе в Черни Вит“, а ти разправяш: „Чорбаджията Петко Милев поръчваше да се ушият такива дрехи, само от него са взети“, и признаваш, че той отнесъл дрехите и то само едни потури и чепкен, и за теб—-дрехи. Кажи истината!

— Попитайте арестуваните. Всички получиха дрехи и оръжия от чорбаджията Петко Милев. Всички признават. Само за Тодора аз донесох един чепкен. И моите дрехи даде чорбаджията Петко Милев. Това е истината.

— Ти преди малко, гледайки ме в очите, казваше: „Паша, имам да ти кажа нещо, разпитай ме насаме, ще говоря вече истината“, какво беше то?

— Димитър ни каза: „Парите, които ще вземем, няма да пръскате, занесете ги право на чорбаджията Петко Милев. На вас аз после ще дам дял.“ Другарите не са говорили с Димитра и [32] с чорбаджията Петко Милев, но те си казваха: „Този е главатарят ни.“ Главни организатори са Димитър и чорбаджията Петко Милев.

— Кой в Орхание знаеше за тая работа?

— Димитър говорил с касиера. Той ни каза: „Вие стреляйте във въздуха. Заптиетата не ще ви противостоят и ще се разбягат.“ По думите на Димитра и касиерът е бил с нас.

— Нападайки хазната, кой пръв стреля?

— Пръв стреля Тодор. После стреля Димитър с пушка, която се пълни отзад. Гръмна и друг един от нашите другари, но не знам, кой беше.

— Заптиетата не стреляха ли по вас?

— Заптието със сивия кон стреля три пъти, но другите не стреляха, а веднага се разбягаха.

— Ти разправяш, че Димитър бил казал: „Вие занесете парите право на чорбаджията Петко Милев.“ Ние пък изкарваме парите на всички ви от къщите и градините ви. Твоите пари дори се намериха на две места, а и два пъти се ходи за тях. Как ще обясниш ти това?

— Той [Димитър] каза: „Вие сега заровете парите и ги пазете. Когато тая работа се забрави, отнесете ги и ги предайте на чорбаджията Петко Милев. Там ще ви се даде дял.“ Това е истината.

— На Петко Милев не се ли дадоха никакви пари?

— Въльо, Марин, Цако и Йото, които тази вечер докарахте от Черни Вит, както и Павел Лалов и Найден Вълков от Крушов дол, занесли пари на чорбаджията Петка и получили частта, която той им дал... Дяловете, които получиха, стояха в собствените им къщи. А когато работата излезе наяве, чорбаджията Петко занесъл парите в къщата на ковача и казал: „Пази тия пари, после ще ги взема. Не ме издавай. Издай само Стоян пандура. Дай показания, че парите са у него.“ Същото казал и на хората от Черни Вит.

— Знаеш ли количеството на парите, които Петко Милев е оставил в къщи, и кой е ковачът?

— Количеството на парите не знам. Ковачът е Лечо, който участвува с нас в обира, а сега е тук в ареста.

— Тия твои показания верни ли са?

— Верни са.

— Знаеш ли да пишеш?

— Не знам.

— Ето написахме името ти, ела да удариш пръста си!

— Да ударя пръста си.

[Отпечатък от пръст на]: Стоян пандура

Разпит, произведен на 25 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Лечо ковачът, а на баща ми — Никола. От Тетевен съм, от поп Вельова махла.

— На колко си години? С какво се занимаваш?

— На 35 години съм, по занятие — ковач.

— Как обрахте хазната?

— Отидохме 14 души. Появи се хазната. Обрахме я.

— Чорбаджията Петко Милев ти дал една кутия с пари, която днес се намери в твоята къща, и ти казал: „Скрий това!“ Как стои тая работа?

— Тия пари ми даде Петко Милев и ми каза: „Не казвай никому! Съхрани тия пари!“ Аз пък ги взех и ги зарових под дървото.

[33] — Кой от вашите хора нареди Димитър от Сърбия да убие попа?

— Това аз не знам. Всетаки големците наредиха да го убие. Бедните хора не знаят нищо.

— По-преди ти съобщи, че твоите другари Минчо и Генчо Михайлов били заедно с Димитра от Сърбия при убийството на попа. Тъй като тоя човек беше убит в града Орхание, те къде се събраха?

— Когато най-напред, във връзка с убийството на попа, ме повикаха чрез Цако на събрание в къщата на Личо, аз не отидох. Тогаз Димитър от Сърбия, заедно с другаря ми от Тетевен, Стоян, Личо Николов — собственик на хана, Генчо Михайлов, Дако гложенеца, Въльо Станчев и Павел Лалов, тия седем души отиват в село Извор, но не свършват никаква работа. Оттам те се връщат в Тетевен. След това Димитър отива сам в Орхание. От Орхание му известяват с пратеник [че дякон Паисий е там], но не знам, кой е бил пратеникът. Димитър от Сърбия убива самичък попа.

— По-преди ти каза, че когато Димитър отишъл да убива попа, с него били Стоян пандурът и Генчо Михайлов, участници заедно с тебе в обира на хазната.

— Когато Димитър отиде да убива попа в Извор, Стоян пандурът и Генчо Михайлов били с него. Но при убийството на попа в Орхание Димитър от Сърбия бил сам. Тия хора не са били там.

— Заявяваш, че когато Димитър от Сърбия отишъл в Орхание да убива попа и когато го убил, той бил сам. Обаче, по времето, когато нея вечер убил попа, веднага след произшествието се притекли намиращите се на пост по улицата — пандурът, заптието и стражата от данъчното управление, понеже били близо, и търсили по улиците. Димитър от Сърбия, след като убива попа, трябва да се е скрил в някоя къща или дюкян в Орхание. Къде ли се е бил скрил?

— Не знам Димитър где се е скрил след убийството на попа. Това не ми е известно.

— Как първоначално дойдохте до решението да нападнете хазната, разправете ни това подробно!

— Димитър от Сърбия разговарял със Стояна да започнем една такава работа. А двадесет дни преди събитието Стоян каза на всеки един от нас поотделно. Двадесет дни по-късно дойде от долу известие. Известието ни изпрати Стоян. И ние се събрахме. Събрахме се в Черни Вит, в къщата на Въльо Станчев. Оттам през Искъра отидохме право в Правец. Осъмнахме над Правец. Ние останахме там в балкана, Стоян отиде в хана на Цветка в Правец и намерил там Димитра. [34] Там намерил Димитра от Сърбия и Вълко Цолов от Правец. Те тримата дойдоха заедно. Оттам потеглихме заедно и Вълко като ни показваше пътя, слязохме в боровата гора в прохода. Две нощи лежахме в прохода.

— Щом като два дни лежахте, откъде взехте хляб?

— Хляб ни носеше Велчо касапинът. От нийде не сме взели нито лула тютюн.

— Там сте яли кисело мляко от един колибар, кой беше той?

— От никого не сме взели нито кисело мляко, нито хляб. Всичко дойде от града.

— Вие не сте били в българско облекло. Дрехите, които бяхте облекли, и фесовете откъде ги взехте? Кой ви изпрати оръжие и кой го донесе?

— Стоян пандурът ни донесе чували с дрехите, заедно с оръжието, в къщата на Въльо Станчев в Черни Вит. Там ние всички облякохме приготвените ни дрехи. За всички 14 души донесоха фесове и йемении. Облякохме се всички, натъкнахме оръжията и потеглихме.

— След като обрахте хазната, къде оставихте оръжието и дрехите?

— След като взехме парите, отидохме в къщата на Въльо Станчев, у когото бяхме по-преди. Съблякохме дрехите и ги оставихме там. Облякохме пак собствените си дрехи.

— Всички заедно ли дойдохте в Орхание, или една част от вас останаха в Правец?

— Там останаха Димитър и ония, които са от Правец. Ние отидохме право в Черни Вит.

— Где си поделихте парите?

— Димитър ни каза: „Отнесете пари, колкото можете! После аз ще дойда в Тетевен и там ще ги разделя. Но, количеството на тия пари се знае. Аз ще го науча от касиера. Да не разходите от тях нито една пара, че после ще отговаряте! Вие знаете!"

— Поставили сте три засади за нападение над хазната. Кой ви научи така да постъпите и кой беше, който гръмна?

— Гръмна Димитър. Той постави и засадите. У Димитра имаше едно шешане, което се пълни отзад. Той веднага го напълни и гръмна. Димитър беше в първата засада и той даде изстрелите.

— Димитър излезе ли [от засадата] и отиде ли при колата с хазната?

— Щом се дадоха изстрели, заптиетата избягаха. Димитър изкочи веднага из засадата, и ние го последвахме. Той отиде и изпрегна добичетата от хомота. Колата остана там, а всички ние заедно разграбихме хазната.

— Заптиетата стреляха ли върху вас?

— Щом пукнаха нашите пушки, и заптиетата побягнаха. Не знам и не видях да гърмят.

— Преди малко думаше, че дрехите и оръжията дошли от чорбаджията Петко Милев от Тетевен?

— Понеже знаех, че Димитър предаваше на чорбаджията Петко Милев събраните от населението за комитета пари, а тоя вземаше със себе си хаджи Ивановия син Станча и някой си Станьо, заедно купуваха дрехи и оръжие, приготвени за комитета, затуй именно казах, че, според мен, той е изпратил дрехите.

[35] — Парите, които намерихме, ти е дал Петко Милев. А къде остана делът, който ти си взел?

— Ние откраднахме парите, но не ги поделихме помежду си. Парите отнесохме на чорбаджията Петко Милев. На нас той даде по една торбичка от 1000 гроша, а другите останаха у него. После той се уплаши. Щом като тая работа се разкри, той ми донесе пари в една голяма кутия и ми каза: „Вземи, скрий ги, после ще приказваме." Аз ги взех и ги зарових под дървото.

— Къде е торбичката, на кое място в колибата, заровена ли е?

— Зарових я в колибата си, на един час разстояние [от Тетевен], знае и жена ми.

— Как се казва жена ти?

— Бона.

— Жена ти не те ли запита — откъде си взел тия пари?

— Никак не ме е питала.

— Кога донесе чорбаджията Петко тая кутия с парите?

— През нощта срещу вторник, когато вие дойдохте в Тетевен, той се уплаши, донесе ги и ми каза: „Недей разправя!"

— Кой ви каза да дадете парите на Петко Милев чорбаджията?

— Всъщност, за тая работа ни пратиха чорбаджиите Петко и хаджи Станьо, като ни поръчаха: „Парите, които вземете, донесете тук!“ Ние отидохме и обрахме хазната по тяхна заповед.

— На кое място ви казаха чорбаджиите хаджи Станьо и Петко, един по един ли ви извикаха? Кой ви даде оръжие и дрехите, които сте облекли в деня на обира, и как стана?

— Един по един ни извика Илия, синът на Петко Милев. Отидохме в къщата му. Там беше хаджи Станьо. Дадоха ми един фес, потури, къс джамадан и една пушка и казаха: „Ще ви изпратим на едно място по кражба.“ Аз макар и да отказах да отида, те ме заплашиха с бой и ме изпратиха.

— Къде се събрахте предварително?

— Събрахме се на баира Козница.

— Твоите другари твърдят, че сте се събрали в къщата на Въльо Станчев в Черни Вит, какво ще речеш на това?

— Събрахме се на баира, близо до къщата на Въльо Станчев.

— Всички ли там се събрахте, дойде ли някой и от Правец?

— Трима души дойдоха откъм Правец. Един от тях, с руси мустаци, с пълно червендалесто лице, с минтан от зелено сукно и с шаячени потури, каза, че дошли двама души правчани, две момчета, имената на които не знаел. Потеглихме оттам и все по баира стигнахме до прохода. Там лежахме две нощи. От Орхание ни донесе един човек хляб. Изядохме го.

— После съобщиха ли ви, кой ви каза, че ще мине хазната?

— Тоя, който ни донесе втори път хляба, ни съобщи, като каза: „Утре хазната ще мине. Бъдете готови!“ И ние се приготвихме и я нападнахме.

— Как нападнахте хазната?

— Хазната като минаваше, най-напред гръмна Стоян. После — оня от Правец, с зеления джамадан, чието име незнам. А и Тодор гръмна.

[36] — Какво направиха заптиетата, те стреляха ли?

— Мисля, че гръмна една пушка. Аз бях на засадата и не видях.

— После как взехте парите?

— Човекът с зеления джамадан извика по турски: „Елате, вземете парите!“ Отидохме и взехме парите. Оттам отидохме в Правец. Нощувахме в колибата на Вълка. На сутринта стопанинът на колибата ни взе и ни проведе до Искъра, след което се върна.

— Колко пари оставихте в Правец и кому ги дадохте?

— Оставихме две конски торби и две чанти. „Другите, каза той, носете вие! Не харчете от тях нито пара! Предайте ги на Петко Милев. Аз ще питам касиера, колко са. После ще имате неприятности!“

— Как е името на човека със зеления джамадан, който каза тия думи? Българин ли е, какви са отличителните му белези, видя ли го в Тетевен?

— Името му не знам. Не знам какъв е по народност. Той е среден на ръст, с руси мустаци и червендалесто лице. Видях го в Тетевен.

— Това ли е истината? Чорбаджиите Петко Милев и хаджи Станьо ли ви заповядаха [да извършите обира] и те ли участвуваха? Знаят ли те за тая работа, кажи право!

— Това е истина. Хаджи Станьо и Петко Милев не бяха с нас, когато обирахме хазната. Но те двамата ни изпратиха и ни дадоха дрехите.

— А след това на кого предадохте дрехите?

— Дрехите, които ми даде Петко Милев, скрих в колибата си, сложих ги в сеното. Там е и едната торбичка с хиляда гроша. Пушката оставих в къщата на Въльо Станчев.

— Хаджи Станьо и Петко Милев ви дали всичко хиляда гроша. А останалите пари къде щяха да предадат? Как извърши тая кражба за хиляда гроша?

— Не знам къде щяха да ги предават. Аз запитах, а той отговори: „Не питай за това! Тия дрехи и другите работи не стават ли с пари, как мислиш?“

— Въпроса само на Петко Милев ли зададе, или и на хаджи Станя? А когато предаде на Петко Милев парите, кой видя? Синът му видя ли? Имаше ли и друг някой?

— Петко Милев беше сам. Хаджи Станьо го нямаше. В началото, при подготовката и хаджи Станю беше с него. Но при предаване на парите го нямаше. А на сина си той намираше работа, не му показа. Той взе парите и ги сложи в крината.

— В къщата на хаджи Станя има ли готови дрехи?

— Дали има или не, не знам, но на нас той даде.

— Много добре, направеното от тебе дотук признание вярно ли е и така ли е работата?

— Така е.

— Знаеш ли да пишеш, имаш ли си печат?

— Не знам, а нямам и печат.

— Добре, ела тук и вместо подпис удари пръста си под така направените от тебе признания.

— Да ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Лечо, син на Никола

[37] Разпит на Марин Павлов, извършен на 26 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Марин, а на баща ми — Павел. Живея в колибите Корнова, с. Тетевен.

— На колко години си? С какво се занимаваш?

— На 24 години съм. Занимавам се с овчарство.

— По каква причина те докараха тук, защо си дошъл?

— Бях в колибата си. Докараха ме във връзка с обира на хазната.

— Как обрахте хазната? Теб кой те подведе? Кой ти даде дрехите, що беше облякъл? Колко гроша правят парите, които получи като твой дял?

— Стоян пандурът ми донесе един фес и една антерия, които аз облякох. Оръжието ми е мое собствено. Стоян пандурът познава организаторите на обира на хазната, аз не ги знам. Но мен Стоян ме намери и каза да отиваме. Заедно отидохме и извършихме обира. Стоян ни каза: „Отнесете, колкото можете да вдигнете от взетите пари, после аз ще ги взема от вас." Но парите, които взех в една торба, още не бях му ги дал. Юзбашията ме докара снощи заедно с тях.

— Всеки е взел повече от теб пари като дял, а някои от тях [нападателите] казват, че са предали парите някъде в Тетевен. Ти защо взе толкоз малко пари? Да не си ги оставил и ти някъде другаде? А другите къде казват, че са предали парите?

— Частта, която аз получих, е 1500 гроша. Повече от това ни пара не съм взел. Аз не знам къде другите са предали парите, но чух, че са ги предали. Попитайте Стояна! Пък и мене той ме взе. Подведох се по него. Аз също така щях да предам парите, но обискираха мнозина и не посмях.

— Колко души бяхте при извършване на обира и кои са имената им?

— Оттук Стоян ни събра 11 души и ни отведе на един баир, дето не бях ходил. После дойдоха още трима души и станахме 14. Вдигнахме се оттам и слязохме в едно низко място, дето престояхме два дни. От Орхание ни дойде хляб. Изядохме го. Хляба ни донесоха двама души, които идваха два пъти. Стоян разговаря с тях, а ние не.

— Как нападнахте хазната?

— В деня, в който щяхме да нападнем, дойдоха хората, които ни носеха хляб от Орхание, и ни съобщиха, че хазната иде. Тогава ние се приготвихме. Нападнахме я. Но преди още аз да се приближа до мястото на засадата, оттам гръмнаха 5—10 пушки. Лъжат, че не знаели, кой бил гърмял. Всички гърмяха, а някои — по два, по три пъти.

— Заптиетата стреляха ли върху вас?

— Аз не видях. Но едно заптие с бял кон обикаляше ту отпред, ту отзад на колата, за да пази хазната. Може би то е стреляло, но аз не можах да видя.

— Кой излезе пръв от засадата, за да вземе парите?

— Първи излязоха Стоян и един от Правец, и те завикаха към нас: „Елате тук, елате тук!" И ние тогава излязохме.

[38] — Как се казва човекът от Правец и как изглежда, опиши ни го!

— Името му чух. Наричат го Димитър. Той беше облечен с потури от чер вълнен плат, а на гърба си носеше червена аба. Беше среден на ръст, с червендалесто лице. Един от главатарите ни беше Стоян пандурът, а другият — Димитър.

— Къде се движеше тоя Димитър, за когото разправяш? Виждал ли си го и друг път?

— Нали съм овчар, твърде не оставам в Тетевен. Живея горе в колибите. Не съм виждал никъде тоя Димитър. Не знам къде се движеше.

— Истина ли е това, което разправи?

— Истина е.

— Ако е истина, ела тук да удариш пръста си вместо подпис.

— Да ударя пръста си.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Марин Павлов

Разпит на Илия, син на Петко Милев от Тетевен, извършен на 26 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си, на колко си години и какво е занятието ти?

— Името ми е Илия, а на баща ми — Петко Милев. От Тетевен съм, на 14 години. Занятието ми — ходя на училище да се уча.

— Баща ти Петко Милев кого те прати да повикаш у вас преди 30 дни?

— Аз ходя на училище. Баща ми не ме е пращал да викам никого.

— Ти си повикал ковача Лечо Николов от Тетевен. Лечо ще каже и ти после ще останеш засрамен.

— Преда 45—50 дни баща ми ме изпрати да повикам Леча ковача и то, за да поправи скъсаните обръчи на чутурата за вода. Поради това аз отидох и повиках Леча ковача у дома.

— Когато Лечо ковачът дойде, баща ти какво говори с него?

— Може да са разговаряли, не съм чул. Но аз ходих да го викам и той дойде у дома.

— Той взе чутурата и си замина ли, или се качи горе и остана?

— Баща ми му даде обръчите и може да са се изкачили горе и да са седнали, но тогава аз не останах там, а отидох на училище и не знам какво са приказвали.

— Когато ти си отишъл да повикаш Леча ковача, у вас бил и хаджи Станьо, имаше ли още някой друг?

— Не видях хаджи Станя в къщи. Може да е дошъл, но аз съм бил на училище и не знам.

Разпит на същия при очна ставка с Леча ковача

— Хей, ковач Лечо, това ли е Илия, синът на Петко Милев който те е повикал у тях?

— Той е. Повика ме веднаж. Викал ме е няколко пъти. А и преди 4—5 дни ме повика пак веднаж чрез това момче. Но момчето не знае, защо са го пратили да ме вика.

— Когато преди 4—5 дни Петко Милев, бащата на това момче, те повика у дома си и ти отиде, имаше ли там други хора?

— Нямаше никой. Само Петко беше вкъщи.

— Хей, Илия, виж, Лечо казва, че не един, а няколко пъти си го викал. Даже и преди 4—5 дни пак си ходил да го викаш. Ето как разправя Лечо и ти чуваш!

— Това, което Лечо казва, е истина. Аз съм забравил. Преди 5—6 дни го виках, но не знам, защо беше повикан.

[39] — Имало един чужденец — Димитър, който постоянно идел у вас?

— Чужденец не е идвал.

— У вас е идвал Стоян пандурът, тукашенец, кога дойде?

— Може да е идвал, само че аз не съм видял.

— Много хубаво. Това, което каза, вярно ли е?

— Вярно е.

— Щом като е тъй, ела Илия, ти знаеш да пишеш, да сложиш подписа си. Ела и ти, Лечо, да удариш под твоето име пръста си.

— Да се подпиша. Да ударя пръста си.

Отпечатък от пръст на: Лечо ковача.

Подписал: Илия Петков

Разпит на Дочо Мръвков, от село Тетевен, извършен на 26 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти, откъде си, на колко си години, какво е занятието ти?

— Името ми е Дочо, а на баща ми — Мръвко. От Тетевен съм, на 38 години. Занятието ми е — в Плевен имам брат, та му доставям дъски, а отчасти се занимавам и с кръчмарство.

— Тебе защо те докарахме тук?

— Снощи дойде у дома юзбашията. Той ме докара тук заедно с каруцаря, с когото дойдох от Плевен. Разпитваха ме за Димитра.

— Защо ходи в Плевен и кога отиде?

— Преди 15 дни закарах там 5—6 коли дъски.

— На кого продаде там дъските?

— В Плевен имам брат Ангел, ханджия. Закарах ги в неговия хан. Той ги продава. А пък аз купувам оттам стока, която докарвам тук и я продавам.

— Колко дъски закара и оттам каква стока докара?

— Като тръгнах оттук, наредих да натоварят дъските. По пътя срещнах кираджии и им казах: „Идете, вземете дъските и елате!“ Аз заминах.

— Преди малко разправяше, че си закарал дъски, а сега казваш! „От пътя изпратих кираджии, дъски не съм карал.“ Защо отиде, без да имаш някаква работа? Целта на твоето отиване е била само да срещнеш Димитра?

— Постоянно търгувам с Плевен. Пък и брат ми е там. Там си ходя винаги. И тоя път отивах за пазара. Живея повечето в Плевен. Димитра не съм виждал в Плевен, нито съм се срещал там с него.

— Димитър никога ли не е идвал във вашия хан?

— Никога не е идвал, аз не го познавам.

— Но ако дойде сам Димитър и ти каже в очите: „Аз живях в хана и в къщата на тоя и говорих по комитетския въпрос“ — тогава ти какво ще отговориш?

— Ако такъв човек е идвал у дома и е говорил подобно нещо, ще си обръсна брадата.

— Но ако задържаните разбойници ти кажат един по един в очите, че Димитър е водил постоянно дружба с теб, че сте устройвали тук събрания, че с някои чорбаджии сте събирали пари за комитета и че дори и ти си участвувал в нападението на хазната, тогава какво ще отговориш?

— Аз не знам какво е това комитет. Тая приказка сега чувам от вас. Рая съм на падишаха. Ако излезе някой и ми каже в лицето такова нещо, готов съм да понеса наказанието си.

— Знаеш ли да пишеш? Това, което каза, вярно ли е?

— Зная да пиша. Вярно е.

[40] — Щом като е тъй, ела да сложиш тук подписа си!

— Да се подпиша.

Подписал: Дочо Мръвков

Разпит на Станчо хаджи Иванов, от село Тетевен, извършен на 26 октомври 1872

— Как ти е името и името на баща ти, откъде си, на колко си години и какво е занятието ти?

— Името ми е Станчо, на баща ми — хаджи Иван. От Тетевен съм, на 28 години. Упражнявам ханджийство и кръчмарство в Тетевен.

— Защо те докараха тук?

— Преди 15 дни дойде от Влашко един със светлокестеняви мустаци, името на когото е Димитър. Беше гост в моя хан. Той се срещна със Стоян пандура. Потърси някои хора, за да ги отведе във Влашко. Обиколи селата. Понеже пазарлък не стана, не можа да намери хора. Истинският главатар на хайдутите е Стоян. Когато в хана правяха пазарлък със Стояна, имаше някакви хора.

— Кои бяха тия хора?

— Имаше много хора от тия, които излизаха от черква. Но кого да посоча — не знам. Мога да запитам тия хора и ще се науча.

— Тия приказки са чиста лъжа. Димитър е събирал в твоя хан хора за комитета. А и ти си работил за организацията. Кажи истината! И дори ти си дал патрони на хайдутите?

— Не съм дал аз патроните. Но в моя хан Стоян и Димитър приказваха относно събирането на хора за Влашко. Те заедно обиколиха селата.

— Тодор, един от хайдутите, току що разправи, че получил патроните от теб, какво ще отговориш на това? Да го повикаме ли сега да каже в очите ти? Плачът няма да ти помогне.

— Аз не съм давал, повикай го, нека каже.

Очна ставка с Тодора

— Хей, Тодоре, от кого взе патроните, когато отивахте да нападнете хазната?

— Ето тоя до мен, Станчо хаджи Иванов, ми ги даде. Да му го кажа сега в очите. И куршумите той даде. А Димитър не е от Влашко, но—от Сърбия. И той е негов другар. Организатори на работата са Димитър и тоя Станчо. Той дори даде своята пушка на Леча. Куршумите и барута за обири и специално за нападението на хазната ги даде тоя Станчо. Запитайте го! Това, дето той отрича, е лъжа. Той ни накладе на огъня. И мен с беднотията ми!

— Хей, Станчо, ето тоя казва, че ти си дал куршумите и барута, че вие сте ги пратили; че дори си дал твоята пушка на Леча ковача, какво ще отговориш?

— Нито куршуми съм дал, нито пушка съм дал. Не знам.

— Хей, Тодоре, тоя отрича, какво ще кажеш?

— Няма нужда да отрича. От него взех патроните. С мене беше и брат му Станьо, питайте брата му!

Въпрос към неговия брат Станьо

— Хей, Станьо, вие с твоя брат сте дали барут и куршуми на хайдутите, отиващи да нападнат хазната. А на Леча ковача сте дали и пушка. Колко барут и куршуми дадохте?

— Ние не сме давали, не знам.

[41] — Тодоре, тоя отрича, като брат си не казва истината.

— Паша ефенди, тия хора са комити. Ако ще търсите, хубаво търсете. В техните ханове има барут, куршуми и дори оръжия, за да ги дават на комитите. На нас, като ни пращаха да нападнем хазната, те ни казаха: „Тия пари няма да се пръскат. Ще купим от Влашко оръжие за нашия комитет.“ А това ни казаха тия хора.

— Хей, Станчо и Станьо, ето тоя разправя в очите ви, че сте от комитета, че вие сте ги изпратили да нападнат хазната, че сте им казали да не пръскат парите, понеже ще купувате оръжие. Станьо, кажи самата истина, сбади и другите си другари!

— Повикайте даскала! Един ден се събраха чорбаджиите. Те разговаряха да образуват комитет. „Ние сме се уговорили, казаха те, всеки, който издаде каквото говорим, да го убием с куршум.“ Това знам по комитетския въпрос, това са истинските намерения на чорбаджиите.

— Хей, Станчо, сега ще повикаме даскала и ще го разпитаме по комитетския въпрос, но ти кажи истината по тая работа.

— Може пък да съм дал [барут и куршуми]. Не помня количеството на барута. Бях пиян тогава.

Въпрос към Леча ковача

— Хей, Лечо, от кого взе пушката, когато отидохте да нападнете хазната?

— Взех я от Станча, който седи до мен. Пушката е още у Въльо Станчев в Черни Вит.

[Въпрос към Станча]

— Хей, Станчо, ето Лечо ковачът ти казва в очите, че е взел пушката от теб.

— Той казва, само че аз не си спомням.

— Вярно ли е всичко това, което каза дотук?

— Вярно е. А и комитетската работа е тъй, както казах. И даскалът я знае много добре. Пък и събраните пари ги събра даскалът. А и Димитър беше там. Дори и чичо ми хаджи Станьо е в комитета. Хаджи Станьо дава пари. Той даде 5 лири. Тихол даде две лири и половина. Дори като ме караха тук [заедно с тях], те ми казаха: „Ако изкажеш комитетската работа, ще те убием с куршум, ще загинеш!“ Дадоха [пари] и Марко Йончев и Братан, който преди една седмица замина за Влашко. Имената на другите не си спомням. Тях ги има в списъка на даскала.

— Списъкът на даскала къде е?

— Не знам къде стои списъкът. Но надписът му не е комитетски списък. Наричат го читалищен списък. Тъй е надписан той и отгоре. Във всяко село има такъв.

— Как се казва даскалът и откъде е?

— Името на даскала е Иван. Той е задомен тук отпреди три години. Подробно работата знае много добре чичо ми Станьо. А Васил Шишков отиде преди 15 дни във Влашко, за да занесе там пари. И той влиза в комитета.

— Хей, Станьо, брат ти Станчо каза за комитетската работа и за барута, и ти чу. Това ли е истината?

— Това е истината. Така е, както брат ми каза. В това училище се събираха. И чичо ми хаджи Станьо, най-почетният човек в селото, беше там. Правиха събрания по комитетската работа. Нас ни пъдеха навън. Когато се събираха и говоряха за комитета, не ни пускаха.

[42] — Станчо и Станьо, ето тоя Тодор, дето седи до вас, снощи ни бе разправил за комитетската работа и за това, че чичо ви хаджи Станьо я организирал, пък и сега го казва пред самите вас. Главният организатор чичо ви хаджи Станьо ли е, кажете и вие истината по въпроса!

— Истината е, че в началото чичо ми хаджи Станьо, заедно с двамата души, дошли от Влашко, отидоха в хана на Пенчо Христов. Тоя тук е наемател в хана на Пенчо Христов и той знае. Собственикът на хана е починал. И зет му Йончо дори знае. Там стана събрание. Дошлите от Влашко престояха много време. После заминаха. Тях нарекоха търговци. Събираха орехи и кожи. А сега те заминаха, накъде — не знам.

— Знаеш ли имената на тия от Влашко? Къде са те сега? Как изглеждат?

— Имената им не знам. При всяко идване те се наименоваха с друго име. Например, ако последният път, като дойдоха, се бе нарекал Иван, по-рано — Димитър. Но ако тоя край тук бъде претърсен, ще ги заловят. Разбира се, ако са дошли тук, чичо ми ще знае. Ако той поиска, ще ги хване. Така стои работата.

— Истинни ли са отговорите, които ти даде на последните ни въпроси?

— Всичко е вярно и е така. Ние и тримата нямаме вина. Истинското положение е, че всичко е дело на чорбаджиите. Работа на моя чичо. Ние сме бедни хора. Дори ако ни пуснете на свобода, ние ще изтребим тия чорбаджии с отрова или куршуми. Дори и убитият по-преди в Орхание дякон беше научил за комитетската работа, и че тя е дело на чорбаджиите. А тия, понеже разбраха, че той ще съобщи на властта, наредиха да го убият.

— Знаеш ли кого накараха да го убие?

— Ние не разбрахме за убийството му. Чорбаджиите наредиха това. Допускаме, че Димитър го е убил.

— Верни ли са дадените от вас дотук показания и това ли е всичко?

— Това е.

— Ако е така, елате да се подпишете или да ударите пръста си.

— Да се подпишем. Да ударим пръста си.

Подписали: Станчо, Станьо, Тодор.

Разпит на Цако Генчев, извършен на 26 октомври 1872, в присъствието на Стояна

— Как е името ти и името на баща ти, откъде си, на колко си години и какво е занятието ти?

— Името ми е Цако, а на баща ми — Генчо. От Тетевен съм, от махлата Чернова, на 25 години, занятието ми е овчарство.

— За какво̀ те докараха тук, по каква причина те арестуваха?

— Докараха ме заради обраните от хазната пари.

— Ти ли обра парите на хазната? Колко пари отнесохте?

— Ние обрахме хазната. Нарамихме толкова пари, колкото можехме да носим.

— Парите, които се откриха в твоята колиба, възлизат на 2380 гроша. Ти си силен човек, толкова пари ли само взе на рамо?

— Лечо ковачът ме отведе в къщата на Петко Милев. Петко Милев взе парите от ръцете ми. Толкова бяха парите, т. е. 2380 гроша ми дадоха. Другите останаха у Петко Милев.

[43] — Кой ви организира да извършите обира, и как отидохте?

— Организаторът е Стоян. По негово нареждане отидохме.

— Кой ти даде дрехите и оръжието?

— На главата си носех фес. На феса отгоре навих йемения. Фесът и йеменията са мои. Бях облечен с обикновени дрехи. Пистолетът, който имах на кръста си, и пушката, която носех, бяха мои. Никой не ми ги е дал.

— Значи, хазната сте обрали ти и твоите другари и парите сте взели заедно, така ли е?

— Обрахме хазната. Аз обаче не съм гърмял, гърмяха другарите ми. Нашите другари стреляха. Парите задигнахме ние.

— Ти като нарами твоя дял от парите, къде право ги занесе?

— Всеки ги скри на известно място. И аз ги скрих на едно място. 5—10 дни след това дойде при мен Лечо и ми каза: „Вземи парите да ги предадем на чорбаджията Петка!“ Взех парите и Лечо тръгна пред мен, а аз след него, и дойдохме право в къщата на Леча. Той каза: „Хайде сега да занесем парите!“ В това време дойде момчето на Петко Милев, Илия, и ни повика. Взех аз парите и заедно с Леча отидохме в къщата на Петка!“ Предадох парите. Наградиха ме с 2000 гроша и нещо. Взех тях и ги зарових в колибата си.

— Лечо по кое време дойде у теб, през деня ли или през нощта? А ти по кое време отиде в Лечовата къща?

— Лечо дойде у мен през деня. На следния ден сутринта взех парите и отидох у Лечови. Него ден до вечерта останах в къщата на Леча. Разхождах се по улицата. А после, в един часа през нощта, заедно с него занесохме парите в къщата на Петко Милев.

— Когато отиде в къщата на Петко Милев, имаше ли там някой друг? Къде бяха децата му, те видяха ли?

— Син му Илия беше пред вратата. Когато ние влязохме, той ни каза: „Хайде, занесете парите в мазето!“ Тогава ние влязохме в мазето, което е вътре в къщата. После дойде Петко Милев. Той взе парите.

— Тови ли е истината?

— Това е истината.

— Хей, Стояне, всички те сочат като ръководител на тия разбойници. Защо ти съзнателно извърши такава рискована работа, по чии думи се подведе!

— Главен подбудител е чорбаджията Петко. Димитър се уговорил с касиера в Орхание. А Петко Милев каза: „Парите са готови, хайде, вървете! Стреляйте във въздуха! Каквото и да стане, заптиетата ще се разбягат и вие ще вземете парите." И по нареждане на чорбаджията Петко Милев събрах тия хора. Но той самият каза имената им. Аз, като негов пълномощник, отидох самичък. На мен той ми даде един нож. Един нож даде и на Въльо Станчев. Щеше да изпрати и брата си. Впоследствие брат му не дойде. Отишъл за царевица. Той [Петко Милев] взе дори ножа на брата си и го даде на Въльо Станчев.

— Как е името на брата му?

— Името му е Иван.

— На кого още даде дрехи?

— На Въля даде собственоръчно чепкен и фес. На Йото Генков пък — пищов. Същият Петко Милев ми каза: „Ти остави другарите си на баира над Правец. Когато се нагласите за тръгване, заминете през ноща. Остави другарите [на баира] и иди в Правец. [44] Димитър ще те чака в Цветковия хан. От Орхание ще дойде човек. Той ще ви заведе и ще ви покаже мястото, гдето ще нападнете хазната." Каза ми още: „Получих известие по Васила бояджията, че хазната от Орхание ще потегли след една седмица. Веднага да тръгвате!" След това намерих приготвените от него хора и отидох. Осмелих се на тая нечестна постъпка.

— Кой ви отведе от Правец?

— Най-напред от Цветковия хан ни взе орханиецът Велчо касапинът и ни поведе. Повървяхме малко. После Велчо отиде в Орхание, за да вземе хляб. На свое място той доведе колибаря Вълко Цолов от Правец и Цено Ненов от Етрополските колиби. На другия ден Велчо касапинът донесе един черкезки капишон и един фес с твърде дълъг пискюл. А Вълко Цолов от Правец донесе една нашивка за ръкав. Той даде нашивката на Димитра. А калпака и феса Велчо касапинът даде на Димитра.

— Ние намерихме нашивката. Димитър кога я хвърли?

— Когато Вълко Цолов от Правец донесе нашивката, Димитър го запита: „откъде е?" А той отговори: „Купих я от Одрин." Но, аз не знам, кога тя е паднала. Щом я донесе, тя бе сложена на ръката му [на Димитра].

Разпит на Леча ковача в присъствието на Цако и Стоян

— Хей, Лечо, ей сега пристигнаха парите, които взел Цако. Те са 2300 гроша. Той разправя, че останалите дал на теб. Какво ще кажеш?

— На мен той никога не ги е донасял, и никога не е идвал. Занесъл ги е на чорбаджията Петка. Но той дойде в моята къща и после отиде у Петкови.

— Сам ли отиде или заедно с теб?

— Цако, като минаваше покрай моята къща, ми каза: „Хайде да занесем парите и да ги предадем!" Отидохме заедно. Влязохме вътре в двора. Тогава аз се върнах обратно. Цако предаде парите на чорбаджията Петка.

— Ти ли извести на Цака да донесе парите, за да ги предадете на чорбаджията Петка?

— Чорбаджията Петко ми каза: „Иди, кажи на Цака да донесе парите!“ Аз отидох и му казах.

— Когато, отнасяйки парите, Цако дойде във вашата къща, остана ли там? По кое време дойде, през нощта ли или през деня?

— Той дойде у дома на сутринта и остана до вечерта. Когато се стъмни, заедно занесохме парите. Нея вечер спал в къщата на Петка. Оттам на заранта си отишъл.

— Хей, Лечо, ти само Цаковите пари ли занесе, не занесе ли и други пари?

— Занесох само парите на Цака. За останалите казах на Цака да им съобщи. Цако отиде и съобщи. Попитайте него!

— Хей, Цако, Лечо дошъл при тебе само за парите и ти казал да ги занесеш на Петка чорбаджията. Поръчал ти да съобщиш и на другите. Така ли е? На кого отиде да съобщиш?

— Тъй ми каза Лечо. Съобщих само на Въльо Станчев. После отнесох и предадох парите. През нощта спах там. По сред нощ дошли Въльо Станчев, Йото Генков и Марин Станчев. [45] Тогава аз спях. Те предали парите. После дойдоха при мен, събудиха ме и ми казаха, че предали парите.

— Въльо Станчев, Йото Генков и Марин Станчев останаха ли там заедно с теб, или през нощта си отидоха?

— Поседяхме малко. Нахранихме се. Поднесе ни [Петко Милев] и вино. Пихме малко. После се вдигнахме и четиримата заедно си отидохме по домовете.

— А сега, верни ли са и това ли са признанията, които направихте дотук, в присъствие на всички ви?

— Това са.

— Щом е тъй, елате тук да ударите вместо подпис пръста си!

— Да ударим пръста си.

[Знак за отпечатъци от пръст на]: Стоян
пандура, Цако, Лечо

Разпит на докарания от Гложене Атанас Толев, извършен на 26 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти, откъде си, на колко години си, с какво се занимаваш?

— Името ми е Атанас, а на баща ми — Толе. От село Гложене съм, на 38 години, по занятие — работник надничар.

— Защо те докараха тук?

— Обрахме парите на хазната, затова ме докараха.

— Като обрахте хазната, колко пари взе?

— Не ги броих. Тогава всеки вземаше и аз взех. Стоян ме предупреди: „Гледай да не похарчиш тия пари! Когато аз дойда, колкото пари ви дам, тогава тях ще можете да харчите.“

— Парите, които ти донесе, излязоха 80 бели меджидиета. Известният Стоян пандурът казва, че когато сте разграбили парите, у теб имало около 300 бели меджидиета. Виж, какъв здравеняк човек си, кажи, где са другите пари?

— У мен няма други пари. Каквото имаше, дадох. Наистина, у мен имаше пари, но ги взе Димитър, когато се връщахме.

— Стоян пандурът казва, че когато сте се връщали, Димитър вървял най-напред, а ти си бил назад.

— Няма други пари, ефендим.

— Много добре, това ще се провери. Вярно ли е и това ли е твоето признание?

— Това е.

— Ако е така, ела тук да удариш пръста си вместо подпис.

— Да го сторя.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Атанас

Разпит на Ненка, жената на Павела, извършен на 26 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти, откъде си?

— Името ми е Ненка, а на баща ми — Марко. От село Тетевен съм.

— Кой е мъжът ти, или вдовица ли си?

— Мъжът ми се казваше Павел. Той почина преди пет години. Сега съм вдовица.

— Вчера си отвела надолу някой си Димитър от Влашко?

— Милка, жената на хаджи Ивана, дойде у дома и ми каза: „Има един човек, да го заведеш до Гложене! Не искам да направиш това без пари. Заведи го, колкото струва трудът ти, ще ти заплатя." И тъй като съм бедна жена, отведох от училището човека, когото наричат Димитър, и го оставих в Гложене, в къщата на Йонковица. През нощта спах там.

[46] — Тая госпожа Йонковица някоя твоя позната ли е?

— И на мен е позната. Но тя била близка с Милка, която ме изпрати. Казах на Милка, че нямам хляб, и тя ми даде едно парче.

— Кой криеше Димитра?

— На мен Димитра ми предадоха жената на хаджи Ивана, Милка, и жената на поп Лазара. Не знам кой го е крил там.

— Кой учи децата в училището, кой е учителят?

— То е девическо училище. Момичетата ги учи една девица. Момчета там няма.

— Много добре. Задето го отведе, колко пари ти даде Димитър или Милка?

— Като отведох Димитра, той ми даде 10 бели меджидиета.

— Пеш ли вървя или беше на кон?

— Пеш вървя.

— Носеше ли на гърба си пари или нещо друго?

— На гърба си беше нарамил някои неща, а отстрани носеше една торба.

— Голяма ли беше торбата му?

— Колкото една стомна.

— Имаше ли в торбата пари? Когато извади, за да ти плати 10 бели меджидиета, отде ги извади, та ти ги даде?

— Не знам. Когато ми даде десетте бели меджидиета, беше гъмно й не видях отде ги извади. Парите са в къщи. Да ги донеса и да ви ги дам!

— Много добре. Истинно ли е и това ли е признанието, което правиш?

— Това е.

— Щом е така, ела тук да удариш вместо подпис пръста си.

— Да го сторя.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Ненка

Разпит на Петко Милев, извършен на 26 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти, откъде си, на колко си години, какво е занятието ти?

— Името ми е Петко, на баща ми — Мильо. От Тетевен съм, на 48 години, занимавам се с кожарство.

— Ти си организирал обирачите на хазната.

— Не съм, Димитър ги организира.

— Вчера си устроил бягството на Димитра, защо направи това?

— Не съм го устроил аз, не знам.

— Преди малко главатарят на нападателите, Стоян пандурът, заяви пред теб, като каза: „Нас ни организира Петко Милев. И дрехите той ни даде. На мене и на Тодора даде по един нож." На това какво ще отговориш?

— На Стояна дадох ножа с пари. Пазарихме се. Сключих пазарлъка за 40 гроша. Дрехи не съм давал. Лъжа е.

— Тия приказки, които казваш, са изцяло лъжливи. Ако не си ти организирал и изпратил нападателите, защо са донесли парите на теб? Ти признаваш, че са донесли парите. Защо не съобщи на властта?

— Димитър ми каза: „Внимавай, да не изкажеш! Ще те застрелям!" От страх не съобщих.

— Когато чрез твоя син Илия ти си повикал Леча ковача в дома си и си пратил съобщение за парите, Димитър не е бил в къщи. Кажи истината

— До мен дойде от Димитра съобщение да наредя да се съберат парите. [47] И аз, на основание на поръчението на Димитра, повиках Леча и му казах: „Върви, кажи на момчетата да донесат парите!"

— Колко души донесоха посредством Леча пари и кои са имената им?

— Четирима души. Имената им са: Въльо Станчев, Йото Генков, Марин Станчев и Цако Генчев. Друг не е донасял.

— Колко гроша ти предадоха?

— Не ги броих. Предадоха ги в ръцете на Димитра. Димитър раздаде на донеслите парите по кесия от 2000 гроша и 500 гроша бели меджидиета. Аз не съм получавал парите. Той [Димитър] ги постави в един шиник, но не ги брои. Закова капака на шиника с четири гвоздея и после го даде на Леча. Лечо го скри.

— Четиримата души, които донесли парите, са ги предали в твоите ръце, не са ги дали на Димитра. А и Димитър не е бил в къщи. Да ги извикаме ли сега, за да ти го кажат всички заедно в очите?

— Да кажат! Взехме ги заедно с Димитра. Аз държах свещта, а Димитър взе донесените с чанти пари.

Очна ставка на Петко Милев с Леча ковача

— Хей, ковач Лечо, ето чорбаджията Петко Милев разправя, че той държал свещта, а Димитър взел парите в мазето му. Какво ще кажеш?

— Аз не видях Димитра. Там беше чорбаджията Петко Милев Той взе парите от момчетата.

— Хей, чорбаджи Петко Милев, ето Лечо ковачът казва в очите. ти, че лъжеш. Ти си взел парите, донесени от четиримата души. Той не е видял Димитра. Какво ще отговориш?

— Лечо лъже. Димитър беше там. Парите взе той, аз държах свещта.

— Във вашата къща ли донесоха парите?

— Да, в нашата къща донесоха парите, които бяха нарамили тия четирима души.

— Парите, които бяха нарамили тия четирима души, правят най-малко 80000 гроша, где са тия пари?

— Количеството им знае Стоян. Той ги броил и им ги предал. Питайте него!

Въпроси към Стояна при очна ставка с Петко Милев

— Хей, Стояне, Петко Милев разправя, че ти си знаел количеството на парите, които четиримата души занесли в дома му. За бога, кажи истината! Колко гроша са парите, донесени в къщата на тоя чорбаджия?

— Право казано, всеки се натовари с толкова пари, колкото можеше да носи. Броя им не мога да зная. А тия бяха млади хора. Колкото един човек може да носи, толкова е. Наистина, не мога да знам на каква сума възлизат.

[48] Очна ставка на Въльо Станчев с Петко Милев

— Хей, Въльо Станчев, къде занесе парите, които взе и на кого ги даде?

— Занесох ги в къщата на Петка. Там беше и Димитър. Те взеха парите и на мен дадоха от тях една кесия от хиляда гроша и още 500 гроша.

— Колко гроша пари занесе в къщата на Петко Милев?

— Парите, които занесох и предадох, бяха 5500 гроша. Те взеха тия пари, а на мен дадоха от тях една кесия от 1000 гроша и 25 бели меджидиета.

— Парите, които ти донесе тук, не достигат, нямат толкова!

— От тях 5 бели меджидиета платих на дюлгерите, които работяха в къщата ми. Похарчих ги, затова не достигат.

Очна ставка между Йото Генков и Петко Милев

— Ти, Йото Генков, кажи право: на каква сума възлизат парите, които задигна от хазната, къде ги занесе и на кого ги предаде?

— Бяха една торба от 3000 гроша и 90 меджидиета. Занесох ги на Петка, който стои пред вас. Занесените от мен пари поставих вътре, сред мазето, в къщата на Петка. Петко и Димитър ми дадоха една торбичка с 1000 гроша и 25 меджидиета. От тия пари похарчих 3 бели меджидиета, останалите донесох.

Очна ставка на Марин Станчев с Петко Милев

— Хей, Марине, колко гроша бяха парите, които задигна от хазната, къде ги занесе и на кого ги предаде?

— Не ги броих. Отнесох толкова, колкото можех да нарамя. Няколко дни ги крих в къщата си. После дойде Цако и ми съобщи да занеса парите.

— Къде ги занесе?

— Занесох ги в къщата на тоя Петко тук, дето стои пред вас, и му ги предадох.

— Кой беше в къщата на Петка, когато предаваше парите?

— Там беше Лечо ковачът. Бяха и Димитър и Стоян. Те взеха парите. На мен дадоха две торбички от по хиляда гроша и 25 меджидиета.

— И на тримата твои другари дали по една торбичка, а защо на тебе дадоха две? Парите, които ти занесе, повече ли бяха от техните?

— Преброиха парите. Моите излязоха повече от парите на всеки друг и аз им казах: „На мен дайте повече!“ Дадоха ми две торбички а и на другаря ми дадоха две торбички.

Очна ставка на горе разпитаните Цако Генчев и Петко Милев

— Хей, Цако Генчев, колко бяха парите, които ти задигна от хазната, къде ги занесе и на кого ги предаде?

— Аз не бях броил парите, които отнесох. Занесох ги в къщата на Петка. Там ги броиха. [49] Бяха 5 торбички от по 1000 гроша и 130 бели меджидиета. От тях на мен дадоха 2 торбички от по 1000 гроша и 22 бели меджидиета.

— Ето тук чорбаджията Петко Милев разправя, че ти дали 25 меджидиета, а не 22?

— Не погледнах, може да са били 25. От тия пари не съм давал никъде нито стотинка.

— Хей, Петко Милев, ти чу какво казаха тия четирима души пред теб. Те разправят, че парите са дошли във вашата къща и са били предадени на тебе, а ти твърдиш, че не си бил организатор на обирачите, че Димитър ги бил организирал. Ти ли си ги организирал, или Димитър ги е организирал, това е все едно. Парите, които дойдоха в твоята къща, ги искам от теб!

— Ние се уплашихме. Сложихме ги в една кутия и ги заровихме в Лечовата къща. Парите са у Леча.

— Парите, които се намериха в Лечовата градина в кутия, закована на три места с пирони, не са толкова на брой. Лечовият дял, заедно с парите, за които ти призна, че са донесени в твоята къща, са близо 40000 гроша. Парите, които излязоха от кутията, не са дори и половината им. Те възлизат на 16000 гроша. Къде са другите 24000 гроша?

— На мен пари донесоха четирима души. За другите пари знае Стоян. Аз знам, че двама души занесоха пари в Крушов дол. Стоян да каже къде ги е предал.

Въпроси към Стоян пандура

— Хей, Стояне, ти си взел пари от двама души. Къде предаде парите?

— С Димитра заедно ги занесохме в хана на ханджията Станчо. Димитър остана там и парите останаха там.

Въпроси към Станча, брат на Станя

— Хей, Станчо, ето тук присъствуващият Стоян пандурът и Димитър донесли пари във вашия хан. Ти какво ще кажеш?

— Аз не съм виждал да донасят пари. Ако моят брат е видял, това не мога да зная.

— Хей, Стояне, в хана пари не се оказаха. Кажи: де си оставил тия пари, не ни затруднявай!

— От Павел Лалов от Крушов дол и от Вълко Дончев взехме 25000 гроша бели меджидиета. С Димитра ги оставихме в хана на ханджията Станча. Те са там.

— Къде другаде оставихте пари?

— В Правец, у Вълко Цолов и у Коля, брата на бояджията, оставихме две чанти, една конска торба и една торба от селски плат.

— Защо ги оставихте там?

— За да се раздадат както за дял на двамата души, така и за другарите ни в Орхание.

[50] — На кого оставихте там парите?

— Оставихме ги на Вълко Цолов и на Коля, брата на бояджията. И Димитър остана там.

Разпит на Вълко Цолов, в присъствие на горните

— Стоян оставил на теб и на Коля, брата на бояджията, две чанти, една конска торба и една селска торба с пари. Къде са тия пари?

— Кольо, братът на бояджията, и Димитър ги занесоха в хана на Цветка.

— Какво направи парите, които взе?

— Не взех никакви пари. Казаха ми: „После ще ти дадем.“ Те взеха парите и ги занесоха. На мен дадоха 300 гроша, само че това беше преди случката [обира на хазната]. Даде ми ги Цветко, за да участвувам в нападението на хазната.

— Тоя Цветко кой Цветко е?

— Това е Цветко, дето държи хан на пътя за Правец, пред който има чешма.

— Ти каза миналата вечер, че не си получил нито пара, но че си откраднал от торбата само 2 бели меджидиета. А сега разправяш, че си взел предварително 300 гроша. В Орхание ти не каза нито едното, нито другото. Сега разправяш, че Димитър и братът на бояджията взели торбите. И това е лъжа. Кажи: къде са парите?

— Пак погрешно ви казах. Когато обрахме парите на хазната, аз поисках дял. Цветко ми каза: „Сега тия пари са отнесени в Тетевен. Пари тук няма. Да ти дам известна сума от собствените си пари.“ Той извади кесията си и ми даде три жълтици.

— Този въпрос за парите ще бъде още разследван. А сега, вярно ли е това, което каза дотук?

— Вярно е.

— Хей, чорбаджии, ние записахме това, което казахте дотук, тъй ли е?

— Тъй е, господине.

— Щом е тъй, елате и се подпишете или пък вместо подпис ударете отпечатък от пръст!

— Да го сторим!

Подписал: Петко Милев; [знак за отпечатъци от пръст на] Лечо, Стоян, Вътьо Станчев, Йото Генков, Марин Станчев, Цако Генчев, Станчо Иванов и Вълко Цолов от Правец.

Нов разпит на Петко Милев, извършен на 26 октомври 1872

— Хей, Петко Милев, тук имало някаква си комитетска работа, тя каква е?

— Не знам каква е тая комитетска работа.

— Ти познаваш много добре комитетската работа. В по-горе записаните твои разпити казваш, че Димитър от Сърбия дошъл тук, за да образува комитети, бил в твоята къща, и че там нападателите са донесли парите. [51] Тоя, който не знае що е комитет, не ще приеме в къщата си човек от Сърбия и не ще стане съучастник в парите, които са обрали изпратените от самия теб разбойници.

— Най-напред, около 15—20 дни чорбаджиите събираха [пари] в училището за Димитра. Те повикаха и мен. И аз отидох. Нашите чорбаджии изкараха един списък и ми го подадоха, за да впиша и своето име. От мен поискаха да запиша 200 гроша. Аз извадих една жълтица и я подадох. Те не я приеха. Взех си жълтицата обратно. Станах и излязох оттам. Те започнаха да се карат с мен, защо не дам две жълтици. Като видях, че много ми се карат, излязох и отидох в дюкяна си. По него време били събрани 1800 гроша пари. С 1100 гроша от тях купили за Димитра един кон. Останалите изразходвали в училището за книги и вестници.

— Димитър щом е от Сърбия, защо се меси в парите, които се изразходват за училището, и каква е неговата длъжност? Не ще съмнение, че парите са събрани за някаква друга цел!

— Тия пари събраха за Димитра, а излишъка дадоха на училището.

— Каква служба зае Димитър във вашето село и за какво му купиха кон?

— Купиха му коня да обикаля от село на село, за да събира пари.

— Покупката на коня, за да обикаля от село на село, служи единствено на целта му да бунтува населението. Ти не искаш да го кажеш. Та и хазната да нападнат ти нареди посредством тоя Димитър. Ако не бяхме пипнали здраво работата, тия щяха да станат комити. Пък и нападателите съобщават в показанията си: „Петко Милев ни каза: Парите от хазната няма да разваляме, ще купим оръжие, ще поръчаме да ни се ушие облекло. Работете в това направление!“

— Ако подобни приказки са казани, казал ги е Димитър.

— Защо Димитър е идвал във вашата къща и какво приказвахте с него?

— Първо, той не идваше. Той живееше в Станьовата къща. След нападението на хазната дойде у нас.

— Казваш, че ти не си организирал нападението на хазната. Димитър наредил да я нападнат. Той как имаше доверие в теб, та дойде да ти каже? Ако гостува в къщата на Станя, трябваше на него да каже. Ти организира нападението и, значи, ти не успя да образуваш комитета!

— Димитър поиска от мен пари за комитета. Ако и да отказах да дам, той отговори, че насила ще ги вземе, и аз се уплаших.

[52] — Това не бе отговор на нашия въпрос. Научих се, че за образуването на тоя комитет бил съставен един списък, който се намирал у даскала на вашето училище. Заповядах да докарат даскала. Когато го запитах за списъка, той отрече. Изпратих човек да претърси училището, но в училището няма списък. Ти каза: „Списъкът беше у мен. През нощта, когато дойдохте тук, хаджи Станьо го взе и го изгори.“ Ако това не беше някой опасен списък, защо го изгори? И то, защо ти го накара да го изгори? Списък за събрани пари за училищни разходи гори ли се? Когато говорех с учителя, защо се намеси?

— Списъка ми дадоха събралите се в училището около 20 чорбаджии, като казаха: „Да стои у теб!“ Написа го даскалът. Той има пълни сведения за комитета. Първи [в списъка] са: хаджи Станьо, Марко Йончев, Въльо Пеев, Станчо Иванов, Тихол и Марин Братанов. Имаше и други записани в списъка. Той [хаджи Станьо] се уплаши от вашето идване и, като каза, че тоя списък може да е опасен, за да не попадне в ръцете ви, взе го и го хвърли в огъня.

— Много добре. В училището пари не си дал. Те ти се разсърдили. А как ти дадоха списъка?

— Тогава не дадох пари. По-после дадох 200 гроша. Те ми предадоха списъка да стои у мен, като казаха, че понеже съм дал пари, бил съм с тях.

— Кой ти даде списъка?

— Не си спомням. Като че ли ми го даде даскалът, като каза: „Да стои у теб!“

— На тия събрания по комитетския въпрос даскалът присъствуваше ли?

— Да, присъствуваше. И той водеше списъка. Знаеше и комитетските работи. Това е истината.

— Димитър от Сърбия присъствува ли на всяко едно събрание?

— Той обикаляше. На всяко събрание не присъствуваше, но понякога — да!

— Одеве казваше, че Димитър обикалял тайно. А сега разправяш, че ходел навсякъде. Как ще обясниш това?

— Когато дойде, най-напред той обикаляше тайно. После, след като бяха вписани в списъка около 20 души, започна да ходи явно. Но, все пак, той не ходеше явно с всекиго.

— Много добре. Вярно ли е и това ли е всичко, което има да признаеш?

— Това е.

— Щом е тъй, ела тук и сложи подписа си!

— Да се подпиша.

Подписал: Петко Милев

[53] Разпит на хаджи Станя от Тетевен, извършен на 26 число

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е хаджи Станьо, а на баща ми — Станчо. От Тетевен съм.

— На колко години си? Какво е занятието ти?

— На 55 години съм. Занятието ми е абаджийство и джелепчийство.

— От Сърбия дошъл някой, на име Димитър. В училището сте устроили събрание за образуване на комитет. Събрали сте се около 20 души. После бил изготвен един списък. Каква е тая работа?

— Димитра не съм виждал, не знам.

— С отговор „не знам“ няма да се отървеш. Казват, че ти си бил на събранието и че пръв си записал в списъка 5 лири. Това показание дават няколко души.

— Ние събирахме пари за даскала и за училището и устройвахме събрания. Дори и оня ден пак правихме събрание. Но не сме правили събрания за Димитра. Дори оня ден, в списъка, който бе изготвен, влизаше и Махмуд ага. На мое име бяха записани 2 бели меджидиета.

— Събранието, за което питаме, не е това. Касае се за комитетско събрание, кажи истината за него!

— Моля, господине, няма лъжа.

— На първото събрание, което сте направили, когато Димитър дошъл за пръв път, сте събрали 1800 гроша. На Димитра сте купили един кон, за да обикаля селата и да образува комитети. Дали сте 1100 гроша пари за коня!

— За бога, дори и да има такова нещо, не съм видял. Нито съм купувал кон, нито съм продавал.

— Първият, който се записал в тоя комитет, си бил ти. А след тебе са: Марко Йончев, Вульо Пеев, Станчо Иванов, Тихол и Марин Братанов, и други. Дори през нощта, когато дойдох тук, ти си взел списъка от Петко Милев и си го хвърлил в огъня, като си казал: „Такъв опасен списък да не остава, да го унищожим!"

— Във вашите ръце съм. Правете, каквото знаете, не мога да отговарям!

— С такива брътвежи не мога да се задоволя и да се откажа да търся комитета, който е образуван против държавата и народа. За хатър не оставям тая работа. Па ако я и оставя, ще ме съди моят народ. Извинявай, няма защо да плачеш, трябва да говориш!

— Моля, освободи ме от тая забъркана работа. Не знам нищо.

— С отговор „не знам нищо" не може да мине. Ще накарам да докарат Петко Милев да ти каже в очите, че ти не само знаеш работата, но и че списъка е писал даскалът, че ти си го предал на селския чорбаджия Петко Милев и че после си го изгорил.

— Аз не съм лош човек, моля ви, милостиви господине!

[54] — Да повикаме ли сега чорбаджията Петка, за да ти каже в очите, че си бил вписан в комитетския списък и че ти си накарал даскала да състави тоя списък?

— Повикайте го, нека каже!

Показания на Петко Милев в присъствието на хаджи Станя

— Хей, Петко Милев, хаджи Станьо не знае нищо за Димитра, който дошъл от Сърбия да образува комитети. Ти какво ще кажеш?

— Станьо и Станчо, синовете на неговия брат, говориха днес и двамата пред него, бива ли той да отрича?

— Тоя хаджи Станьо участвува ли на събрание в училището за образуване на комитет? А беше ли и ти там?

— Събрание направихме. На него беше и тоя хаджи Станьо, дето е до вас.

— В съставения на събранието списък записа ли се и хаджи Станьо?

— Да, записа се.

— Пари даде ли, колко гроша даде?

— Пръв от всички ни даде хаджи Станьо. Той даде 500 гроша.

— Как беше надписан комитетският списък?

— Той беше надписан „Читалище".

— Какво купихте на Димитра със събраните пари?

— На Димитра бе купен един кон за 1100 гроша, за да обикаля селата. Коня купиха от Васила, който е тук затворен.

— Кой купи коня?

— Купили го момчетата, които записаха в списъка по 50, по 100 гроша.

— Хей, хаджи Станьо, ето чорбаджията Петко Милев разправя в очите ти, че си влизал в комитета, че ти пръв си се записал в списъка, че си се присъединил към другите. Какво ще кажеш на това?

— За такава работа пари не съм давал.

— И тъй, не си ли бил нито един ден с Димитра на събранието?

— Не съм бил.

— С такива приказки „не съм бил“ няма да се отървеш. Синовете на твоя брат — Станчо и Станьо, Петко Милев и нападателите на хазната говорят, че ти си влизал в комитета. Съмва се вече, да те освободим! Иди и размисли! Сутринта ни дай отговор!

— Много добре, господине! Да помисля!

— Хубаво, елате и подпишете показанията си от очната ставка!

— Да подпишем.

Подписали: хаджи Станьо, Петко Милев

[55] Нов разпит на хаджи Станя, извършен на 26 октомври 1872

— Хей, Станьо, майка ти Милка намерила Ненка и я накарала да изведе Димитра от Тетевен. Тъй каза Ненка при разпита й. Как стана това, какво знаеш ти, кажи!

— Когато устроиха бягството на Димитра, аз бях тук.

— Димитър се криел у вас.

— Той беше скрит в къщата на Петко Милев.

— Ако е бил скрит в къщата на Петка, защо устройва бягството му твоята майка — Милка?

— Това не знам, господине.

— Димитър е бил скрит във вашата къща. Задигнатите от хазната пари той донесъл у вас. Кажи: де са парите?

— Димитър и хаджи Станьо занесоха парите в къщата на Петко Милев.

— У теб има и други пари, освен тия, къде са?

— У мен имаше около 1000 гроша. Предадох ги. Други пари няма. И на брат ми Станча дали 1000 гроша.

— Кой ви даде — на теб и на брат ти, парите?

— Даде ни ги Анастас от Плевен.

— Защо ти дава Анастас пари?

— Даде ми ги, за да не издам работата. Но защо той е дал на брат ми, не знам.

— Като ти даваше пари, какво ти каза?

— „Внимавай, да не издадеш тия хора. Ето, сега ти се дават тия пари, но ако издадеш, ще те убием.“

— Откъде познаваше тия хора и работата им?

— Дадоха ми тия пари, за да не издам Димитра.

— Кога ти ги дадоха?

— Преди една седмица.

— Димитър от Сърбия оставил на майка ти Милка пари. Когато започва претърсването на някои къщи, майка ти не задържа парите в къщи, а ги предава на попадията, която пък ги занася на Димитра в училището. Димитър заравя парите в мазето и под едно дърво. Как стои тук работата?

— Не знам за тия пари. Но, Димитър от Сърбия ги постави в една цедилка, т. е. в една голяма торба, натовари ги на гърб и ги занесе в къщата на хаджи Станя. Аз го попитах къде ще носи тия пари, той отговори: „Ще ги занеса у хаджи Станя. Ако ги потърсят — хаджи Станьо е богат човек, не ще се усъмнят, че парите са у него. Пък и ако ги намерят, ще помислят, че той може да има толкова пари, и работата няма да се разкрие.“

— Когато Димитър ти каза тия думи, кой беше там?

— Димитър идваше отдолу в селско облекло. Той ме срещна на пътя. Нямаше никой. На гърба си носеше пари. Те бяха бели меджидиета.

— Откъде знаеш ти, че са били бели меджидиета?

— Запитах Димитра — какви са тия пари, а той ми отговори „Бели меджидиета са.“

[56] — Много добре, това ще проверим. Ела тук да се подпишеш!

— Да се подпиша.

Подписал: Станьо

Разпит на Анастас поп Христов от Плевен, извършен на 26 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Анастас, а на баща ми — поп Христо. От Иванова [?] махала съм, Плевенска околия.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— На 45 години съм. Занимавам се с търговия на вълна и други.

— Щом като си от Плевен, какво търсиш тук? Ти си довел тук Димитра от Сърбия, за да образува комитет?

— Когато аз дойдох, намерих Димитра тук. Той беше в къщата на Доча. Научили се, че съм дошъл, и ме повикаха. Видяхме се в къщата на Доча.

— Защо те повикаха и какво приказвахте?

— Когато намерих Димитра в къщата на Доча, аз го запитах: „Какво търсиш тук?“ Той отговори: „Сега поставих работата в ред.“ Попитах относно образуването на комитети: „Има ли тук комитет?“ Той отговори: „Има. И тук има, има и в Черни Вит, в Етрополе и в Правец.“

— Ти и по-рано си се срещал някъде с Димитра, къде се среща?

— Брат ми Данаил има дюкян в гр. Турно Магурели, на влашкия бряг. Там го видях за пръв път. След като Димитър разговаря с брат ми и си отиде, запитах брата си: „Кой е тоя човек?“ А той ми отговори: „Тоя човек е дошъл от Италия, от боя дошъл.“ Каза, че бил македонец и още: „Тоя Димитър ще мине отвъд да образува комитети, да убеждава хората.“ Оттам аз дойдох тук и го намерих в къщата на Дочо Мръвков.

— Кой го довежда в къщата на Дочо Мръвков, с кого е дошъл тук?

— Аз не знам с кого Димитър е дошъл тук. Преди 17 дни, когато бях в Плевен, брат ми Данаил изпратил до мен от Влашко един човек да му устроя среща с Димитра. И аз взех човека и с една каруца го докарах тук и го събрах с Димитра в къщата на Дочо Мръвков. Той престоя тук 5—6 дни в хана на Станя и си отиде.

— Къде отиде оттук, и с каква задача?

— Той дойде да види какво е свършил Димитър по комитетската работа.

— Дошлият от Плевен човек престоял тук с Димитра 10—15 дни. Беше ли ти с тях, когато се разговаряха помежду си?

— Оня човек престоя тук 7—8 дни. Те се разговаряха помежду си така: „Какво направи?" — „Тъкмо устройвам сега комитетите тук, в Правец, в Извор, в Етрополе и в Тетевен. Убедих много хора от колибите Черни Вит."

— Той не назоваваше ли тия хора по имена?

— Не, не ги назоваваше.

— Казваш, че брат ти Данаил изпратил човек, за да образува комитети в пределите на Османската държава. Ти тогава трябва да си глава на комитетите. Идването ти от Влашко тук и отиването ти там е във връзка с комитетската дейност. В това няма съмнение. Кажи истината!

— Не знам. Не съм твърде осведомен.

[57] — Казваш, че не знаеш. От обраната хазна Димитър ти дал 4000 гроша дял. Извадихме ги под стаята и от градината на даскал Пеевата къща, дето си бил отседнал. И дори ти с твоята ръка ги извади. За нас стана ясно, че ти си взел тия пари за комитета. Няма съмнение, че освен че си влизал в комитета, но си дори и негов председател. Кажи истината! Ето и твоят другар присъствува!

— Питайте даскал Ивана! Той е писар на комитета и на всеки [комитет] поставя мюсюлманско име. Даскал Иван знае най-добре от всички нас истината. Това е вярното.

— Кажи истината: чии са тия книжа и комитетски документи, които сега намерихме?

— Когато миналия петък дойде от Влашко тук Георги, изпратен от страна на моя брат да образува комитети, те се събраха в хана на Станя, който седи до мен. И даскал Иван беше там. Иван познава работата от всяка една страна.

— Какво разговаряха в хана и кои бяха там?

— Даскал Тодор от Етрополе, Димитър Стамболиев от Голям Извор, Хаджията — брат на даскал Тодора от Етрополе, Петко Милев от Тетевен и Марко Йончев от Тетевен. Човекът, който бе пристигнал по комитетската работа, запита: „Как проведохте работата тук?" На което те отговориха: „Ние сме поставили работата в ред, не се безпокойте!"

— Само толкова ли говориха?

— Да, това казаха за комитета. После запитаха даскал Тодора от Етрополе: къде отива? Той отговори, че отива във Влашко, за да търси обирачите [на хазната].

— Когато той каза, че отива да търси обирачите, тия, които бяха около даскала, не му ли рекоха нещо?

— „Няма нищо", каза Димитър. А Петко и другите му рекоха: „Отиваш във Влашко да търсиш обирачите, а работите са тук. Но, ти върви!"

— Като чу, че „работите са тук", даскал Тодор каза ли нещо?

— Той каза: „Знам, че са тук. Обаче аз ще отида да обиколя."

— Не стана ли още някоя друга дума?

— Сложиха софра. Нахранихме се. Но Петко и Марко не ядоха. Ядохме аз, даскал Тодор от Етрополе, тукашният даскал Иван, Димитър и Хаджията, всички ние петимата. После, даскал Тодор и Хаджията възседнаха конете си и си заминаха.

— Слушай, човекът който дошъл от Влашко, за да търси теб и Димитра, престоял тук 7—8 дни. Не се ли събираха на друго място? Събирайки се било в хана, било в „школото“, не казаха ли нещо?

— Друго събрание освен това не е ставало и не съм видял.

— Димитър тук скрито ли живя? Не излизаше ли да се разхожда по чаршията?

— Не съм го виждал по чаршията. Виждал съм го само в Станьовия хан и в къщата на Доча.

— Ще се подпишеш ли за правотата на думите, които каза?

— Ще се подпиша.

Подписал: **Анастас поп Христов от Плевен**

Разпит на Анастаса при очна ставка с ханджията Станя

— Анастасе, кой извади тия комитетски книжа и кой ги донесе тук?

— Извадили ги от къщата на Пано. Пано каза, че ги донесла Милка, майката на Станя, който седи тук до мен. Питайте Милка! Тя каза: „Даде ми ги даскал Иван.“

[58] — Винаги, когато повикаме Милка в стаята за разпит, тя поставя претекст, че е болна. Каква е болестта ѝ, с цел да не издаде работата ли?

— Не знам с каква цел е, но болестта ѝ е стара. Някога мъжа ѝ го убиха в Църквенската гора, Плевенско. И сега, щом тя се разтревожи от подобно нещо, разтупва ѝ се сърцето.

— Хей, Станьо, ето твоята майка извади комитетските книжа и ги донесе. От страх я хвана болестта и ние не можем да я разпитаме. Ние, съдът, отидохме при нея в хана и заседавахме там. Кажи ти каквото знаеш!

— Болестта на майка ми не е лъжа. Щом се развълнува, отсичат ѝ се ръцете и краката за цяла седмица и тя загубва съзнание. Това знаят и съседите.

— Каквото има да се прави в това отношение, властта може да го направи. Като се знаеше това, не трябваше да се постъпва така. Снощи майка ти устрои бягството на Димитра — истинският председател на комитета. Това се установи. И ти знаеш. А пак сега тя криеше комитетските книжа.

— Аз не знам как тя е устроила бягството на Димитра. Болестта ѝ е стара. Явява се постоянно.

— Кой даде на твоята майка тия комитетски книжа?

— Даде ѝ ги даскал Иван.

— Знаеш ли ти, че даскал Иван влиза в комитета?

— Той води цялата работа. И нас той измами, та ни накладе тъй на огъня.

— Вие не знаете ли какво е наказанието за комитите? Защо се готви бунт против държавата, защо бе необходимо да участвувате и вие и защо присъствувахте на събранията, коя е причината? Станьо и Анастасе, кажете истината!

— Подлъгахме се.

— Кой ви подлъга?

— Уйдисахме на дявола, измамихме се.

— Станьо, теб кой те подлъга?

— Даскал Иван ме подлъга, та ме сполетя нещастието.

— Анастасе, кой пък теб те подлъга?

— Измами ме брат ми. Макар аз да му казах във Влашко: „Отказвам се от тази работа, не влизам в беля“, той настоя: „Не бива, заведи тоя човек отсреща!“ После бях в Плевен. При мен дойде от Влашко Георги с писмо. Аз го взех и го доведох в Тетевен. Устроих му среща с Димитра.

— Освен това, какво друго знаеш?

— Това знам. Друго не ми е известно.

— Станьо, ти не знаеш ли нещо друго?

— Всичко знае даскал Иван, разпитайте него! Друго не ми е известно.

— Станьо, какво знае твоят брат Станчо? Знае ли той, че майка ти е закопала тия книжа?

— Когато даскал Иван донесе на майка ми книжата, брат ми Станчо беше в Ловеч. Дали той се е научил, не знам.

— Хей, Анастасе и Станьо, тия ваши признания правдиви ли са, няма ли някаква лъжа?

— Няма никаква лъжа. Казаното и от двама ни е вярно.

— Заклевате ли се, че е така?

— Заклеваме се.

Дават клетва.

— Елате, сложете подписите си!

— Да се подпишем.

Подписали: Анастас, Станьо

[59] Нов разпит на ханджията Станча, син на хаджи Ивана, и на неговия брат Станьо

— Хей, Станчо, кой даде на майка ти тия комитетски книжа?

— Всички писма, които идеха от Влашко, получаваше даскал Иван. Щом пристигнеха, правеха в училището събрание. На това събрание даскал Иван прочиташе дошлото писмо. Очевидно, той ги е дал.

— Кои присъствуваха на събранието?

— Хаджи Йончо, Лальо Ботев, Петко Милев, хаджи Станьо, идваха и всички, които съобщих вчера.

— Щом като тия книжа получаваше даскалът, той защо ги е дал на майка ти? Даскалът няма ли си своя къща? Повикахме майка ти, за да я питаме за това, но тя взе, че се разболя и не можахме да започнем разпита ѝ. Интересно, защо беше необходимо това?

— Аз не знам защо ги е дал. Сам даскалът си знае, попитайте него. При това тия дни бях в Ловеч и не ми е известно нищо по предаването на книжата. Измамили са майка ми. Казали са ѝ: „За бога, вземи тия книжа, скрий ги!“ И тя ги е взела и ги е скрила. Майка ми се е уплашила, че идването ѝ тук ще ѝ донесе неприятности, а и без това, понеже тя е обхваната от някаква боязън, от няколко години насам щом се разтревожи, събужда се у нея боязънта и тя лежи със седмици в безсъзнание. Заради това не е могла да разправи по каква причина даскалът е дал на нея тия книжа.

— Станчо, ето, заедно с брата ти Станя, дойде и майка ти. Ще ги разпитам по въпроса?

— Разпитвайте ги, и ние да чуем.

— Милке, ти преди малко каза, че си болна и аз те пратих да си отпочинеш. Тая работа как стана? Мина ли ти болестта?

— Болестта ми е стара. Щом се така разтревожа, и се разболявам. Лежа цяла седмица. Сега ми мина.

— Каква е болестта ти?

— Някога разбойници убиха мъжа ми. Щом се много разтревожа, обхваща ме припадък и аз падам в безсъзнание.

— Ние с нищо не сме те разтревожили, за да припаднеш. Защо тогава припадаш?

— Да пази бог, от вас нищо не съм видяла. Но́ се разтревожих, щом бяха затворени синовете ми.

— Кой ти даде книжата и какво направи с тях?

— Книжата ми даде даскал Иван, който е тук, като ми каза: „Скрий ги!“ И аз ги взех и ги закопах в къщата на баба Мария Янковица.

— Защо не ги закопа в твоята къща?

— Поради страх, че, като дойдете тук, ще търсите, затова именно ги закопах в нейната къща.

— Хей, Станчо и Станьо, чухте ли показанията на майка ви?

— Чухме.

— Това ли е истината? Кажете, за бога!

— Истината е, че даскал Иван е секретар на комитета. Името му в комитета е Арслан Дервиш-оглу Мехмед Кърджали. И тия книжа ще да са подпечатани с печата Мехмед. А печатът е негов.

— Верни ли са тия ваши признания? А чичо ви хаджи Станьо влизаше ли в комитета, как стои въпросът?

— Писмата от Влашко идваха направо до даскала. Даскал Иван ги разгласяше на всеки един. Той ги събираше в читалището, устройваше събрание. Там им прочиташе и разясняваше пристигналите писма. И чичо ни хаджи Станьо винаги присъствуваше на събранието. С тях беше и Петко Милев.

— В потвърждение верността на признанията ви елате и сложете подписите си!

— Да се подпишем.

Подписали: Станчо, Станьо, [знак за отпечатък от пръст на] Милка

[60]. Разпит на даскал Ивана, извършен на 26 октомври 1872.

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Иван, а на баща ми — Дило. Аз съм от село

Сопот, Пловдивска околия. Станаха две години, откакто дойдох в Тетевен.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— На 30 години съм. Учителствувам.

— Къде получи образованието си?

— Учил съм в училището в Сопот.

— Чу ли какво каза преди теб Милка, майката на хаджи Ивановите синове Станчо и Станьо, относно намерените комитетски книжа? Книжата ти ли й ги даде, и какво знаеш за комитета? Кажи истината! Ако допринесеш услуга на държавата, ще бъдеш възнаграден.

— Преди да дойда тук [в Тетевен] не знаех нищо по тия работи, т. е. по комитетския въпрос. А като пристигнах, дойдоха хаджи Станьо, Петко Милев и Димитър Общи, когото сега търсите. Наричат го и Македонски. Те тримата дойдоха в моето училище. Пред мен отвориха едно писмо. Това беше преди девет месеца. Те прочетоха при мен писмото. Казаха ми: „Ако ти разправим нещо, ще се съгласиш с нас. Ако не се съгласиш, ще те убием.“ Така те ме заплашиха. И аз се уплаших и се подчиних по принуждение. Поради тая работа аз си отивах нощем в къщи. После моята жена ми каза: „Не закъснявай, ще те убият. Каза ми го жената на Дочо Мръвков.“ И по тази причина си подадох оставката и щях да замина, но не ми платиха заплатата. Казаха ми: „Ако искаш да заминеш без пари, върви!“ Аз не можах да замина без пари и останах.

— Твои ли са тия намерени книжа, и ти ли ги даде на Милка, майката на Станча и Станя?

— Тия книжа ги дадохме с Петка Милев двамата на жената, за да ги скрие. Това са книжата, които аз дадох.

— Какво знаеш по комитетския въпрос?

— От Влашко и от Димитра идваха тук писма по комитетския въпрос. А името на Тетевен, както е написано на писмата между тия книжа тук, е Дервиш-оглу Мехмед Кърджали. Хаджи Станьо и Петко Милев ме извикваха, за да им прочета писмата. После ми обясняваха, какъв отговор да напиша. И, на основание на тяхната заповед, аз пишех и изпращах отговорите. Дори се изготви един списък на тоя комитет. Както списъкът, така и парите са в къщата на чорбаджията Петко Милев.

— Петко Милев разправя, че през нощта, когато аз дойдох тук, Хаджи Станьо се уплашил, взел от него списъка и го хвърлил в огъня. Истина ли е това?

— Не знам дали е истина, че го е хвърлил в огъня. Но, ако ме натоварите с тая работа, аз ги познавам всички, ще ги намеря. Ще отида в Плевен, ще отида дори и на други места, които аз зная. И щом им намекна за тукашната организация, те ще ми кажат. Ще събера много сведения.

— Какво съдържаха получаваните писма и какви бяха намеренията на тия хора? Какво отговаряхте вие? Какво възнамеряваха да вършат.

— Идваха писма. Съдържанието им беше от този род: „Доставете пари! Поръчаните от Прусия бойни припаси, игленки пушки и револвери идат.“ Ние от тук събирахме един-два пъти пари. Чорбаджиите ги изпратиха. После, един ден пристигна пак писмо. Аз казах: „Това с пушките е лъжа. Пари искат, но още нищо не е дошло." Димитър чу това и ми се разсърди. Той нареди да ме уволнят. Обвини ме и другарят на Димитра — Васил. После, един ден, търсехме пари. Те казаха: „Когато те нямаше тук, дойде Димитър и нареди да се нападне хазната." Отговорих: „Много добре, но аз не се меся." Къде се дадоха парите, не знам.

[61] — Кой е Васил, другарят на Димитра, и откъде е?

— Той е от Карлово. Променя всяка седмица името си. Със среден ръст е, светло-кестеняви мустаци, червендалесто лице и когато приказва, единът му зъб се показва малко навън, повдига малко устната си, а очите му са големи и пъстри. Предполагам, че в близко време ще дойдат един-двама войводи [„командаджи"], но не знам, от кое пристанище ще минат. Трябва да се внимава.

— Казваш, че ще дойдат още един-двама войводи. Откъде узна за това, писмо ли има?

— Преди известно време пристигна един на име Георги Стефанов под предлог да събира жътвари. Научихме се от него и от Димитра. На тоя Георги туриха името Фердинанд. Ако дойде писмо, така ще бъде написано.

— Кой му тури това име?

— Той дойде с такова свидетелство от отсреща. Бяха писали: „Ще го знаете под това име, което е в свидетелството му."

— А къде отидоха Георги и Васил, къде ли са те сега?

— Георги миналата седмица мина отсреща. А Васила има повече от един месец не съм виждал и не знам къде се намира.

— А къде ли ще е сега Димитър?

— Мисля, че ще минава отсреща. Ще мине през Никопол или Оряхово. Преди да избяга оттук, постара се да събере парите. Той събираше парите.

— След като дойде оръжието от Прусия, какво възнамеряваха тия чорбаджии, какво щяха да правят?

— Намеренията им бяха — като пристигне оръжието да заемат проходите с по 100 — 500 души и да излязат в балкана, да вдигнат околното население на въстание.

— Колко души влизат в Тетевенския комитет?

— Списъкът им беше у чорбаджията Петко Милев. Доколкото е останало в паметта ми, зная, че влизаха заловените от вас: Стоян пандура, нашият Петко Милев, чорбаджията хаджи Станьо, двамата синове на хаджи Ивана — Станчо и Станьо и зет му Дочо Мръвков, и още други с тях. Останалите не си спомням. На мен не ми показваха списъка.

— Значи, хаджи Станьо и Петко Милев подтикнаха тия хайдути заради целите на комитета, какво знаеш по това?

— Всички знаехме, че хазната ще бъде обрана. Аз казах на хаджи Станя и на Петка Милев: „Не се меся в тая работа и ще дам оставката си." Исках да си отида в родното място.

— Тия не ти ли дадоха и на теб дял от парите на хазната?

— Не, господине. Нито стотинка не ми дадоха. Не знам какво направиха с парите.

— Никак ли не се заинтересувахте и не попитахте: дойдоха ли парите, какво стана? Колко гроша е имало, много ли са били?

— Един ден седяхме с хаджи Станя. Там дойде мюдюрът Махмуд ага и каза: „Днес е нападната хазната. Хайде, ще отидем заедно! Дето бъда аз и ти ще бъдеш!“ Хаджи Станьо скочи важно, важно и, като казваше: „Сега ще им покажа кой съм аз“, замина. После се върна. Запитах го с думите: „Как стана тая работа с хазната?“ Той отговори: „Не питай!“ Повече не питах.

— Ще те питам нещо, кажи истината! Ето, ти разправи за комитета. От парите на хазната колко гроша са отишли у хаджи Станя? Ама за бога, кажи истината!

— Не знам количеството на парите от хазната, които занесоха у хаджи Станя. Но аз се научих, че парите са били занесени у хаджи Ивановите синове Станьо и Станчо. А после чух, че те ги извадили от хана и ги отнесли в къщата на Мръвков. Запитах хаджи Станьовите синове. Те отговориха неохотно. После изпратих в къщата на Мръвкова едно момче и го накарах да попита. Там му отговорили, че не знаят.

[62] — У Милка, на която си дал комитетските книжа, трябва да има пари. Когато и да я повикаме, тя намира претекст, че е болна. И синовете ѝ казват, че майка им е болна. Лъже ли тя, че е болна?

— Действително, жената е болна. Истина е, не е лъжа. Един ден обаче аз седях в кафенето. Мина на кон Димитър, почернил лицето си, залитайки на две страни като пиян. Аз разбрах, че е донесъл парите. Проследих го. Той слезе право в хана на хаджи Ивановите синове Станчо и Станьо. После запитах Станя: „Пристигнаха ли парите?“ Той скри от мен.

— Сутринта запитахме майката на Станя и Станча за парите. В началото тя отговори: „Предадох ги на попадията, съпруга на свещеника учител.“ А после отидохме заедно с нея у попадията. Попадията в началото отрече, а после каза: „Аз дадох парите на Анастаса от Плевен, шуря на даскал Пано.“ Отидохме в къщата на даскала. Анастас извади две торби ирмилици под едно дърво и две торби изпод стаята на даскала. Разпитахме го [Анастаса]. Той призна, че е постъпил в комитета и че тия пари е получил като дял. Обаче каза, че даскалът не знае нищо за парите и другата работа. Когато в къщата на тоя човек донасят пари, заравят ги в градината му, скриват ги под стаята му, възможно ли е той, даскалът, да не знае за това?

— Не може да бъде даскалът да не знае. А тоя даскал го доведоха синовете на Мръвков, членове на комитета!

— Даскалът идваше ли на вашите комитетски събрания?

— Идваше, но аз не присъствувах. Те криеха от мен. А даже си спомням, че преди 15 дни, когато се събираха да уреждат тия парични въпроси, умря жена му. В продължение на 15 дни той изобщо не е идвал в училището. Мисля, че тоя човек влиза в комитета.

— Даскале, в Орхание бе убит дяконът. Знаеш ли кой го уби?

— Да, знам. Димитър го уби. Той дойде и разправи как го е убил. Дяконът се научил за комитетската работа и поради това, че можел да издаде на властта, той го убил.

— След като го убил, къде е забягнал през нощта от Орхание?

— Скрил се в една царевична нива. Там избягал. Дори, когато бягал към царевичната нива, паднал в една локва и там останал калпакът му.

— Знаел ли е за това някой от Орхание?

— Май че Васил е знаел.

— Димитър ли ти каза, че Васил знае?

— Не, не ми е казал. Така допускам по моему.

— Истинни ли са думите, които казахте, и които тук по-горе са записани? Имате ли и някои други сведения? Няма ли да ги кажете, за да принесете услуга на държавата?

— В услуга на държавата каквото знаех, казах го. Горезаписаните ми думи са истинни. Аз самичък ви издадох комитетската работа, за да си спечеля заслугата на доносчик. Възнаградете ме, това искам! Ето, аз издавам!

— Знаеш ли да пишеш?

— Знам.

— Ела подпиши следствието си!

— Да го подпиша.

Подписал: **даскал Иван**

[63] Разпит на даскал Пано Тончев, от Ловеч, извършен на 26 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Пано, а на баща ми — Тончо. От Ловеч съм.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— На 32 години съм. Преди три и половина месеци станах учител в Тетевен. Уча децата.

— Тая заран дойдохме във вашата къща. В градината, както и под стаята, намерихме близо 4000 гроша от парите на обраната хазна. Запитахме ви по тая работа. Казахте, че не знаете нищо за тях, и че ги бил заровил шуря ви Анастас. Може ли вие да не знаете за заровени във вашата къща пари?

— На моя шуря му е известно, че аз не приемам такива работи. Дори миналата година го съветвах за такова нещо. Казах му: „Тия работи, които ще правите, ги вършат пияници, невежи и луди хора. Не вършете подобни неща!“

— Значи той миналата година ти е казал какво ще прави, та ти, като си чул, си го посъветвал?

— Той говореше: „Да обичаме народа си, да го поучаваме да бъде единен, да бъде единодушен!“ Аз казах: „Откажете се от такива работи! Държавата ни даде екзархия, даде ни владици. Тя ни съветва да си отворим училища. Какво ни трябва още? Такова нещо не бива! Животът на българите тук е под закрилата на Османската държава. Ако не беше тя, ние щяхме да станем роби на Сърбия или на друга страна. Не е хубава работа!“

— Шуря ти Анастас какво мислеше, че трябва да се извърши? Народът като бъде единен, какво щеше да прави?

— Разбрах, че те искат да освободят народа от властта на османците, и като си отидат турците, да образуват с общо съгласие една република. Посъветвах го, че това не може да стане.

— Какво знаеш по обира на хазната?

— Чух, че хазната е нападната, но не знам кой я нападна.

— Твоят шуря Анастас казва, че хазната била нападната по нареждане на Димитра и с одобрение на хаджи Станя и Петко Милев. А от изкараните наяве тая заран пари се разбира, че и шуря ви е бил с тях. Какво ще кажеш на това?

— По тая работа нищо не знам.

[64] — Даскал Иван разправя, че и ти си посещавал комитетските събрания и си присъствувал на тях. Той дори прави признания по въпроса за комитета.

— Аз дойдох тук, за да даскалувам в училището. Него, като го уволниха, щяха да го назначат в училището за малки деца. Заради това ми се разсърди и е озлобен срещу мен.

— Според неговите показания злоба не сме открили. Вие казвате, че като сте разбрали бунтарския характер в намеренията на вашия шуря Анастаса, че той желае да образува държава за българите, сте го посъветвали. И даскал Иван знае за целите на комитета и той дава верни показания. Вие недейте отрича!

— Не съм ходил на комитетско събрание. Даскал Иван лъже.

— Твоят шуря Анастас признава напълно всичко по комитетските събрания и по готвеното въстание. Какво ще кажеш ти на това?

— Не знам, господине.

— Ти казваш, че даскал Иван участвувал в обира. Иван разправя, че е влизал в комитета, че е писал писмата, и той разкри намеренията на чорбаджиите. Той не отрича. Но той казва, че, понеже твоето идване тук [в Тетевен] станало поради това, че даскал Иван не подхождал много за работите на комитетските хора, и понеже от друга страна си зет на Анастаса, основателя на комитета, ти си дошъл по желание на последния. Той дори твърди, че ти си постъпил в комитета!

— Аз не дойдох тук, за да образувам комитет. Жена ми беше болна, заради това дойдох. Комитетът не представлява нищо. Това са навярно 5—10 души. Попитайте и тях.

— Ти върви, поразмисли малко! Това не може да те освободи от отговорност. Знай и това, че парите бяха извадени от твоята къща и че Анастас е твой шуря!

— Нека поразмисля!

— Знаеш ли да пишеш?

— Знам.

— Това, което каза, така ли е?

— Така е.

— Много добре! Ела подпиши тия си признания!

— Да подпиша.

Подписал: даскал Пано

[65] Нов разпит на по-горе разследвания хаджи Станьо, 27 октомври 1872

— Хей, хаджи Станьо, ти казваш, че не познаваш Димитра, още ли не го познаваш? Съвсем ли не си го виждал? Тоя човек никога ли не ти е писал писма? Не си ли се срещал с него някъде?

— Никога не съм го виждал и не ми е познат човек. Никога не съм получил от него писмо.

— Миналата нощ ти изслуша в твое присъствие показанията на Петко Милев относно комитетския въпрос. Ние разпитахме секретаря на вашия комитет — даскал Ивана. Той изложи напълно цялата работа. Кажи и ти истината!

— Те бягат от мен, крият се и такова нещо не ми казват.

— Комитетските книжа били предадени от даскал Ивана на Милка, хаджи Ивановата жена. Милка пък ги занесла в къщата на Мария, Пановата жена, и там ги заровила. Върху тях построили зид. Ние разпитахме самата Милка. Тя каза: „Книжата са у мен.“ Отидохме заедно и ги намерихме. Ето ги, те са тук пред теб, в една бакърена тенджера. Какво ще кажеш? Между тях има и документи на твое име. Няма друг изход, освен да казваш истината!

— Ако тая работа са извършили скришом от мен, аз няма какво да кажа. Ето тук седи Махмуд ага, попитайте го. Аз с никого не говоря.

— Не си ли ходил някога на събрание, и в стаите, дето се събираха?

— Понякога отивах в училището по народни работи. Случват се спорове между съпруги и съпрузи, по такава работа присъствувам. Полагаме грижи и за ремонт на училището.

— Даскал Иван разправя, че чрез теб, Петко Милев и други твои другари е събирал пари, за да достави посредством Димитра оръжие, та да бъдат раздадени на комитетските хора новопроизведени в Прусия игленки пушки, револвери и патрони. На два пъти са били изпращани пари. Ти какво ще кажеш на това?

— Ако те са събирали, аз не знам. Може и самият даскал Иван да е събирал, но аз не знам.

— Хаджи чорбаджи, даскал Иван разправя, че от Влашко и от Димитра постоянно са идвали писма, с които се искало пари, че ти си нареждал да се отговаря на писмата и че на самия него ти си давал заповед да пише отговори. Какво ще кажеш?

— И да са идвали писма от Влашко, на мен даскал Иван никога не ми е показвал. Какво вършат те, аз не знам.

— Даскал Иван, секретарят на вашия комитет, разправя, че вие, т. е. ти, Петко Милев и другарите ви сте образували комитет за освобождаване от властта на Османската държава и за образуване отново на една държава с независимо управление. Това са били вашите цели. Какво ще кажеш?

— Това дори и на ум не ми е идвало. Променям вярата си, но такова нещо умът ми не побира.

[66] — Снощи ти присъствува и чу разпитите и показанията на Петко Милев и на Станя и Станча, синовете на твоя брат. А тая вечер слушаш изложението на даскал Ивана, доверения ваш комитетски секретар. Ние ли ги научихме [така да говорят], или те питаят някаква мъст към тебе, защо ще говорят така?

— Синовете на моя брат са озлобени към мен, не ме слушат. Дето и да се видим, те искат да ме изгорят. Очевидно, и Петко Милев трябва да има някаква ненавист и иска да ме изгори. А даскал Иван сам си знае защо ме кладе на огъня.

— Какво означава това, че „даскал Иван сам си знае“, ние ли сме го научили?

— Защо да го учите вие? Вашата длъжност е да разследвате.

— Толкова хора ти казват в очите. Дори и главатарят на обирачите, Стоян, разправя: „Чорбаджиите Петко Милев и хаджи Станьо ни изпратиха да нападнем хазната. Те доведоха и Димитра.“ Всички поотделно разкриват комитетската работа. Толкова хора лъжат, та ти ли казваш истината?

— Моля, да не ме наклаждат така на огъня. Сърцето ми е изгоряло, много моля! Моите врагове са много. Работя в интереса на държавата, противопоставих им се, затуй искат да ме изгорят.

— Хей, хаджи Станьо, толкова хора не могат да лъжат. И тях всички разпитвахме за това, за което и теб питаме, но ти отричаш. Моля, не протакай работата! Да не осъмнем и тая вечер!

— Много ви моля, смилете се! Да не ме изгорят!

— Хаджи Станьо, до вас са дошли две писма, с които се иска да изпратите пари. Димитър ги изпратил. На два пъти вие сте пращали пари. И трети път дошло писмо. Вие сте дали писмото на даскал Ивана да го прочете в училището, в заседателната стая. Иван го прочел. Той ти казал: „От оръжието, което ще пращат, няма до сега нищо на лице. Тия постоянно искат пари, дали няма да ни излъжат? Толкова пари се изпращат, а още нямаме никакъв резултат.“ И това ли е лъжа?

— От Ивана никога не съм чувал такова нещо.

— Тая нощ с божия милост и султанско благоволение, Димитър е заловен. Утре ще пристигне. Ако и той каже в очите ти същото, какво ще отговориш?

— Пригответе въжето ми! Няма друго какво да кажа, господине.

— Хаджи чорбаджи, когато един ден сте седяли с Петко Милев, дошъл даскал Иван. Ти си му казал: „Докато теб те нямаше, дойде Димитър. Той устрои една чета и отиде да нападне хазната. Ето, намерихме пари, и оръжията лесно ще се купят.“ И това ли е лъжа?

— От Петка не очаквах да стори това. Умът ми не побира. Чудно!

[67] — Снощи и тая нощ, ти хаджи ага, отричаш. Да ти устроим очна ставка с даскал Ивана, а, какво ще речеш? Ще признаеш ли истината, ако Иван дойде и ти я каже в очите?

— Ако иска да ме изгори, нека каже!

Очна ставка с даскал Ивана

— Даскал Иване, хаджи ага напълно отрича казаните от теб думи и подписаните показания. Той казва: „Ако някой е събирал пари за комитета, аз не знам. Аз нямам намяса.“ Ето, хаджи Станьо е тук. Разкажи в лицето на хаджията произшествията, съдържащи се в по-горе записаното ти следствие. Да нямаш някаква злоба към хаджията или да не те е някой подучил? За да допринесеш услуга на твоята държава, разкажи без зла умисъл по въпроса за хазната, за идващите от комитета писма, за намеренията с изпратените на два пъти пари да се достави оръжие, за целта на образувания комитет!

— Аз нямам злоба към хаджията. Мен никой не ме е подучил. Всичко е според горе записаното ми следствие. Пристигащите от комитета писма ми даваха в училищната стая. А аз бях на служба в училището с месечна заплата. Четях ги [писмата]. И хаджи ага беше там. А на два пъти изпратихме пари на комитета. Ние се събирахме на едно място. А щом пристигнеше оръжието, организацията и командването шяха да започнат, както казах през деня, да завардват проходите и да навлизат в балкана. А хората, които отиваха да нападнат хазната, ни казаха: „Не карайте нас! Ако сте мъже, идете, вземете парите!“ Аз им рекох: „Откажете се от тая работа! Не се меся.“ Отпосле се научих, че били организирали хора да нападнат хазната. Каза ми хаджи Станьо. Каза и чорбаджията Петко. Отговорих, че не се меся. После дойде новината, че хазната била нападната. Седяхме ние [с хаджи Станя] двамата. Мюдюрът Махмуд ага каза: „Хайде, хаджи Станьо, ще вървиш с мен!“ А тоя отвърна: „Ще хвана крадците.“ Хаджи Станьо твърди, че не познавал Димитра. Колко пъти го е виждал! Още повече, че Димитър присъствуваше на нашите събрания.

— Хаджи Станьо и другите, чиито имена ти спомена, знаеха ли наистина за обира на хазната и по комитетския въпрос и достоверни ли са твоите показания?

— Хаджи Станьо и другите знаят за обира на хазната и за комитета. Показанията ми са верни.

— Знаят ли тая работа и обирачите, осведомени ли са?

— Знаят, знаят.

— Иване, ние прочетохме показанията, които си дал през деня. Било те, било сегашните ти показания верни ли са?

— За бога, така е. И в дневния и в нощния ми разпит не липсва нищо. Такава е истината.

— Ще подпишете ли, че казвате истината, ще потвърдите ли и тия си показания?

— През деня подписах и сега ще подпиша.

Подписал: даскал Иван

[68] — Хаджи Станьо, вие чухте показанията на даскал Ивана. От снощи и до сега отричахте. Елате, кажете истината! Пред вас, в очите ви, той казва: „И тоя човек влизаше в комитета.“ Вие чухте това?

— Клевета е, господине! Не знам какво са вършили.

— Няма ли друго какво да кажете?

— Клевета е, господине!

— Елате, подпишете се тук!

— Да се подпиша.

Подписал: хаджи Станьо

Нови въпроси към даскал Ивана

— От комитета дошло тук някакво оръжие. Дойде ли наистина и откъде?

— Оръжие дойде от Ловеч. За хаджи Ивановите синове Станча и Станя донесоха 6 револвера.

— Освен тия 6 револвера не пристигна ли още оръжие?

— И да е дошло, не знам. Не си спомням.

— На кого дадоха тия 6 револвера?

— Един на хаджи Станя, един на Иванча хекимина един на Иван Петков, а два дадоха в Голям Извор. За единия не си спомням.

— По-късно никакви оръжия ли не се купиха?

— Купени бяха от панаирите и от другаде около 50 револвера.

— Не доставиха ли барут?

— Дали доставиха барут или не, не знам, не ми е известно.

— Колко гроша бяха парите, които изпратиха във Влашко?

— Веднаж дадоха 2000 гроша, друг път — 1150 гроша, трети път — 2 златни лири, а за коня на Димитра — 12 наполеона.

— От кого бе купен за Димитра кон?

— Купен бе в Орхание от бояджията Васил Петров.

— Кой купи коня?

— Той [Димитър] сам си го купи. Ние платихме парите, той го купи и си замина.

— Когато Димитър идваше тук, отиваше ли в къщата на хаджи Станя?

— Не е ходил в къщата на хаджи Станя, но хаджи Станьо отиваше при него.

— Когато той идваше тук, къде отсядаше?

— Той отсядаше в хаджи Ивановия хан. А понякога прекарваше в къщата на Дочо Мръвков.

— Хаджи Станьо в хана ли отиваше?

— В хана отиваше. А няколко пъти той се срещна с него в училищната ни стая.

— Тук ли е конят на Димитра? А къде е оръжието му, знаеш ли?

— Не, господине, не знам.

— Ще подпишеш ли и сегашните си показания?

— Да, ще подпиша.

Подписал: даскал Иван

[69] Разпит на Найден Вълков, извършен на 27 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си, на колко си години и какво е занятието ти?

— Името ми е Найден, а на баща ми — Вълко. От Тетевен съм, от колибите Крушов дол, на 25—26 години, по занятие земеделец.

— Заедно ли бе с разбойниците, които обраха хазната?

— Да, с тях бях.

— Как обрахте хазната?

— Два дни стояхме в прохода. Хазната дойде, обрахме я.

— Ти стреля ли?

— Не, аз не съм стрелял. Стреляха Стоян, Тодор и Димитър.

— Колко гроша взе?

— Там не ги броихме, веднага напълнихме чантите. После ги броихме. Излязоха 7000 гроша.

— Къде брои парите?

— Когато стигнахме на едно високо място, там, на върха, ги преброихме.

— Какво направи с парите, които взе?

— Те стояха у мен осем дни. След осем дни дойде Стоян пандурът и ги взе. На мен даде 1710 гроша.

— Какво направи останалите у теб пари?

— Вчера ги донесох тук.

— Къде ги беше скрил?

— Бях ги сложил под един камък в балкана, далеч от моята колиба. Оттам ги извадих и вчера ги донесох тук.

— Кой ви организира да извършите обира?

— Дойде Стоян и ми каза: „Хайде, да вървим на лов!“ Станахме и потеглихме. После той каза, че щели сме да нападнем хазната. Макар и да поисках да се върна, те ме заплашиха, че ще ме убият, и останах.

— Когато Стоян дойде да вземе от тебе парите, ти не запита ли, къде ще ги носи?

— Той изобщо не ни позволяваше да говорим.

— Ще подпишеш ли тия си признания?

— Ще подпиша.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Найден Вълков

Разпит на Павел Лалов, извършен на 27 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Павел, а на баща ми — Лало. От колибите Крушов дол съм.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— На 20 години съм. Занятието ми е дюлгерство и овчарство.

— Защо те докараха тук?

— Докараха ме тук, задето с нашите другари обрахме хазната.

— Кой те повика, за да отидете да нападнете хазната?

— Берях царевица. Дойде Лечо ковачът и каза: „Хайде да те заведа на лов!“ И аз отидох. После разбрах, че щели да нападат хазната.

[70] — Когато нападнахте хазната, кой стреля пръв?

— Пръв стреля Тодор, след него — Димитър, а после — Стоян. Стреля се още 7—8 пъти, но не знам кои са стреляли.

— Задигнахте ли парите и колко пари взе ти?

— Парите задигнахме. Аз взех 350 бели меджидиета и една торбичка с хиляда гроша. Десет дни по-късно дойдоха заедно Димитър и Стоян и взеха от мен тристата бели меджидиета. Торбичката с 1000 гроша и петдесетте бели меджидиета оставиха на мен.

— Не запита ли, защо взеха от теб парите?

— Запитах, а те ми отговориха: „Имаме и други другари. Ще ги разделим с тях.“

— Откъде взе оръжие и кой ти даде дрехите?

— Оръжие си имах. Стоян ми даде един чакшир. Аз не отидох с фес на глава.

— Кой ти даде патрони?

— Имах два патрона. Напълних с тях пушката си, но дори не стрелях, върнах я пак тъй, както е пълна.

— Ти, който знаеш, че нападението върху хазната и обирът на царските пари е престъпление, защо отиде?

— Стоян ни каза: „Не бойте се, нищо няма да ви се случи!“ Ние се подведохме по ума му и отидохме. Престъпление е, извършихме го.

— Верни ли са тия твои признания?

— Верни са.

— Знаеш ли да пишеш?

— Не знам.

— Ела, вместо подпис удари пръста си!

— Да го сторя.

[Знак за отпечатък от пръст на]: Павел Лалов

Разпит на Димитра, извършен на 27 октомври 1872

— Как е името ти и името на баща ти? Откъде си?

— Името ми е Димитър, а на баща ми — Никола. От Дяково съм.

— На колко си години? Какво е занятието ти?

— На 34 години съм. Най-напред слугувах три години в Сърбия. От Сърбия отидох със сръбски паспорт във Влашко. Три години прекарах във Влашко. После отидох при Гарибалди в Италия. По-късно от Италия минах в Гърция. От Гърция отидох на остров Крит. Критската война завърши. Предадох се на генерал Сава. На остров Крит прекарах три години. После, от Крит отидох пак в Гърция. Там хвърлих сръбския паспорт. Дадоха ми гръцки паспорт. Оттам преминах във Влашко. Във Влашко ме намери българският комитет и ме изпрати тук.

— В Крит си се предал на генерал Сава. Това, което тук си извършил, е известно. Ето, като пристигнах тук, защо ти не дойде да се предадеш на мен?

— Подведох се по ума си, глупаво постъпих.

[71] — Самичък ли дойде от Влашко по комитетската работа?

— Самичък дойдох. Вече година и половина съм тук.

— Тук с кого образувахте комитети?

— Преминах в Никопол. От Никопол, представяйки се за търговец, отидох в Плевен, а от Плевен — в Ловеч, дето престоях две седмици. Закупих оттам 3 оки пашкули, които занесох в Плевен. А от Плевен през Никопол отидох отсреща. Пристигайки в Никопол, там ми взеха паспорта, който притежавах, и ми дадоха тезкере. После, като отивах [във Влашко], взех паспорта си и върнах тезкерето. Във Влашко останах една седмица при комитета. Върнах се пак обратно. Предадоха ми книжа, които донесох в Ловеч.

— На кого предаде в Ловеч книжата?

— Книжата предадох на Марин Попов кафеджията, на Ваньо терзията и на фабриканта на коприна — Димитър Пъшков. Оттам ме изпратиха в Сопот и в Карлово. Пратиха ме до Дякон Васил, който дошъл преди три години, изпратен от комитета.

— Кой те изпрати при Дякон Васила?

— От отсреща, от комитета ме изпратиха до кафеджията Марин, терзията Ваньо и фабриканта на коприна — Димитър Пъшков.

— Оттам ли ти дадоха книжа?

— Да, оттам ми дадоха. Аз пък предадох книжата, които ми дадоха, на Дякон Васила.

— Дякон Васил какво ги направи?

— Взе ги. Той влезе с книжата в Карлово, а мен изпрати в хана. Там престоях три дни. След три дни той ми изпрати известие по един младеж. Но младежът не си каза името и аз не го познавам. Даде ми златни минцове за разноски. Изпрати ме в Карловските бани. Там престоях две седмици. После Дяконът пак ми изпрати известие и един златен минц за разноски. Изпрати ме в Хисарските бани, Пловдивско. И там престоях 45 дни. После отидох в Пловдив. Заверих паспорта си. В Пловдив накарах да ми заверят и тезкерето. Отивайки в Карлово, отседнах в същия хан. Там, в Карлово, два дни чаках в хана. Той [Дяконът] ми изпрати известие пак чрез по-раншния младеж. Сега си спомних името на тоя младеж. Той бил Петър, синът на попа. Очаквали сме с Дякона писмо от Ловеч. От Ловеч пристигна писмо да идем и двамата там. Понеже и двамата тръгнахме пеш, той ми каза: „Ти мини през Сопот!“ А той самият, като прехвърлил от Карлово направо балкана, минал през Троянския манастир. Аз пък пътувах като търговец. Поисках от евреите 10000 оки пашкули. Те ме взеха за голям търговец, не знаяха защо пътувам. Понеже се срамувах да пътувам без кон, от Сопот наех един кон за 54 гроша. **[72]** Отидох в Ловеч. Два дни след мен пристигна там пеш и Дяконът. Сега идва друг наш начин на работа. В Ловеч пристигнал един нов наш другар. Чакал ни две седмици. Когато аз идвах в Ловеч отсядах в хана. Нощем отивах в къщите на кафеджията Марин Попов на терзията Ваньо и на фабриканта на коприна — Димитър Пъшков, и разговаряхме.

— За какво разговаряхте?

— Новодошлият другар бе убитият по-сетне в Русе Ангел Кънчев. Той ме запита: „Напредват ли работите на нашия Дякон по ония места?“ [Следва не на място текстът]: — Аз се видях с Дякона. Той не доверяваше работите си на мен и много-много не ми казваше. Даде ми пари за дребни разходи. Изпрати ме в Баня, а после в Хисаря. Там престоях 45 дни. Оттам отидох в Пловдив. Наредих да ми заверят паспорта. Той каза: „Сега няма да ходим. Сутринта ще излезем в лозята, дето ще имаме събрание.“ На сутринта, след отпуск на черква, излязохме в лозята. Заедно с тримата души, чиито имена казах по-горе, и Христо бояджията от Ловеч, дойде и попът. Те бяха пет души и ние двама станахме всичко седем. Там, в лозето, направихме събрание. [Сега идва отговорът] — Аз отговорих на Ангел Кънчев: „За работите попитайте Дякона. Той криеше от мен, не ми вярва.“ И той [Ангел Кънчев] захвана да разпитва Дякона. А Дяконът му отговори: „Аз и в теб не мога да имам доверие. Да походим един път заедно, да се запознаеш с работите. След като се запознаеш, ще ти кажа имената на хората.“ После, ако и да искахме да излезем по селата, нямахме нито пара в джоба си. Но, нали се представяхме за търговци, срамувахме се да ходим пеш. Купиха ни коне. Един кон купиха от Ловеч, а друг — от Плевен, от пазара. В Плевен отидоха да купят коня Ангел Кънчев, Дяконът и Марин Попов. Докато те се върнаха, аз стоях в хана на Меджидика. Но по тая работа ханджията нищо не знаеше. Той ни считаше за търговци. Мен хората знаеха за търговец, а Ангел Кънчев — за такъв, който търси учителско място.

— Кой даде парите за конете?

— Дяконът си купи кон на вересия, при условие сам той да заплати стойността му. А парите за другите коне събрали лицата, чиито имена казах, а именно: за единия кон ги събрали от Ловчанския комитет, а за другия — от Плевен. Аз, обаче, не отидох с тях [да купувам конете].

— После, като купихте конете, къде отидохте?

— Лицата, които казах [Ангел Кънчев, Левски и Марин Попов], се върнали от Плевен с конете през нощта. Валя дъжд. В Ловеч те отседнаха в един хан, но аз не знам името на ханджията. От Ловеч потеглихме тримата заедно. Плевенският и Ловчанският комитети ни дадоха 500 гроша. Оттам отидохме в Троян. В Троян и тримата отседнахме в един хан. Дяконът излезе от хана с книжата и отиде [някъде], като ни каза: „Вие ме чакайте тук! Аз ще дойда!“ След един час той се върна. Ангел Кънчев го запита: [73] „Де ти са хората?“ А Дяконът му отговори: „Моите хора заминали през нощта по селата. Намерих само двама души. Не стана работа. Дадох книжата си на тях.“ На сутринта станахме оттам, минахме Сопот и отидохме в Карлово. В Карлово аз отидох в един хан, Ангел — в друг, а Дяконът, той си има тайна къща, отиде там, като ни каза: „Утре заранта ще ви се обадя по едно момче.“ Ние останахме в хановете, дето бяхме до късно към обед. Чакахме известие. Ангел Кънчев дойде в моя хан и ме запита: „Получи ли от Дякона известие?“ — „Не“, отвърнах аз и го запитах на свой ред: „А ти получи ли?“ — „Не, и аз не съм получил“, каза той. Ангел Кънчев продължи: „Как са работите на тоя човек? Той крие от нас!“ Едва на третия ден Дяконът прати да повикат Ангела. Аз останах в хана. Отидоха заедно с Ангела и устроиха събрание. Но къде и в коя къща стана то, аз не видях и не знам. После, когато Ангел се завърна, аз го запитах: „Как вървят тук работите?“ А той отвърна: „Тук Дяконът е имал малко хора.“ После заверихме тезкеретата и отидохме в Клисура. Пътувайки за Клисура, запитахме Дякона: „Как е, имате ли тук [в Клисура] хора?“ А той отговори: „Тук имам само един човек.“ И тримата отидохме в един хан. Той [Левски] излезе самичък от хана навън, като ни каза: „Вие останете!“ След половин час пак се върна и ни каза: „Моят човек не е тук. Отишъл в Пазарджик.“ Ние възседнахме конете и оттам отидохме в Копривщица. И тримата отседнахме в един хан. Дяконът и Кънчев оставиха на мен книжата и излязоха заедно. На едно тайно място те устроили през деня събрание. Но аз не видях хората им и не зная кои са. Оттам пък отидохме в Панагюрище. Пак ме оставиха в хана, а те излязоха. На тайно място устроили събрание. Аз стоях в хана. Когато дойдоха, аз ги запитах: „Как вървят тук работите ви?“ Те отговориха: „Средно.“ Станахме оттам, та отидохме в Пазарджик, дето и тримата отседнахме в хана на Гюмюшгердан. Мен ме оставиха пак в хана, а двамата излязоха. В Пазарджик престояхме два дни. Аз ги запитах: „Как вървят тук работите ви?“ Те отговориха: „Тук работите вървят по-добре.“ На третия ден тръгнахме оттам и отидохме в едно село, близо до Пловдив. Там обядвахме. Привечер влязохме в Пловдив. Те отидоха в друг хан. Аз отидох в хана на Гюмюшгердан. Там мен пак ме оставиха в хана, а те двамата излязоха заедно да устроят събрание. Устроили събрание, но мене не заведоха и аз не знам [кои са били на събранието]. Те самите казаха, че там работите вървели добре. Станахме оттам, та отидохме в Чирпан. Там отседнахме в един хан. Дяконът каза: „Тук имам един човек, но и работата е толкоз.“ На сутринта излязохме от Чирпан и заминахме за Стара Загора. Там аз отидох в друг хан, а те двамата отседнаха в един и същи хан. Те излязоха. Направили събрание. В Стара Загора престояхме два дни. На третия ден станахме, та отидохме в Нова Загора. Там не стана никакво събрание. Пренощувахме. На сутринта станахме, та отидохме в Сливен. Там и тримата отседнахме в един хан. Дяконът взе книжата и излезе самичък. Той ги раздал на комитетите. На втория ден тръгнахме оттам и отидохме в Котел, дето, като заверихме тезкеретата си, веднага продължихме и отидохме в Трявна. [74]. В Трявна Ангел Кънчев отиде у свой роднина, аз—в един хан, а Дяконът отседна в една тайна къща. Там престояхме два дни. Дяконът устроил двата дни събрания. Мен той не ме повика. И Кънчев не ходи. На третия ден тръгнахме и отидохме в Лясковец. И тримата отседнахме в един хан. Там стана голямо събрание. Имаше 18 души. Дадохме им книжата. Но, не знам имената на тия 18 души. Знае ги, обаче, ханджията.

— Ханът, в който гостувахте в това село и дето правихте събрание, в коя част на селото е? Какви хора го посещават и как се казва ханджията?

— Името на ханджията не знам, но ханът се намира от дясно на пътя, като се отива от Трявна за Лясковец. В него отсядат най-вече селяни. Там оставихме три писма. Тръгнахме от Лясковец и на път за Търново, едно момче от Търново взе Дякона и го заведе в една тайна къща. Ние двамата отседнахме в един хан. Останахме в хана. Дяконът не ни осведоми за работата, която върши там три дни. Той свърши работата си самичък. На четвъртия ден ни съобщи да тръгваме. Той самият тръгнал преди нас. Настигнахме го при лозята и го запитахме: „Защо не ни повика на събранието?“ А той отговори, че тамошният комитет се усъмнил в нас, че ни били взели за шпиони на турската държава и ни заподозрели. Затуй не ни повикали. Продължихме да вървим и като наближихме Габрово на четвърт час, Дяконът каза: „Тук има един полицейски инспектор, който ме познава. Да не оставаме, да заминем!“ Минахме, без да правим престой. Отидохме в Елена. И тримата отседнахме в един хан. Там Кънчев и Дяконът излязоха. Аз останах в хана. Беше по време на рамазан. Дойдоха заптиета и поискаха тезкерето. Подадох го. Заверихме тезкеретата си. После те [Левски и Кънчев] дойдоха. Запитах: уредена ли е работата, а те отговориха: „Напразно, тук работата е слаба!“ Книжа не оставиха. Те казаха, че се бояли от Юрданчо ефенди. Оттам отидохме в Севлиево. Двамата взеха книжата и излязоха. Аз останах в хана. После в стаята ми дойде заедно с Дякона и Кънчев и един часовникар. Те седнаха. Разговаряхме. После [часовникарят] стана и си отиде. Но те тримата водиха тайни разговори, които аз не можах да разбера. После тръгнахме на път за Ловеч. По пътя другарят ми Кънчев започна да се кара на Дякона: „Аз твой слуга ли съм? Както аз, така и моят другар Димитър дойдохме да вършим работа. Ти ни мъкнеш след себе си, а ходиш сам, водиш на всяко място тайни разговори. Не ни осведомяваш." После почнах да се карам на Дякона, а той отговори: „В Търново и в Трявна на вас погледнаха като на шпиони. Дори и аз още . . . доверие. . . [Тук текстът на следствието спира, тъй като са откъснати и липсват следващите листове от протоколната тетрадка].

О.О., инв. 431/1950

63

ТЕЛЕГРАМА ОТ СОФИЙСКИЯ ОКР. УПРАВИТЕЛ МАЗХАР ПАША ДО ДУНАВСКОТО ОБЛАСТНО УПРАВЛЕНИЕ

593 София, 16 ноември 1872

119 думи, пощ. № 2548, подадена в 6'10 часа. От София за Русе

До Дунавското областно управление

Донасям следното:

При следствието, което се води тук на обирачите на хазната, се разкри, че нападението в една българска къща в Ловеч на 15 август през деня е извършено от разбойника Вутьо Ветьов от селото Видраре. Снощи въпросният Вутьо бе заловен по изкусен начин във Видраре и докаран. Разпитан, той призна пред специалната комисия, че, когато заедно с Дякон Левски двамата нападнали споменатата къща и задигнали известна сума пари, 20-годишният слуга на стопанина на къщата, като разбрал, че са влезли с цел да крадат, започнал да вика за помощ. Тогава Дяконът, в негово присъствие, наранил с кама слугата в корема, вследствие на което последният починал. И тъй, разкрити са авторите и на това престъпление и единият от тях е заловен. Заповед! 16 тешрин сани [12]88.

Софийски окр. управител: Ахмед Мазхар

О.О., инв. 248/1951

64

МИНИСТЕРСКА ТЕЛЕГРАМА ДО АБДИ ПАША И ДУНАВСКОТО ОБЛАСТНО УПРАВЛЕНИЕ

[Цариград], 26 ноември 1872

От Високата порта за Русе. 75 думи, пощ. № 1759, под. 1.40 часа.

Комисията, назначена за разследване на задържаните в София бунтовници и техни съмишленици, съставена от дивизионния генерал

Али Саиб паша, Иванчо ефенди и Шакир бей, след три дни от датата на телеграмата ще потегли оттук и ще замине направо за Русе. Желателно е да устроите и вие едно заседание, на което да разгледате дадените по въпроса инструкции. Като вземете още там необходимите решения и предварителни мерки, да изпратите комисията на нейното местоназначение. 26 тешрин сани [12]88 или 7 шеввал [12]89

О.О., инв. 249/1951

65

ДОКЛАД ДО НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО

[Цариград], 27 ноември 1872

Съгласно със султанската заповед комисията, която е решено да се изпрати в София, ще тръгне след един-два дена. В нея влизат техни превъзходителства дивизионният генерал Али Саиб паша, членът на Висшия съвет на правосъдието Иванчо ефенди и бившият помощник на валията в Багдат Шакир бей.

Целта от една страна е да се покаже силата на правителството, като се накажат истинските бунтовници и подстрекатели, и на подстрекаваните да се отворят очите, а от друга страна категорично да не се допусне, щото въпросът ненужно да се раздуха и разшири вън от рамките и с това да се развълнуват духовете на населението. Изобщо да се вземат умерени и разумни мерки, тъй като Софийското управление е едновременно и тъжител и съдия. 8 шеввал 1289

66

ДО ДУНАВСКИЯ ВИЛАЕТ

[Цариград], 1 декември 1872

Вашите книжа и рапорт, дето говорите, че очаквате пристигането на назначената от тук комисия, за да изследва делата и преписките на бунтовническия комитет в София, който биде изкаран на яве с арестуването на похитителите на държавното съкровище наблизо до Орханийската каза, бидоха едно по едно прочетени в министерския съвет.

Наистина, заслужава похвала хващането по един, по двама, без шум и глас, на повече от 50 членове на комитета, разпитът им пред една смесена комисия, подписването на признанията от самите обвиняеми и потвърдяването им от смесената комисия.

Вие полагате големи усилия и с положителност очаквате залавянето на главата на бунтовниците Васил Левски, който заминал да посещава Пловдивско и Казанлъшко, като сте изпратили заловената фотография на същия до всички паспортни чиновници с настойчиви заповеди да не бъде допуснат да мине отсреща и да бъде заловен.

Поради засилващото се значение на тайните издирвания, ние ви позволяваме да изразходите нужните суми над дадените под форма на здравни разходи 3000 гроша за тайни агенти и други съответни разходи.
12 шеввал 1282.